5

Sosyalist Feminist

KAKTÜS

K Yayınları

Sosyalist Feminist
KAKTÜS

K.Yayınları
Sosyalist Feminist KAKTÜS
Sayı 5, Ocak 1989

*

Yayın Kurulu
Banu Paker, Gülnur Savran, Nalân Akdeniz, Nesrin Tura, Sedef Öztürk

*

Sahibi
Canan Bayraktutan

*

Yazı İşleri Sorumlusu
Nesrin Tura

*

Kapak Düzeni
Kevser Çoruh

*

Dizgi ve Sayfa Düzeni
Yayınevi

*

Baskı
Bizim Ofset Tel: 567 12 99

*

Cilt
Çiftçi Mücellithanesi

*

Yazışma Adresi
Barboros Bulvarı, Hüsnü Savman Sok. Ömeroğlu Apt. No.12/3
Beşiktaş/İSTANBUL
Tel: 159 16 28

*

Açık olduğu günler:

Çarşamba	Saat:16.00-20.00
Cumartesi	Saat:12.00-17.00

*

Abone Koşulları

Yıllık	Tek **Sayı için**
10.000 TL.	2.000 TL.
20 $	3.50 $
35 DM	6 DM
12 £	2.5 £
115 FF	20 FF

*

Abone ücretinizi T.İş Bankası A.Ş. 1041 Pangaltı/İSTANBUL Şubesi
Sedef Öztürk 300-0523365 No.lu hesaba yatırabilirsiniz.

İÇİNDEKİLER

Bu Sayı çıkarken 7
Okuyucu Mektupları 8

TARTIŞMA

Toplumsal Kurumlar ve Kadınlar
Sedef Öztürk 11
Kadınlar Neden Politikada Yoklar?
Şirin Tekeli 18
Stella'nın Mektubuna Cevap
Gülnur Savran 27
Kollontay Susmasaydı
Özden Dilber 30
Kadın Kimliği ve Kadın Değerleri
Hacer Ansal 34
Karen Horney'i Tanıtmak İstiyorum
Öget Öktem 40
Cinsellik Tedavi İşi mi?
Şahika Yüksel 46
Kadınlar ve Filistin Hareketi
Julle Peteet 49
Kahire'de Feminizm
Yakın Ertürk 56
Yunanistan
Bağımsız Kadın Grubu Lamia 59
Futbol Söyleminde Dişi Akrabalar
Nesrin Tura 64
Hemşirelik: Toplumsal "Annelik"
Banu Paker 67

TOPLANTI, HABER:

Nabız Dergisi'nin Paneli 69
İKD Başkanı Beria Onger Türkiye'ye Alınmadı 71
Dayanışma Ağlarını Oluşturuyoruz. 72
Bekaret Kontrolü 74

KİTAP TANITMA:

Küba'lı Kadınlar
Tüten Ateş 77

ÖNEMLİ DUYURU

SAYIN ABONELERİMİZ,

Özellikle PTT havaleleriyle gelen abone ücretlerini gönderenin adı banka kayıtlarına eksik geçtiğinden, aksaklıkları önlemek için aşağıdaki fişi doldurarak bize geri göndermenizi rica ediyoruz. Lütfen abone ücretini yatırma tarihini, hangi yolla (banka şubesi, PTT gönderi numarası vb.) gönderdiğinizi belirtin. Mümkünse gönderi makbuzunun bir fotokopisini ekleyin. Teşekkürler.

Adı, soyadı	:
Adresi	:
Abone olduğu sayılar	:
Abone ücretini yatırdığı tarih	:
Abone ücretini yatırdığı kurum	:

Bu Sayı Çıkarken

10 Aralık 1988 günü gündemli ikinci sohbet toplantımızı yaptık.

'Kadın Kimliği ve Kadın Değerleri' konulu tartışmayı başlatmak için Hacer'in yaptığı sunuş konuşmasını ve tartışmada ortaya çıkan bazı görüşleri Hacer'in yazısında bulabilirsiniz.

Bu sayıda dergimize gelen katkılar arasında Şirin Tekeli'nin, kadınların politikaya katılımının tartışıldığı bir toplantıda yaptığı sunuşun metni var. Kadınların politikaya katılımıyla ilgili sorunlar üzerine ayrıca Sedef'in yazısı ve Filistinli kadınlarla ilgili yazıda örtüşen ya da farklılaşan yaklaşımlar yer alıyor.

Bu sayımızda biri Filistinli kadınlar, diğeri ise genel olarak Arap kadınlarla ilgili iki yazı var. Yazılardan ilkini ABD'de çıkan iki aylık, Middle East Report (MERIP) adlı dergiden aldık. Yazıyı **Kaktüs** için çeviren Nur Ucura teşekkür ediyoruz. Yakın Ertürk **Kaktüs**'e katkısında, Kahire'de yapılan bir uluslararası kadın konferansında tartışılanları aktarıyor.

Bu iki yazıyı bir arada yayınlamamızın nedeni, her ikisinde de Arap kadınlarının kurtuluş mücadelesinin karmaşık ve özgül yanlarının ele alınması, İslam ve ulusal kurtuluş mücadeleleri, dünyanın bu yöresinde yaşayan kadınların mücadelelerini Batı'daki kadın kurtuluş hareketlerinden daha da karmaşık kılan ek etkenler oluşturuyor. Ulusal kurtuluş hareketlerinin kadınlar üzerindeki ikili, çelişkili etkisi Filistinli kadınları anlatan yazıda açıkça ortaya çıkıyor.

Bu iki yazıyı izleyen Yunanistan'daki kadın hareketine ilişkin çeviri ise, hem Türkiye'deki gelişmelerle bazı paralellikleri ortaya koyması, hem de bu ülkedeki kadın hareketinin özgüllüğünü, bazı çizgileriyle Orta Doğu'daki hareketlere, bazılarıyla da Avrupa'daki feminist harekete yaklaştığını sergilemesi açısından önemli.

Bir diğer katkı da Öget Öktem'den. Öget kendi deneyiminden yola çıkarak, kadın psikolog Karen Horney'i tanıtıyor ve Horney'de neler bulduğunu anlatıyor. Freudcu psikanalize eleştirel yaklaşım açısından Öget'in yazısı ile Şahika'nın yazısı arasında paralellikler bulabilirsiniz.

Bu sayıda ayrıca Stella Ovadya'nın 4. sayıda yayınladığımız eleştiri mektubuna, Gülnur'un yine mektup biçiminde yazılmış yanıtını bulabilirsiniz.

6. sayımız 8 Mart Kadınlar Günü dolayısıyla her zamanki gibi 5 forma olarak değil, özel bir broşür biçiminde çıkacak.

18 Şubat 1988 Cumartesi günü saat 1400'te büromuzda yapacağımız "**Politikaya Katılım**" toplantısına hepinizi bekliyoruz.

SF KAKTÜS

KADIN SORUNU ÜZERİNE BAZI GÖZLEMLER

İstanbul'a mevsimsiz gelen bir soğuk dalgasının etkisini 7nci kitap fuarı ısıttı, hareketlendirdi diyebilirim. Fuar bu yıl oldukça görkemli idi Uluslararası fuar niteliği taşıdığından geniş ilgi topladı. Kapanışın bir öncesi gün gördüğüm kalabalık yüreğimi sevinç doldurdu. Halkımızın kitap sevgisi, okuma aşkı, alamasa bile kitapları bir arada görme mutluluğu yaşadıklarını anladım. Kıvanç duydum. Üzüldüğüm bir nokta; bu yıl konferansları yeterince izleyememem oldu. Görevli olduğum derneklerin yoğun çalışmaları bu arzumu engelledi. Arada bazı kaçamaklar yaptım.

Son günlerde yüreğim acılarla doluyor. Acı olaylar alabildiğince birbirini izliyor, evimde, yakın çevremde, uzak çevremde, çalıştığım derneklerde.

12.11.88 cumartesi günü sabah saat 8:30'da telefon çaldı. İHD Kadın komisyonundan bir hanım arkadaş özür dileyerek söze başladı; "Ankaralılar saat 10'da dernekte olacaklar, hemen gel". Hemen hazırlanarak kendimi sokağa attım. İHD'ye gittiğimde, İstanbul Kadın komisyon başkanı Sn. Reha İsvan ve diğer üyeler sobanın başına toplanmış sohbete dalmışlardı. Bir süre sonra Ankara İnsan Hakları Derneği Kadın Komisyon üyeleri geldiler. Başkanları Sn. Julide Gülizar ile birlikte on kişi kadardılar.

Konu: Kadın İçin En Kısa Vadede Ne Yapılabilir? Nasıl Yapılır?

Kadın denince benim ilk aklıma gelen "Kadınevi" oluyor. En kısa zamanda bunun oluşturulması gereğini vurguladım. Sn. Reha İsvan, "Bunun bir çıkış yolu olmadığını, konuya çözüm" getiremeyeceğinde direndi. Kadınevi örneklerinin Avrupa'da özellikle Almanya'da bulunduğunu söyleyerek, tezimi savundum.

Dayak yiyen kadınların, gidecek yerleri, bir barınakları bulunmaması, ekonomik yönden bağımlı olmaları, kaderciliği yeğleyip, her türlü aşağılanmaya, horlanmaya boyun eğmelerine yol açmakta. Soruyorum sizlere; dayak yiyen, horlanan, onuru, gururu yıkılan, elinden tüm özgürlükleri alınan bir kadın kocasına saygı duyar, onu sever mi? Mutlu olur mu? En önemlisi sağlıklı çocuk yetiştirebilir mi? Demokrasi önce aile içinde kurulmalı. Ailede kurulan demokrasi, topluma yansır. Sevmek, sevilmek nedir? Bu duyguyu yüreğinde duyar mı? Kadınlarımız bunları bilmeden, en doğal gereksinimleri bu yüce duyguları yaşamadan, dört duvar arasında dünyayı tanımadan yaşam tüketmekteler. Bir evlilik yürümüyorsa, onu baştan koparıp atmanın, yaranın kangrene

dönüşmeden kökünden sökülmesinin en iyi çözüm olduğu düşüncesindeyim.

Perşembe günü Tüyap Kitap Fuarı'nda bize verilen Stand'da nöbetçi iken, dayak yiyen bir kadın eve telefon etmiş, dernekten yardım istemiş. Verilen numarayı çevirdim, bir KADIN çığlığı bakır telin ötesinde; yüreği acılarla, vücudu çürüklerle dolmuş, bir kalp çarpıntısı duyuyorum. Bu bir İNSAN, bir KADIN haykırışı. Anlattıklarından tüylerim diken diken oldu. Biz bir yardım derneği değiliz. Fakat kendisini yüzüstü bırakamayacağımızı, destekliyeceğimizi, en azından Avukat işini çözümleyebileceğimizi, iş bulmada çaba gösterebileceğimizi ilettim. Çok sevindi.

Çocuk bakımı, bir de hasta bakımı için iki mesaj almıştım. Onlarla diyalog kurdum. İkisi de işe başlasın dediler. Biri Beşiktaş'ta biri Göztepe'de; Dayakzede Göztepe'deki işi tercih etti, randevulaştık. Bu arada İnsan Hakları Derneği'nden Sn. Avukat Filiz Kerestecioğlu boşanma davasını ücretsiz alabileceğini söyledi, ikimiz de sevindik. Saat 10'a doğru arkadaşından gelen telefonda; "A. Hanım kocası pazar günü eve gelip kendilerinin bulunmadığı bir saate dayakzedeyi zorla götürmüş". Şoke oldum. Gösterdiğim çabaların boşa gittiği için özür diledi. "Sizi yorduk kusura bakmayın. Fakat biliyorum bu evlilik yürümez. Biz sizi yine arayacağımıza eminim. Çünkü adam ruh hastası ve alkolik, içince ne yaptığını bilmiyor."

Dayakzede adına üzüldüm. Çünkü kadının kolu kanadı kırık, boşanmak istiyor, ama cesaret edemiyor. Doğallıkla ev yıkılsın kimse istemez. Toplumumuzda gözlemlediğimiz bir diğer olgu, boşanırken çevreye karşı duyulan sorumluluk!.. Evlenirken hiç kimse niye evleniyorsun diye sormaz. Acaba bu evlilik yürür mü? Yürümez mi? Onun muhasebesi hiç yapılmaz. Bir de bakarsınız alarm zilleri çalmış; iyi erkek, iyi kadın evliliği çat diye kopma noktasına gelmiş. Kuşkusuz ikisi de iyi insanlardır, ama evliliği yürütmek için iyi olmak yetersiz. Karşılıklı özveri gerekli. Bizde özveri hep kadından beklenir.. Zavallı kadın boşanmaya kalkınca, niye boşanıyorsun diye hesap sorulur. Çevredeki kişiler birer akıl hocası kesilirler. Boşanmanın getireceği zorlukları saymaya başlarlar, kadına hiç şans tanımazlar.

Bizim kızlarımızı hoca verir hoca çıkarır. (gelinlikle verilir, kefenle çıkarılır), aman kızım yüzümüzü kara çıkarma, koca ekmeğinin bir yüzü ıın, bir yüzü kan, silip yiyeceksin. Bu öğütlerle evlendirilen kız boşanmanın adını bile ağzına alamıyor, cehenneme dönüşmüş bir evliliği yürütmek için hep ödünler verip, çareler arar.

Bence yürümeyen bir evlilik, en kısa zamanda bitmeli. O güzel günlerden sonra saygıdan yoksun, sevgisiz, gürültülü bir evliliği sürdürmenin hiçbir anlamı yok. En iyi akıl insanın kendi aklıdır. Kimseyi dinlemeyip, yürümeyen evliliğin cesaretle üstüne gidip koparmalı. Kadın kendi ayakları üstünde durabilmeli. Bunu öğrenmeli. İlişkilerde hissi bağlar ve saygının bittiği zaman o evliliği de bitirmek gerekli bence. Zamanlamayı iyi yapmalı.

Evlilikte mutlu olmak için aynı dilden konuşmak gerekli. Karı-koca aynı

dilden konuşamıyorlarsa, ortak bir yanları yoksa, o evlilik yürümez. Yürütmek için harcanan yıllara yazık olur. İnsan bir kez dünyaya geliyor, iki kez değil. Çocuklarımızın değil, kendi hayatımızı yaşayalım.

Yazımı Descartes'ın düşüncesiyle noktalamak istiyorum.

"Kader diye birşey yoktur. Kaderini insanlar kendileri çizer, insan isterse kaderini değiştirebilir. Bu kişinin iradesine bağlı."

Ayrımcılığa Karşı Kadın Derneği ÜyesiAytenÖzaydın

Sosyalist Feminist Dergi Kaktüs Çalışanlarına;

Bizler tekstil alanında çalışan işçileriz. 10 ile 20 arasında değişen yaş grubundayız.

Derginizi okuduğumuzda gördük ki sadece belirli yerlerde olan, kültür düzeyi yüksek olan bir kesime hitap etmekte. Sabah 8'den akşam 6'ya kadar çalışan işçi kadınlarız. Derginizde çalışan bir işçi kadının dahi yazısını göremedik ve bu durum bizleri düşündürdü. Neden çalışan kadınların sorununa değinmediğinizi ve belirli konular üzerinde durduğunuzu düşündük.

En çok ezilen, sömürülen, kendi kişiliklerinin, özgürlüklerinin bilincinde olmayan öncelikle çalışan işçi kadınlardır.

Sabah işe gider ve herşeyden yoksun olarak sadece ailelerini nasıl geçindireceğini düşünür. Bizler toplumun gelenek ve göreneklerine göre yetişen kadınlarız. Daima ezilen, çalışan işçi kadınlardır. Evden işe, işten eve bağımlı kalan kadınlarız. İsteriz ki bizlerin sorunlarına daha çok değinilsin. Ne yazık ki bir sayfa bile ayırmadığınızı gördük. Bu konuya değineceğinize inanıyoruz. Ama biz yine de merkezine bizim sorunlarımızı alan bir işçi gazetesinden yanayız.

Saygılarımızla

İzmir Giyim sanayiinde bir grup işçi adına A. Aksu.

TOPLUMSAL KURUMLAR VE KADINLAR

Sedef Öztürk

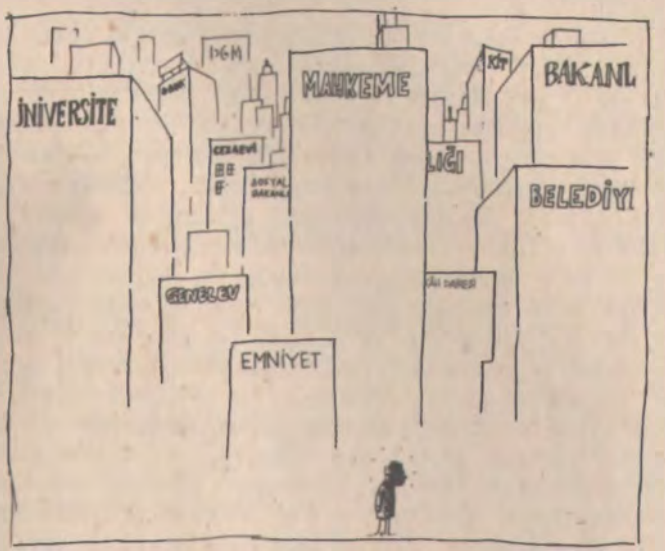

17-20 Kasım 1988 tarihleri arasında İngiltere'nin Manchester kentinde yapılan Sosyalist Feministler Avrupa Forumu'nda kadınların toplumsal kurumlara ve iktidar yapılarına girmeleri, son on yılın deneyimleri ışığında ele alındı. SF **Kaktüs** adına bu toplantıya çağırıldığımızda, özellikle Türkiye'de yakın bir gelecekte yaşamaya aday olduğumuz bu tür gelişmeleri tartışmak açısından katılmanın çok yararlı olacağını düşündük. Cumhuriyet tarihinde kadınların "yukarıdan kararlarla" kamu yaşamının içine çekildiği bir dönem yaşandı. Bugün feministler olarak bir yandan "özel olan politiktir" anlayışı çerçevesinde bir kadın politikasının kavramlarını ve araçlarını oluşturmaya çalışırken, bir yandan da geleneksel olarak kamu alanı (yani tanım gereği esas olarak erkeklere özgü) sayılan alanlarda varolma, bu alanlara girme mücadelesi veriyoruz.

Bu yazıda konunun kadın politikasının kavram ve araçlarını oluşturma yanını ele almayacağım. Amacım Avrupa'da kadınların son on yıllık deneyim ve kazanımları ışığında toplumsal kurumlar karşısındaki konumumuzu değerlendirmek. Kamu alanı, iktidar yapıları gibi kavramlar bu yazıda sıkça geçecek. İktidar yapıları ile kastettiğim insanlar arasında kurulan ilişkinin **hiyerarşiye**, yani üst/ast ilişkisine dayandığı, **otorite** kullanılan, karar verenlerle bu kararlara uyanların ayrıldığı bütün toplumsal kurumlar. Buna aile, hukuk kurumları, politik ve askeri kurumlar (yani siyasal partiler, devletin idari kuruluşları, ordu), bilgi üretim odakları, okullar, üniversiteler, kitle iletişim araçları, sendikalar, kitle örgütleri vb giriyor. Yazı boyunca bunlara

kısaca kurumlar diyeceğim.

Aile temel bir iktidar yapısı ve özellikle aile yaşamının yani özel hayatın politikasını gündeme getiren feminizm için çok önemli. Ancak ben aile dışında kalan, toplumun genel olarak "kamu" alanı olarak algıladığı toplumsal kurumlar karşısında kadınların konumu üzerinde durmak istiyorum. Feministlerin toplumsal kurumlara, karar mekanizmalarına girmek istemesinin, girmesinin anlamı, mevcut deneyimler ve bunlardan çıkarılabilecek dersler nelerdir?

Önce Türkiye'de kadınların kurumlardaki konumuna kısaca bir göz atalım. Siyasal partiler, sendikalar, devlet kurumları ordu vb. örgütlenmelerde, özel sektör şirketlerinde kadınlar ya yok denecek kadar az, ya da var olduklarında hiyerarşinin alt kısımlarında yer alıyorlar. Osmanlı devletinde kamu yaşamının tamamen dışına itilen kadınlar, Cumhuriyet ve Kemalist ideolojinin egemenliğini kurmasıyla birlikte, birdenbire kamu yaşamının içine çekildiler. Bu gelişmeyle ilgili açıklamalar muhtelif. İki temel tezi hatırlatabilirim. Devletin resmi ağızlarınca ifade edilen önermeye göre, Atatürk iyi bir kadın hakları savunucusuydu, bu nedenle reformlar yaptı. Diğeri ise Şirin Tekeli'nin karşı tezi: Atatürk kadın haklarını kendi politikasına göre, Batı tipi demokrasiyi simgeleyen bir unsur olarak kullandı. Benim de katıldığım bu tezde Şirin Tekeli tek parti döneminde demokratlaşma göstergesi olarak kadınlara prim verildiğini ve 1950'lerde çok partili yaşama geçilmesiyle birlikte artık bu imaj gereksizleştiğinde kadınları kamuya çekme politikasından vazgeçildiğini öne sürüyor. Nitekim kadınların siyasal karar organlarında varlığının göstergesi olabilecek milletvekili sayısı da bu savı doğruluyor: 1934'te % 4. 5'e ulaşan kadın parlamenter oranı, 1950'de % 1. 5'e düşüyor. Yüzyılın başında eşitlikçi bir feminizm anlayışıyla kadın haklarını savunmuş kadınların varlığına rağmen, bu dönemde kadınların kitlesel bir hareketle hak talep etiklerini söylemek zor.

Kısacası politik iktidarın stratejileri doğrultusunda kullanılan bir grup olarak karşımıza çıkıyor kadınlar. Ama **niyet** ne olursa olsun, kadınların bu kurumlarda varlığının önemini asla göz ardı edemeyiz. Mahkum edildikleri kapalı ev yaşamından dışarı çıkan kadınlar pilot, asker, öğretmen, doktor, avukat, hakim, milletvekili, işçi oldular. Ne var ki bugün feministlerin sahip olduğu "cinsiyetçi ve erkek egemen bir toplumu eleştirme" perspektifinin yokluğu, kadınların ulaştıkları konumu sorgulamalarına olanak vermedi. Çeşitli mesleklere girmek, erkeklerle kamu alanında hukuki eşitlik statüsü elde etmek kendi içinde yeterli bir kazanım olarak algılandı. Erkek egemenliğinin kurulduğu bazı temel alanlar, yani özel yaşam, aile, evlilik sorgulanmadı. Dolayısıyla kadınlar **dönüştürücü** bir işlev üstlenemediler; hatta bir çok örnekte erkeklerin ezici coğunluğu oluşturduğu toplumsal örgütlenmelere girdiklerinde bu yapılardaki mekanizmaları benimsediler. Bu mekanizmaları, kadının toplumdaki ikincil ve ezilen konumunu pekiştirse bile benimsediler, içselleştirdiler. Örneğin bürokrasinin çeşitli kademelerine girmelerinin yasaklanmasına karşı birlikte tavır alamadılar.

Cumhuriyetin ilk kuşak kadınlarının yaşadığı bu deneyin bizim için anlamı şu: Kadınların evlerde, ev işlerinden çocuk ve yaşlılara bakmaktan oluşan yaşamdan "dışarı" çıkmaları, toplumsal karar ve uygulama mekanizmalarına girmeleri, illâ dönüştürücü bir işlev üstlenecekleri anlamına gel-

miyor. Bu saptama önemli. Halkımızın söz dağarcığına katıldığı ve az ya da çok meşruiyet kazanmaya başladığı günden beri, feminizmi her alanda erkeklerle aynı ipte oynamak, "eşit olmak" olarak algılamak genel bir eğilim oldu. Başarılı iş kadını olmak, kadın milletvekili sayısının artması, her meslekte kadınların eşit var olma hakkını savunmak vb. birçok kadın için **kadın kurtuluşu** ile eşanlamlı gibi algılanıyor. İşte sorgulanması gereken konu tam da bu. Feminist bir bakış açısıyla bakarak, kamusal alanda ve kurumlarda var olmanın anlamı ve sınırları nedir diye soruyorum. Feminizmi basit bir kadın-erkek eşitliği olarak algılamadığımız oranda, bu tür bir eşitliğin toplumsal yapıların mevcut hallerinde ne kadar zor, hatta olanaksız olduğunu, bizim erkeklerle aynı değere sahip insanlar olarak algılanmamız için bizzat yapıların değişmesi gerektiğini düşünüyorum. Bu düşüncemi destekleyecek kanıt ararken de, bir çok hakkın Türkiyeli kadınlardan farklı bir biçimde, 150 yıllık bir kadın hareketinin tek tek kazanımlarıyla elde edildiği bazı Avrupa ülkelerinde son yıllarda yaşanan deneylere göz atmak istiyorum.

Almanya'da Yeşiller Partisi'nin siyasal yaşama kattığı birçok "renk" arasında kadınlar için % 50 **kota sistemi**ni kabul etmesi ve her aday listesinde 1. sıranın kadınlara verilmesi var. Benzer şekilde Alman Sosyal Demokrat Partisi de önümüzdeki on yıl içinde her parti grubunda kadın oranını %40'a çıkarma kararı almış. Bu gelişmelere yol açan Almanya'daki Kadın Kurtuluş Hareketi'ne üye kadınların kota talebi çevresinde verdikleri mücadele oldu. Hukuki eşitlik 70 yıl önce sağlanmış olduğu halde kadınlar özellikle kamusal karar mekanizmalarına, politik yapılara giremiyorlardı. Halen Almanya'da tüm kamusal kurumlarda kadın oranı % 6; ve bu oran sadece fahişelikte artıyor. Kadınların kota sistemine gerek duymalarına yol açan neydi? Kadınlar sisteme erkeklerle rekabet ederek giremediklerini gördüler. Bu rekabet için donanımlı değildiler çünkü. Bunu başarmak üzere eğitilmemiş, yeteştirilmemişlerdi; yaşam alanları sınırlıydı. Bunun üzerine "öyleyse, sisteme girmenin biçimi değiştirilmeli diyerek kota sistemini savunmaya başladılar. Yani 'kadınlar, "eşit" niteliklere sahip kişiler arasından seçilecek adayların girebildiği alanlara, erkeklerin koşullarında giremiyorlarsa, bu hak yasayla verilmeli' dediler. Bu talep Birleşmiş Milletler'in kabul ederek imzaladığı, Türkiye'nin de katıldığı Kadınlara Karşı Ayrımcılığa Karşı Sözleşme'nin pozitif yani kadınlar lehine ayrımcılık anlayışıyla da uygundu. Ama kurumlardaki erkeklerin bunu böyle görmeyecekleri de belliydi. Nitekim Almanya'da kota sistemi mücadelesi başladığından bu yana, basın özellikle kota sisteminin hukuki eşitlik, fırsat eşitliği gibi temel ilkeleri çiğnediğini öne sürerek karşı çıktı. Böylece "hukuki eşitlik" kavramının ezileni mücadeleden alıkoymak için kullanılışının bir örneğini daha gördük. Bildiğimiz gibi, cinsiyetçi-kapitalist sistemin çok temel bir özelliği, eşitsiz ilişkiler içinde yaşayan, çalışan insanları (örneğin karı ve kocayı, patron ve işçiyi) hukuk önünde eşit bireyler olarak göstererek ezme ve sömürü ilişkilerini maskelemesidir. Kurumların, seçme sistemlerinin bugünkü haliyle kadınların erkeklerle gerçekten "eşit" olarak var olabilmesi çok zor. Bununla ilgili Danimarkalı bir feministin karikatürünü örnek vermek istiyorum. Bir sahne düşünün. Bir adam; karşısında altı hayvan duruyor: Bir fil, bir kuş, bir fok balığı, bir

maymun, kavanoz içinde bir balık ve bir domuz. Şöyle diyor adam: **Adil** bir seçim olması için hepinize aynı sınavı yapacağız. Haydi bakalım, tırmanın şu ağaca!

Başka Avrupa ülkelerinde de Almanya'dakine benzer gelişmeler var. Danimarka'da Kadın Kurtuluş Hareketi'nin talepleri arasına bütün iş konumları için kadınlara kota ayrılması konmuş. Sendikalarda kurulan Eşitlik Komiteleri'nin talebi de kadınlara kota ayrılırken, erkeklere babalık izni verilmesi. Danimarkalı feministler çok önemli bir olgunun farkındalar: Kadınlara toplumsal kurumlarda kota vermek yetmez; erkeklere de ev işlerinde ve çocuk bakımında kota "hakkı"nı vermek lazım. Yoksa biz onların alanına gireriz ama onlar memnuniyetle kadınlara ayrılan alanın dışında kalmayı tercih ederler. İngiltere'de de yeni çıkan yasaların kadın/erkek fırsat eşitliği açısından içerik kontrolünün yapılmasını karara bağlayan bir yasa çıkarıldı (1983). İspanya' da Sosyalist hükümetle birlikte Fırsat Eşitliği yasası yürürlüğe girdi. Bunlar kadınların kurumlarda varlığının güvence altına alınmasının örnekleri. Bizim için belki daha da ilginç bir deneyim İngiltere'de yaşanan belediye deneyimi. Çünkü bu ülkede feministler, bir **feminist politika stratejisi** olarak yerel idareye girmeyi ve böylece katılımcı bir politika odağı oluşturmayı amaçladılar; Londra Büyük Şehir Belediyesi'nde çalıştılar.

1980'lerin başlarında İşçi Partisi, Thatcher'a karşı yerel idareleri, yani belediyeleri katılımcı demokrasi odakları haline getirme politikasının bir uzantısı olarak, belediyelerde kadın komiteleri kurdu. Feministler de bunu feminist yaklaşımları uygulamak için bir fırsat olarak değerlendirerek belediyelere girdiler. Bu değerlendirmenin dereceleri vardı kuşkusuz. Kimi feministler bunu gerçek bir demokrasi kurma şansı olarak önemsediler; kimileri bu tür kurumlarda var olmanın sınırları olduğunu öne sürdüler. Şehir planlama müdürlüklerinden mahalle muhtarlıklarına, sokak düzenleme komitelerinden sağlık ve eğitim kurumlarına, ulaşıma kadar her alanda kadın talepleri dile getirildi. Ne var ki bu kurumlara giren kadınlar/feministler kurumun işleyişinin kadınların var olmasını çok zor, bazen olanaksız kıldığını bazen kızgınlıkla, bazen çaresizlik içinde gördüler. Çünkü toplum yaşamı öyle örgütlenmişti ki çocukların ve evin bakımı, kadın çalışsın ya da çalışmasın, kadına kalıyordu. Kadın ve erkekler farklı beceri, nitelik ve davranış biçimlerine sahip olacak şekilde toplumsallaştırılıyorlardı. Kurumlara giren kadınlar, kadın olarak var olma biçimleriyle, bu örgütlerin çalışma biçiminin uyuşmadığını gördüler. Feministler olarak da hiyerarşi ve otoriteye karşı olma anlayışları, kurumların hiyerarşik yapısına çarptı. Örneğin akşam okuldan gelen çocukları karşılaması gereken bir kadın, toplantı saatinin değiştirilmesini talep ettiğinde erkekler bu talebi kabul etmiyorlardı. Onların evlerinde genellikle çocukları karşılayacak biri vardı çünkü ve "kusura bakmayın ama bu sizin sorununuz" diyorlardı.

Etkin olmak ve rekabet, sorumluluk üstlenmekten çok "karar veren" konumunda olmak... işte mevcut kurumlarda hüküm süren anlayış, cinsiyetçi-kapitalist topluma egemen kılınmış temel psikolojik dürtü bu. (**Perestroika** uygulamaları ile birlikte Sovyetler Birliği'ne egemen olacak temel dürtü de bu olacak gibi görünüyor.) Londra Büyük Şehir Belediyesi örneğinde kadınlar **etkin** olamamalarına sebep olan yüklerin altında ezildiler;

ya marjinalleştiler ya da güçsüz kaldılar; kararlarda etkili olamadılar. Ya da tersine, etkin ve başarılı olabilmek için bazı ödünler vermek, "yüklerinden" kurtulmak zorunda kaldılar; boşandılar, çocuklarını bıraktılar, hiyerarşiyle uzlaştılar vb. Alınan ders oldukça acı bir ders oldu. Şehir Planlama müdürlüğü yapan feminist Irene Brueghel şöyle ifade ediyor: "Yapıya girerseniz kurallarına uymak gerekiyor. Direnmek ise insanın ömrünü tüketen bir stres kaynağı... Düşünün ki her an var olma hakkınızı tekrar tekrar kabul ettirmek zorundasınız". *

Bütün bu zorluklar ve dönüştürücü olmayı başaramamalarına rağmen, Londra Büyük Şehir Belediyesi sayesinde kadınlar en azından kadınların yaşamını ilgilendiren alanlarda **kadınlar lehine** projeler geliştirebildiler. Örneğin, sokakların, taşıtların çocuklu kadınların dolaşmasına uygun olarak duzenlenmemiş olduğunu, eğitimin cinsiyetçiliğini ortaya koydular ve alternatifleri oluşturmaya çalıştılar. Bütün karar organlarında kadınların temsil edilmesini sağladılar. Yerel yönetimin öneminin farkında olarak mahalle bazında hizmet sorununu çözmeye uğraştılar vb. Ancak bu gelişmelerin Thatcher hükümetini rahatsız etmemesi beklenemezdi. Nitekim Thatcher bu "yerel iktidar odakları" kapatarak merkezi idareye bağladı. Boylece sisteme entegre olmuş bir kadın (Thatcher) sistemi değiştirmeye çalışan kadınların macerasını, siyasal iktidarın parçası olduğu için bir kalemde sona erdirebildi.

İngiliz feministlerin yapılara girince karşılaştıkları zorluklar başka ülkelerde de yaşanıyor. İrlanda'da Genel İş sendikası başkanı olan Inez McCormack kadınların ve feministlerin içine girdikleri kurumları demokratlaştırmayı başaramadığını söylüyor. Dışarıda kendi kavramlarını ve mücadele alanını yaratan bağımsız bir kadın hareketi, bir güç olmadan kurumlara girmenin tek başına dönüştürücü olmadığını vurguluyor. * Bu saptamayla ilgili bir örnek geliyor aklıma. Kurumlara girmek bazen dönüştürücü olmak ne kelime, kadın için yaşamı zorlaştırıcı bile olabiliyor. İsrail'de kadınların asker olması hep olumlu yorumlanmış, başları bigudili amazonlar gazete sayfalarını süslemiştir. Oysa İsrail' de Eğitim Bakanlığı'nın eğitimde cinsiyetçiliğin sorgulanması ile ilgili komitelerinden birinde çalışan Judith Abrahami Einat kadınlar orduya gireli beri, kadınlara cinsel tecavüzün en yüksek orana ulaştığı yerin ordu olduğunu söylüyor. * Gerçekten var olmanın bedeli çok yüksek!

İrlandalı feministler kadın hareketinin kurumlarda var olmanın **yanısıra,** bu var oluşu destekleyecek **temel gücü** oluşturmanın gerekliliğini vurguluyorlar -ki bu da geniş bir kadın hareketi ile mümkün. Şimdi bu deneyimlerin ışığında bir kez daha Türkiye'ye dönmek istiyorum.

Feminizm Türkiye'de çok yeni. Bir hareketin varlığından bile söz edemiyoruz. Kavramlarımız yeni; örgütlenme biçimlerini yeni yeni tartışıyoruz. Son iki yılın önemli örgütlenmesi olan Dayağa Karşı Dayanışma Kampanyası'nda kadınların dayak yemesine karşı önlemlerden biri olarak Dayak Sığınakları konusu gündeme geldiğinden beri, bir finansman kaynağı olarak Belediyeler konusu karşımızda duruyor. Tavrımız ne olacak? Devletle işbirliği yapmalı mı, yapılırsa sınırları nasıl çizilmeli gibi yanıt bekleyen sorular var. Bu noktada bu iki deneyim, yani Cumhuriyet kadınlarının yeni feminist perspektifi taşımayan eşitlikçi anlayışla kurumlarda var olmaları ve

Avrupa'da feministlerin bir feminist strateji olarak kurumlara girmeleri bizim için önem kazanıyor. Ben bu deneylerden bazı sonuçlar çıkarabiliriz diye düşünüyorum:

1) Birincisi kurumların niteliğine ilişkin. Kurumların yapısı cinsiyetçi-kapitalist toplumun ihtiyaçlarına ve ideolojisine göre biçimleniyor. Bu açık. Ama kurumlar homojen ve tek tip değil. Üniversite gibi nesnesi gereği tartışmaya daha açık olanlar var diyecektim ama YÖK, dünyadaki birçok ülkede geçerli olabilecek böyle bir saptamayı olanaksız kılıyor. Yine de umutsuzluğa kapılmayalım; YÖK hep yoktu ve hep olmayacak, bu nedenle ben örneğimi vermeye devam edeyim. Üniversite ile emir-komuta zincirine göre işleyen ordular aynı kefeye konamaz. Kurumların dönüştürülmeye açık ve kapalı olanlar olmak üzere ikiye ayrılabileceğini düşünüyorum. Islah edilebilir kurumlar vardır: örneğin eğitim kurumları. İflah olmaz kurumlar vardır: örneğin yerleşik ve hiyerarşik yapılı ordular. Kitle iletişim araçları (TV) ve belediyeler dönüştürülebilir ama sunulan seçeneklere alternatif getirmenize izin verilmeyen bir seçim sistemine dayalı, seçenlerin seçtikleri kişiyi görevden geri alamadıkları, denetleyemedikleri bir meclis yapısı dönüştürülemez; yerine yeni bir şey konmalıdır. Yani kısacası mevcut düzeni korumaya yönelik yapılar ile hiyerarşinin olmazsa olmaz şart olmadığı kurumları ayırdetmek gerekir. Bu ayrımı yapmamın nedeni, feministler olarak, kamusal alanda erkeklerle eşit koşullarda ve eşit değerde var olma hakkını savunurken, şimdiden bu hakkın sınırlarını bilmek gerektiğini vurgulamak istemem. Yerleşik ordularda var olmanın sınırı çok dar. Tek anlamı, uzun vadeli bir kazanım olarak kadınlara kapalı alan kalmamasını sağlamak olabilir. Teritoryal savunma çerçevesinde 25-50 yaş arasındaki kadınları silahlandırma sözlerinin bir ara dillerde dolaştığı ülkemizde tartışılması gereken bir konu bu. Bence **ikilemimizi** kabul etmek gerekiyor. Hem her alanda var olmak lazım; bu uzun vadede yararlı. Hem de bazı kurumların niteliği gereği, oralara girmenin pek anlamı yok.

Bir başka ayrım çizgisini kurumlara "devrimci anlarda" girmekle, sistemin konsolide olduğu, oturduğu anlarda girmek arasında çekmek gerekiyor. Devrimci anlar, sistemi sarsan ve dönüştürücü olmak isteyen hareketlere manevra sahası, güç olma şansı veren dönemler. Yerleşiklik ise genellikle hiyerarşilerin oturması demektir ki, hiyerarşinin hep alt tarafında kalan kadınlar için istenir bir durum değil.

2) İkincisi kadınların yaşamlarını yakından ilgilendiren belediye kurumuna bakışımız. Her ne kadar ailenin "reisi" erkekse de, gündelik yaşamın sürdürülmesinde kadın, işleri yürüten ve özellikle kentlerde belediye hizmetlerinin doğrudan muhatabı olan kişidir. Bu nedenle çocuk yuvaları, su, kanalizasyon, konut, taşımacılık, pazarlar vb. kadınların yaşamını yakından ilgilendiren ve kadınların yakından ilgilenmesi gereken alanlar... Belediyeleri kamusal sorunlarla ilgilenirken başvurabileceğimiz, başvurmamız gereken kurumlar olarak görüyorum. Çünkü hem elde daha iyisi yok, hem de kadın hareketi bu tür örgütlerin yerini alacak bir örgütlenme değil. Bağımsız kadın hareketini oluşturmak ayrı bir konu. Kadın Kurtuluş Hareketi bizim gücümüz, dayanağımız olacaktır. Ama öte yandan kurumların içinde de sınırlarını **bilerek** var olmalıyız.

Son nokta şu: Feminizm uzun erimli bir mücadele. Biz feministler

olarak bazı kurumlarda var olmayı bir strateji olarak savunmasak bile, kadınlar bu alanlara girmeyi talep ederlerse karşı çıkmamak gerek diye düşünüyorum. Polis ve asker olmak isteyen kadınlar varsa (ki gazete araştırmaları olduğunu gösteriyor) olsunlar. Çünkü feminizmin insanların "sağduyusu"na girmesi öyle kısa sürede ya da bir devrimle olacak gibi değil. Küçük kazanımların toplamı olacak bir gelişmeye kendimizi hazırlamak zorundayız.

Kısacası kurumlara girmek gerek, ama sorgulayarak, eleştirerek ve dönüştürmemizi sağlayacak gücü oluşturarak...

* Bu göndermeler adı geçen feministlerin Kasım ayında yapılan Forum'da ve geçtiğimiz yıl Temmuz ayında yapılan Aklımızlı Kadınlar toplantısında verdikleri tebliğler ile kendileriyle yaptığım görüşmelere yapılmıştır. İlgilenenler tebliğ metinlerini ya da toplantı notlarını benden isteyebilirler.

KADINLAR NEDEN POLİTİKADA YOKLAR?

Şirin Tekeli

Türkiye'de kadınlara siyasi haklarının tanınmasının üzerinden elli dört yıl geçmesine rağmen, bugün kadınların politikadan "dışlanmış" gibi görünmelerinden yola çıkarak bana bu sohbet toplantısında (*) yöneltilen soruyu yanıtlayabilmek için, kendime başka birkaç soru daha sorma gereğini duydum: İlkin, Dünya genelinde kadınlar politikada varlar mı ki? Varlarsa, hangi ülkelerde, ne tür politikalarda varlar? İkinci olarak, Türkiye'de işe nereden başladık, nereye geldik? Ve nihayet, neden kadınlar politikada yoklar ve eğer kadınların siyasete katılımlarının artması isteniyorsa (özellikle biz kadınlar tarafından), ne yapmalı? Konuşmamı bu üç soru çevresinde kurdum.

1. Dünya'da kadınlar politikanın neresinde?

Dünya genelinde kadınların politikaya katılma bakımından erkeklerin önemli ölçüde gerisinde kaldıkları bir gerçek. Bu gerçeği gözler önüne sermek için 1980'lerin ortasına ait verilerle kadınların hayatın çeşitli alanlarındaki durumlarını, ülke bazında haritalarla gösteren çok yararlı bir kaynağı esas aldım (1). Burada gösterildiği gibi, 1985'te dünyada varolan devletlerden hükümet başkanlığı düzeyinde siyasal sorumluluğu bir kadına veren ülkelerin sayısı 4'ten ibarettir (İzlanda, İngiltere, Yugoslavya, Dominik Cumhuriyeti). Son yıllarda ve günlerde Fhilipinler Cumhuriyeti ve Pakistan da bu devletlere eklenmiştir. Aynı kaynağa göre, hükümetler (kabine) düzeyinde kadınlara % 20'nin üzerinde bir oranda katılma olanağı sağlanan ülkelerin sayısı da yalnızca 4'tür (İsveç, Norveç, Gana, Panama).

Daha yakınımızdaki, üyesi olduğumuz Avrupa Konseyi'nin evrenine, biraz daha ayrıntıya inerek baktığımızda ise şunları görüyoruz:

Avrupa Konseyi'ne üye, liberal demokratik rejimlere sahip Avrupa ülkelerinde, genellikle kadınların seçilmiş ulusal meclislerdeki, parlamentolardaki katılımı hiç de parlak değildir. Bu konuda 1980'lerin ilk yıllarının

verilerine dayanarak yapılan bir çalışmada, araştırmacılar ülkeleri, seçilmiş ulusal meclislerdeki kadın temsilci oranlarına göre dört grupta toplamayı anlamlı bulmuşlardır.(2) Bunlardan kadın temsilcilerin oranının % 18-% 30 arasında olup en ileri (dünya genelinde de) düzeyine vardığı 4 ülkeden oluşan ilk gruba İsveç, Norveç, Danimarka ve Hollanda, yani İskandinav ülkeleri dahildir. Bunlardan en ileri konumdaki ülkede, İsveç'te, 1982'de 349 kişilik Riksdag'da 102 kadın temsilci vardı. İkinci grubu kadın temsilcilerin oranının % 8 ile % 10 arasında değiştiği 7 ülke (Avusturya, Lüksemburg, İsviçre, Portekiz, Federal Almanya ve İtalya) oluşturmaktadırlar. Onları, kadın temsilcilerin oranının ancak % 5 - % 3 dolayında olduğu, yani kadınların temsili bakımından çok geri kalmış 7 ülke (Belçika, Irlanda, Fransa, İzlanda, İspanya, Yunanistan, İngiltere) izlemektedir. Son grupta ise, araştırmacıların kadınların "neredeyse hiç temsil edilmedikleri" şeklinde nitelendirdikleri iki ülke yer almaktadır: Turkiye ve Kıbrıs (3)

Aynı araştırmada, parlamentodaki kadın temsilinin, 1945-1985 arasındaki 30 yıllık dönemde izlediği gelişme seyriyle ilgili olarak da şu sonuçlara varılmıştır: 1950 yılına kadar Avrupa'da kadınların temsilinin % 10'un üstüne geçtiği hiç bir ülke yoktur. 1950-1970 arasında bütün ülkelerde çok yavaş ve düzensiz sayılabilecek bir ilerleme gözlemlenmiş ve sadece bir ülkede, İsveç'te % 15 sınırı aşılabilmiştir. Oranlardaki asıl artış ve sıçrama denebilecek bir iyileşme görülen ülkelerde de bu olgu 1970'lerde, özellikle de 1970'lerin ikinci yarısında gerçekleşmiştir. 1980'lerde ise ülkelerin hemen hepsinde oranların düzenli olarak artma eğilimine girdiği söylenebilir.

Bu tablo, kadınların siyasal temsili bakımından bir kırılma ya da dönüm noktası gibi görünen 1970'lerin ortalarının anlamı üzerinde durmayı gerektiriyor. Tek tek ülkelerin özgüllüklerine girmeden, genel olarak söylenmesi gereken şey kanımca, bu yılların, liberal demokrasilerin hepsinde 1960'ların sonlarından itibaren ortaya çıkmaya başlayan Kadınların Kurtuluşu Hareketi'nin politika arenasında etkilerini duyurduğu donem olmasıdır. Hayatın her alanını kadınların bakış açısından sorgulayan, feminist talepler öne süren ve aynı zamanda bir baskı grubu olarak etkili olan Kadınların Kurtuluşu Hareketi, başka bütün kurumların yanısıra siyasi partileri de, daha fazla kadın temsilci seçtirmek yönünde zorlamıştır. Buradan çıkan sonuç şudur: Kadınlar toplumda bir hareket ve baskı grupları şeklinde etkili oldukları zaman, siyasetin kapıları da onlara biraz daha aralanmaktadır. Sonunda yine pek fazla kadın girebilmiş değildir belki parlamentolara ama, oraya girebilenlerin ardında, onlardan farklı biçimlerde politika yapan ve etkili olan başka kadınlar vardır.

Demek ki kadınların politikaya katılımını ele alırken, farklı biçimlerde politika yapan kadınların bulunduğunu saptamak gerekiyor: Parlamentolara temsilci olarak giren kadınlar, etkinlikleri parlamentoya yönelik olan siyasi partilerin seçtirdikleri kadınlardır ve çoğunlukla parti dediğimiz siyasi yapının özelliklerinden ötürü yalnız, hatta birinci derecede kadınlara özgü sorunlarla değil, genel olarak toplumun sorunlarıyla ilgilenmek durumundadırlar. Buna karşılık onların kendi partilerinde daha sağlam bir konum kazanmalarının ardındaki asıl gücü oluşturan kadınlar ise genel-

likle parlamentolara seçilmezler, hatta politika yaparken asıl amaçları bu değildir ve onlar genellikle yalnız ya da birinci derecede kadınların patriyarka tarafından ezilmesi sorununu kendilerine dert edinmiş kadınlardır. İlk bakışta bir paradoks gibi görünebilecek olan bu duruma, konuşmamın daha sonraki bölümlerinde açıklık getirebileceğimi umuyorum.

2. Türkiye'de gelişmeye nereden başladık, nereye geldik?

Türkiye'de yüzyılın başında (daha çok 1908 sonrasında) ortaya çıkan, kadınların dergiler ve dernekler yoluyla kendileriyle ilgili talepler ileri sürdükleri, onun için benim ilk feminist dalga olarak kabul ettiğim hareketler, aynı yıllarda batıda birinci talebi kadınların oy hakkının kazanılması olan süfrajet hareketinden etkilenmiş olmakla birlikte, onlardan farklı olarak birinci sırada oy hakkını talep etmiyorlardı. Toplumdan dışlanmış ve aileye hapsedilmiş kadınlar, öncelikle buralarda değişiklikler istiyorlardı. Ama savaş ve işgal koşullarında, fiilen politikaya girdiler. Burada edindikleri politika deneyimine yaslanarak 1923'de programının "uzak hedefleri" arasında kadınların siyasi hakları bulunan ilk siyasi partiyi kurma adımını da kadınlar attılar (4). Ama bu partinin kurulmasına izin verilmedi.

Böylece, kadın haklarının savunulmasında kadınların kendileri geri plana itilerek, inisyatif devlete, daha doğrusu Mustafa Kemal ile onu destekleyen radikal, jakoben cumhuriyetçilere geçti. Burada kadınların kendi tarihlerine bakışları bakımından birbirlerinden oldukça farklı iki yorumun bulunduğu söylenebilir

1931 ve 1934'de kadınları ilgilendiren siyasi haklar reformunun yapılışını yaşayan kuşaktan olan Tezer Taşkıran, bugün "klasikleşmiş" yorumunda (5), Atatürk'ün kadın haklarının önde gelen bir savunucusu olduğunu, hatta, onların haklarını kadınlardan önce ve daha iyi savunduğunu, memleket şartlarını da onlardan iyi bildiği için, kamu oyunu adım adım hazırlayarak, siyasi reformları aşamalı bir biçimde gerçekleştirdiğini savunuyor.

Bu bence, kimsenin tarihteki rolünü inkâr etmediği büyük bir önderle ilgili olarak, "tek adam" yüceltmeciliğine varan, kadınlar açısından tarihe eleştirel bir gözle bakma gereğinden vazgeçen bir yaklaşımın ifadesi. Nitekim ben, kadın haklarının kazanılış öyküsüne Taşkıran'ın getirdiği yoruma, tezimde karşı çıktım (6). Reformların adım adım yapılmasının ardındaki mantığın kamu oyunu hazırlamak olmadığını, tersine büyük bir askeri stratej olan Atatürk'ün, kadın haklarını, kendi yürüttüğü genel politikalar ve rejimin niteliği gibi önemli başka bazı sorunlar açısından taşıdıkları "simgesel" yanı çok iyi değerlendirerek kullandığını savundum. Sonradan Zafer Toprak'ın gün ışığına çıkardığı yeni belgelerle de desteklendiğini sandığım bu ikinci tez şöyle özetlenebilir: Atatürk'ün modeli batı türü bir siyasal rejimdir. Ama çok partili bir demokrasi kurmayı başaramamıştır. 1930'da Serbest Fırka deneyiminin iflasından sonra, demokratikleşme niyetinin bir belirtisi olarak kadınlara yerel planda siyasi hakların tanınması gündeme getirilir. Ancak 1930'lar ilerledikçe, Avrupa'da faşist tek partili rejimlerin sayısı artmaya başlayınca, Atatürk, 1934'te

yeniden, bu kez ulusal planda kadınlara oy hakkının tanınmasını gündeme getirerek Türkiye'deki tek parti rejiminin faşist rejimlerden farklı olduğunu kanıtlamak ister. Hatta daha da ileri giderek, o sırada Avrupa'da Finlandiya hariç hiçbir yerde bulunmayan bir sayıda kadını milletvekili seçtirterek (oranları o dönemde hiç bir demokratik ülkede ulaşılamamış olan % 4.5'a varmaktadır) kadınların politikaya katılımlarıyla, rejimin demokratikleşme potansiyelini taşıdığını dünyaya göstermeye çalışır. Ama ilginç olanı, bu sırada aynı hakları zaten istemekte olan Kadınlar Birliği'ne, taleplerini ifade etmede kısıtlamalar getirilmekte oluşudur. Daha önemlisi, 1935'te Türkiye'de kadın hakları yönünden yapılanları dünyaya duyurmak için ideal bir platform olarak görüldüğü için İstanbul'da düzenlenmesi teşvik edilen Uluslararası Kadınlar Birliği (ya da Dünya Feministleri) kongresinin hemen ardından Türk Kadınlar Birliği'nin kapatılmasıdır. (7) Böylece kadınlara siyasal haklarının adeta "kadınlar için, kadınlara rağmen" ya da hiç değilse "kadınlar için, kadınlar katılmadan" diye özetlenebilecek bir politika uygulanarak tanındığı görülmektedir.

Tek Parti rejimi boyunca, 1950'ye kadar meclisteki kadın temsilcilerin sayısı hep 15'in üzerinde olmuştur. Ancak çok partili demokrasiye geçilmesiyle birlikte, artık kadınlar "demokrasiyi simgeleme" işlevini yitirdiklerinden, Kemalizme sahip çıkan CHP'nin bile kadınları aday gösterme ve seçtirme gayretlerinden vaz geçmesi ve kadınların sandalye kavgasına erkeklerle aynı olanaklara sahip olmadan girmeleri sonucu, meclise girebilen kadınların sayısı sürekli gerilemeye başlar; oranlar % 1.5'lara, 1.7'lere düşer.

1980'den sonra, askeri rejimin "Atatürkçülük" savlarının bir göstergesi olarak olsa gerek, Danışma Meclisi ve 1983 Meclisi'nde kadınlara daha önceki yıllardan daha ileri bir temsil oranı sağlanmak istenir. 1983 Meclisi'nde 12 kadın temsilci vardır ve meclis toplam sayısının 400'e düşürülmesi sonucu, oranları, eskiye göre bir katı artarak % 3'e (İngiltere parlamentosuyla aynı oran) çıkmış görünür. Ama 1987'de herşey normale döner, benim Türk siyasal hayatının "tunç yasalarından biri" diye gördüğüm, batılı araştırmacıların "neredeyse hiç temsil edilmeme" durumu diye niteledikleri, kadınların mecliste % 1.5'luk orana sahip 6 kadın temsilci ile temsil edilmeleri acı gerçeğiyle karşı karşıya gelinir. Kanımca bu durumun anlaşılmasında, gözönünde bulundurulması gereken en önemli faktörlerden birisi, Türkiye'de, batı ülkelerinde 1970'lerin ortasındaki etkilerine değindiğimiz bir Kadınların Kurtuluşu Hareketi'nin varolmayışı, elli yıldır böyle bir hareketin gelişmesinin çok çeşitli çevreler tarafından engellenmesidir.

Türkiye, kadınların politikada yer almak, seslerini duyurmak bakımından dünya genelinde en geri oldukları yerlerden biridir. Bu **vahim** durumun bence en kesin kanıtlarından birisi, kadınların özgül sorunlarını çözmek ve toplumdaki ikinci sınıf vatandaşlıklarına çözüm bulmak amacıyla, kadın sorunları bakanlığı veya aynı adlı bir müsteşarlık ya da buna benzer bir kurumun ve/veya siyasi partilerin kadın kollarının varlığı ölçütlerine bakılarak düzenlenen dünya haritasında, Türkiye'nin bu gibi kurumlara sahip olmayan 4 ülkeden birisi olarak görünmesidir (diğer üç ülke Guatemala, Nepal ve Sierra Leone'dir).(8)

likle parlamentolara seçilmezler, hatta politika yaparken asıl amaçları bu değildir ve onlar genellikle yalnız ya da birinci derecede kadınların patriyarka tarafından ezilmesi sorununu kendilerine dert edinmiş kadınlardır. İlk bakışta bir paradoks gibi görünebilecek olan bu duruma, konuşmamın daha sonraki bölümlerinde açıklık getirebileceğimi umuyorum.

2. Türkiye'de gelişmeye nereden başladık, nereye geldik?

Türkiye'de yüzyılın başında (daha çok 1908 sonrasında) ortaya çıkan, kadınların dergiler ve dernekler yoluyla kendileriyle ilgili talepler ileri sürdükleri, onun için benim ilk feminist dalga olarak kabul ettiğim hareketler, aynı yıllarda batıda birinci talebi kadınların oy hakkının kazanılması olan süfrajet hareketinden etkilenmiş olmakla birlikte, onlardan farklı olarak birinci sırada oy hakkını talep etmiyorlardı. Toplumdan dışlanmış ve aileye hapsedilmiş kadınlar, öncelikle buralarda değişiklikler istiyorlardı. Ama savaş ve işgal koşullarında, fiilen politikaya girdiler. Burada edindikleri politika deneyimine yaslanarak 1923'de programının "uzak hedefleri" arasında kadınların siyasi hakları bulunan ilk siyasi partiyi kurma adımını da kadınlar attılar (4). Ama bu partinin kurulmasına izin verilmedi.

Böylece, kadın haklarının savunulmasında kadınların kendileri geri plana itilerek, inisyatif devlete, daha doğrusu Mustafa Kemal ile onu destekleyen radikal, jakoben cumhuriyetçilere geçti. Burada kadınların kendi tarihlerine bakışları bakımından birbirlerinden oldukça farklı iki yorumun bulunduğu söylenebilir

1931 ve 1934'de kadınları ilgilendiren siyasi haklar reformunun yapılışını yaşayan kuşaktan olan Tezer Taşkıran, bugün "klasikleşmiş" yorumunda (5), Atatürk'ün kadın haklarının önde gelen bir savunucusu olduğunu, hatta, onların haklarını kadınlardan önce ve daha iyi savunduğunu, memleket şartlarını da onlardan iyi bildiği için, kamu oyunu adım adım hazırlayarak, siyasi reformları aşamalı bir biçimde gerçekleştirdiğini savunuyor.

Bu bence, kimsenin tarihteki rolünü inkâr etmediği büyük bir önderle ilgili olarak, "tek adam" yüceltmeciliğine varan, kadınlar açısından tarihe eleştirel bir gözle bakma gereğinden vazgeçen bir yaklaşımın ifadesi. Nitekim ben, kadın haklarının kazanılış öyküsüne Taşkıran'ın getirdiği yoruma, tezimde karşı çıktım (6). Reformların adım adım yapılmasının ardındaki mantığın kamu oyunu hazırlamak olmadığını, tersine büyük bir askeri stratej olan Atatürk'ün, kadın haklarını, kendi yürüttüğü genel politikalar ve rejimin niteliği gibi önemli başka bazı sorunlar açısından taşıdıkları "simgesel" yanı çok iyi değerlendirerek kullandığını savundum. Sonradan Zafer Toprak'ın gün ışığına çıkardığı yeni belgelerle de desteklendiğini sandığım bu ikinci tez şöyle özetlenebilir: Atatürk'ün modeli batı türü bir siyasal rejimdir. Ama çok partili bir demokrasi kurmayı başaramamıştır. 1930'da Serbest Fırka deneyiminin iflasından sonra, demokratikleşme niyetinin bir belirtisi olarak kadınlara yerel planda siyasi hakların tanınması gündeme getirilir. Ancak 1930'lar ilerledikçe, Avrupa'da faşist tek partili rejimlerin sayısı artmaya başlayınca, Atatürk, 1934'te

yeniden, bu kez uiusal planda kadınlara oy hakkının tanınmasını gündeme getirerek Türkiye'deki tek parti rejiminin faşist rejimlerden farklı olduğunu kanıtlamak ister. Hatta daha da ileri giderek, o sırada Avrupa'da Finlandiya hariç hiçbir yerde bulunmayan bir sayıda kadını milletvekili seçtirterek (oranları o dönemde hiç bir demokratik ülkede ulaşılamamış olan % 4.5'a varmaktadır) kadınların politikaya katılımlarıyla, rejimin demokratikleşme potansiyelini taşıdığını dünyaya göstermeye çalışır. Ama ilginç olanı, bu sırada aynı hakları zaten istemekte olan Kadınlar Birliği'ne, taleplerini ifade etmede kısıtlamalar getirilmekte oluşudur. Daha önemlisi, 1935'te Türkiye'de kadın hakları yönünden yapılanları dünyaya duyurmak için ideal bir platform olarak görüldüğü için İstanbul'da düzenlenmesi teşvik edilen Uluslararası Kadınlar Birliği (ya da Dünya Feministleri) kongresinin hemen ardından Türk Kadınlar Birliği'nin kapatılmasıdır. (7) Böylece kadınlara siyasal haklarının adeta "kadınlar için, kadınlara rağmen" ya da hiç değilse "kadınlar için, kadınlar katılmadan" diye özetlenebilecek bir politika uygulanarak tanındığı görülmektedir.

Tek Parti rejimi boyunca, 1950'ye kadar meclisteki kadın temsilcilerin sayısı hep 15'in üzerinde olmuştur. Ancak çok partili demokrasiye geçilmesiyle birlikte, artık kadınlar "demokrasiyi simgeleme" işlevini yitirdiklerinden, Kemalizme sahip çıkan CHP'nin bile kadınları aday gösterme ve seçtirme gayretlerinden vaz geçmesi ve kadınların sandalye kavgasına erkeklerle aynı olanaklara sahip olmadan girmeleri sonucu, meclise girebilen kadınların sayısı sürekli gerilemeye başlar; oranlar % 1.5'lara, 1.7'lere düşer.

1980'den sonra, askeri rejimin "Atatürkçülük" savlarının bir göstergesi olarak olsa gerek, Danışma Meclisi ve 1983 Meclisi'nde kadınlara daha önceki yıllardan daha ileri bir temsil oranı sağlanmak istenir. 1983 Meclisi'nde 12 kadın temsilci vardır ve meclis toplam sayısının 400'e düşürülmesi sonucu, oranları, eskiye göre bir katı artarak % 3'e (İngiltere parlamentosuyla aynı oran) çıkmış görünür. Ama 1987'de herşey normale döner, benim Türk siyasal hayatının "tunç yasalarından biri" diye gördüğüm, batılı araştırmacıların "neredeyse hiç temsil edilmeme" durumu diye niteledikleri, kadınların mecliste % 1.5'luk orana sahip 6 kadın temsilci ile temsil edilmeleri acı gerçeğiyle karşı karşıya gelinir. Kanımca bu durumun anlaşılmasında, gözönünde bulundurulması gereken en önemli faktörlerden birisi, Türkiye'de, batı ülkelerinde 1970'lerin ortasındaki etkilerine değindiğimiz bir Kadınların Kurtuluşu Hareketi'nin varolmayışı, elli yıldır böyle bir hareketin gelişmesinin çok çeşitli çevreler tarafından engellenmesidir.

Türkiye, kadınların politikada yer almak, seslerini duyurmak bakımından dünya genelinde en geri oldukları yerlerden biridir. Bu **vahim** durumun bence en kesin kanıtlarından birisi, kadınların özgül sorunlarını çözmek ve toplumdaki ikinci sınıf vatandaşlıklarına çözüm bulmak amacıyla, kadın sorunları bakanlığı veya aynı adlı bir müsteşarlık ya da buna benzer bir kurumun ve/veya siyasi partilerin kadın kollarının varlığı ölçütlerine bakılarak düzenlenen dünya haritasında, Türkiye'nin bu gibi kurumlara sahip olmayan 4 ülkeden birisi olarak görünmesidir (diğer üç ülke Guatemala, Nepal ve Sierra Leone'dir).(8)

likle parlamentolara seçilmezler, hatta politika yaparken asıl amaçları bu değildir ve onlar genellikle yalnız ya da birinci derecede kadınların patriyarka tarafından ezilmesi sorununu kendilerine dert edinmiş kadınlardır. İlk bakışta bir paradoks gibi görünebilecek olan bu duruma, konuşmamın daha sonraki bölümlerinde açıklık getirebileceğimi umuyorum.

2. Türkiye'de gelişmeye nereden başladık, nereye geldik?

Türkiye'de yüzyılın başında (daha çok 1908 sonrasında) ortaya çıkan, kadınların dergiler ve dernekler yoluyla kendileriyle ilgili talepler ileri sürdükleri, onun için benim ilk feminist dalga olarak kabul ettiğim hareketler, aynı yıllarda batıda birinci talebi kadınların oy hakkının kazanılması olan süfrajet hareketinden etkilenmiş olmakla birlikte, onlardan farklı olarak birinci sırada oy hakkını talep etmiyorlardı. Toplumdan dışlanmış ve aileye hapsedilmiş kadınlar, öncelikle buralarda değişiklikler istiyorlardı. Ama savaş ve işgal koşullarında, fiilen politikaya girdiler. Burada edindikleri politika deneyimine yaslanarak 1923'de programının "uzak hedefleri" arasında kadınların siyasi hakları bulunan ilk siyasi partiyi kurma adımını da kadınlar attılar (4). Ama bu partinin kurulmasına izin verilmedi.

Böylece, kadın haklarının savunulmasında kadınların kendileri geri plana itilerek, inisyatif devlete, daha doğrusu Mustafa Kemal ile onu destekleyen radikal, jakoben cumhuriyetçilere geçti. Burada kadınların kendi tarihlerine bakışları bakımından birbirlerinden oldukça farklı iki yorumun bulunduğu söylenebilir

1931 ve 1934'de kadınları ilgilendiren siyasi haklar reformunun yapılışını yaşayan kuşaktan olan Tezer Taşkıran, bugün "klasikleşmiş" yorumunda (5), Atatürk'ün kadın haklarının önde gelen bir savunucusu olduğunu, hatta, onların haklarını kadınlardan önce ve daha iyi savunduğunu, memleket şartlarını da onlardan iyi bildiği için, kamu oyunu adım adım hazırlayarak, siyasi reformları aşamalı bir biçimde gerçekleştirdiğini savunuyor.

Bu bence, kimsenin tarihteki rolünü inkâr etmediği büyük bir önderle ilgili olarak, "tek adam" yüceltmeciliğine varan, kadınlar açısından tarihe eleştirel bir gözle bakma gereğinden vazgeçen bir yaklaşımın ifadesi. Nitekim ben, kadın haklarının kazanılış öyküsüne Taşkıran'ın getirdiği yoruma, tezimde karşı çıktım (6). Reformların adım adım yapılmasının ardındaki mantığın kamu oyunu hazırlamak olmadığını, tersine büyük bir askeri stratej olan Atatürk'ün, kadın haklarını, kendi yürüttüğü genel politikalar ve rejimin niteliği gibi önemli başka bazı sorunlar açısından taşıdıkları "simgesel" yanı çok iyi değerlendirerek kullandığını savundum. Sonradan Zafer Toprak'ın gün ışığına çıkardığı yeni belgelerle de desteklendiğini sandığım bu ikinci tez şöyle özetlenebilir: Atatürk'ün modeli batı türü bir siyasal rejimdir. Ama çok partili bir demokrasi kurmayı başaramamıştır. 1930'da Serbest Fırka deneyiminin iflasından sonra, demokratikleşme niyetinin bir belirtisi olarak kadınlara yerel planda siyasi hakların tanınması gündeme getirilir. Ancak 1930'lar ilerledikçe, Avrupa'da faşist tek partili rejimlerin sayısı artmaya başlayınca, Atatürk, 1934'te

yeniden, bu kez ulusal planda kadınlara oy hakkının tanınmasını gündeme getirerek Türkiye'deki tek parti rejiminin faşist rejimlerden farklı olduğunu kanıtlamak ister. Hatta daha da ileri giderek, o sırada Avrupa'da Finlandiya hariç hiçbir yerde bulunmayan bir sayıda kadını milletvekili seçtirterek (oranları o dönemde hiç bir demokratik ülkede ulaşılamamış olan % 4.5'a varmaktadır) kadınların politikaya katılımlarıyla, rejimin demokratikleşme potansiyelini taşıdığını dünyaya göstermeye çalışır. Ama ilginç olanı, bu sırada aynı hakları zaten istemekte olan Kadınlar Birliği'ne, taleplerini ifade etmede kısıtlamalar getirilmekte oluşudur. Daha önemlisi, 1935'te Türkiye'de kadın hakları yönünden yapılanları dünyaya duyurmak için ideal bir platform olarak görüldüğü için İstanbul'da düzenlenmesi teşvik edilen Uluslararası Kadınlar Birliği (ya da Dünya Feministleri) kongresinin hemen ardından Türk Kadınlar Birliği'nin kapatılmasıdır. (7) Böylece kadınlara siyasal haklarının adeta "kadınlar için, kadınlara rağmen" ya da hiç değilse "kadınlar için, kadınlar katılmadan" diye özetlenebilecek bir politika uygulanarak tanındığı görülmektedir.

Tek Parti rejimi boyunca, 1950'ye kadar meclisteki kadın temsilcilerin sayısı hep 15'in üzerinde olmuştur. Ancak çok partili demokrasiye geçilmesiyle birlikte, artık kadınlar "demokrasiyi simgeleme" işlevini yitirdiklerinden, Kemalizme sahip çıkan CHP'nin bile kadınları aday gösterme ve seçtirme gayretlerinden vaz geçmesi ve kadınların sandalye kavgasına erkeklerle aynı olanaklara sahip olmadan girmeleri sonucu, meclise girebilen kadınların sayısı sürekli gerilemeye başlar; oranlar % 1.5'lara, 1.7'lere düşer.

1980'den sonra, askeri rejimin "Atatürkçülük" savlarının bir göstergesi olarak olsa gerek, Danışma Meclisi ve 1983 Meclisi'nde kadınlara daha önceki yıllardan daha ileri bir temsil oranı sağlanmak istenir. 1983 Meclisi'nde 12 kadın temsilci vardır ve meclis toplam sayısının 400'e düşürülmesi sonucu, oranları, eskiye göre bir katı artarak % 3'e (İngiltere parlamentosuyla aynı oran) çıkmış görünür. Ama 1987'de herşey normale döner, benim Türk siyasal hayatının "tunç yasalarından biri" diye gördüğüm, batılı araştırmacıların "neredeyse hiç temsil edilmeme" durumu diye niteledikleri, kadınların mecliste % 1.5'luk orana sahip 6 kadın temsilci ile temsil edilmeleri acı gerçeğiyle karşı karşıya gelinir. Kanımca bu durumun anlaşılmasında, gözönünde bulundurulması gereken en önemli faktörlerden birisi, Türkiye'de, batı ülkelerinde 1970'lerin ortasındaki etkilerine değindiğimiz bir Kadınların Kurtuluşu Hareketi'nin varolmayışı, elli yıldır böyle bir hareketin gelişmesinin çok çeşitli çevreler tarafından engellenmesidir.

Türkiye, kadınların politikada yer almak, seslerini duyurmak bakımından dünya genelinde en geri oldukları yerlerden biridir. Bu **vahim** durumun bence en kesin kanıtlarından birisi, kadınların özgül sorunlarını çözmek ve toplumdaki ikinci sınıf vatandaşlıklarına çözüm bulmak amacıyla, kadın sorunları bakanlığı veya aynı adlı bir müsteşarlık ya da buna benzer bir kurumun ve/veya siyasi partilerin kadın kollarının varlığı ölçütlerine bakılarak düzenlenen dünya haritasında, Türkiye'nin bu gibi kurumlara sahip olmayan 4 ülkeden birisi olarak görünmesidir (diğer üç ülke Guatemala, Nepal ve Sierra Leone'dir).(8)

likle parlamentolara seçilmezler, hatta politika yaparken asıl amaçları bu değildir ve onlar genellikle yalnız ya da birinci derecede kadınların patriyarka tarafından ezilmesi sorununu kendilerine dert edinmiş kadınlardır. İlk bakışta bir paradoks gibi görünebilecek olan bu duruma, konuşmamın daha sonraki bölümlerinde açıklık getirebileceğimi umuyorum.

2. Türkiye'de gelişmeye nereden başladık, nereye geldik?

Türkiye'de yüzyılın başında (daha çok 1908 sonrasında) ortaya çıkan, kadınların dergiler ve dernekler yoluyla kendileriyle ilgili talepler ileri sürdükleri, onun için benim ilk feminist dalga olarak kabul ettiğim hareketler, aynı yıllarda batıda birinci talebi kadınların oy hakkının kazanılması olan süfrajet hareketinden etkilenmiş olmakla birlikte, onlardan farklı olarak birinci sırada oy hakkını talep etmiyorlardı. Toplumdan dışlanmış ve aileye hapsedilmiş kadınlar, öncelikle buralarda değişiklikler istiyorlardı. Ama savaş ve işgal koşullarında, fiilen politikaya girdiler. Burada edindikleri politika deneyimine yaslanarak 1923'de programının "uzak hedefleri" arasında kadınların siyasi hakları bulunan ilk siyasi partiyi kurma adımını da kadınlar attılar (4). Ama bu partinin kurulmasına izin verilmedi.

Böylece, kadın haklarının savunulmasında kadınların kendileri geri plana itilerek, inisyatif devlete, daha doğrusu Mustafa Kemal ile onu destekleyen radikal, jakoben cumhuriyetçilere geçti. Burada kadınların kendi tarihlerine bakışları bakımından birbirlerinden oldukça farklı iki yorumun bulunduğu söylenebilir

1931 ve 1934'de kadınları ilgilendiren siyasi haklar reformunun yapılışını yaşayan kuşaktan olan Tezer Taşkıran, bugün "klasikleşmiş" yorumunda (5), Atatürk'ün kadın haklarının önde gelen bir savunucusu olduğunu, hatta, onların haklarını kadınlardan önce ve daha iyi savunduğunu, memleket şartlarını da onlardan iyi bildiği için, kamu oyunu adım adım hazırlayarak, siyasi reformları aşamalı bir biçimde gerçekleştirdiğini savunuyor.

Bu bence, kimsenin tarihteki rolünü inkâr etmediği büyük bir önderle ilgili olarak, "tek adam" yüceltmeciliğine varan, kadınlar açısından tarihe eleştirel bir gözle bakma gereğinden vazgeçen bir yaklaşımın ifadesi. Nitekim ben, kadın haklarının kazanılış öyküsüne Taşkıran'ın getirdiği yoruma, tezimde karşı çıktım (6). Reformların adım adım yapılmasının ardındaki mantığın kamu oyunu hazırlamak olmadığını, tersine büyük bir askeri stratej olan Atatürk'ün, kadın haklarını, kendi yürüttüğü genel politikalar ve rejimin niteliği gibi önemli başka bazı sorunlar açısından taşıdıkları "simgesel" yanı çok iyi değerlendirerek kullandığını savundum. Sonradan Zafer Toprak'ın gün ışığına çıkardığı yeni belgelerle de desteklendiğini sandığım bu ikinci tez şöyle özetlenebilir: Atatürk'ün modeli batı türü bir siyasal rejimdir. Ama çok partili bir demokrasi kurmayı başaramamıştır. 1930'da Serbest Fırka deneyiminin iflasından sonra, demokratikleşme niyetinin bir belirtisi olarak kadınlara yerel planda siyasi hakların tanınması gündeme getirilir. Ancak 1930'lar ilerledikçe, Avrupa'da faşist tek partili rejimlerin sayısı artmaya başlayınca, Atatürk, 1934'te

yeniden, bu kez uiusal planda kadınlara oy hakkının tanınmasını gündeme getirerek Türkiye'deki tek parti rejiminin faşist rejimlerden farklı olduğunu kanıtlamak ister. Hatta daha da ileri giderek, o sırada Avrupa'da Finlandiya hariç hiçbir yerde bulunmayan bir sayıda kadını milletvekili seçtirterek (oranları o dönemde hiç bir demokratik ülkede ulaşılamamış olan % 4.5'a varmaktadır) kadınların politikaya katılımlarıyla, rejimin demokratikleşme potansiyelini taşıdığını dünyaya göstermeye çalışır. Ama ilginç olanı, bu sırada aynı hakları zaten istemekte olan Kadınlar Birliği'ne, taleplerini ifade etmede kısıtlamalar getirilmekte oluşudur. Daha önemlisi, 1935'te Türkiye'de kadın hakları yönünden yapılanları dünyaya duyurmak için ideal bir platform olarak görüldüğü için İstanbul'da düzenlenmesi teşvik edilen Uluslararası Kadınlar Birliği (ya da Dünya Feministleri) kongresinin hemen ardından Türk Kadınlar Birliği'nin kapatılmasıdır. (7) Böylece kadınlara siyasal haklarının adeta "kadınlar için, kadınlara rağmen" ya da hiç değilse "kadınlar için, kadınlar katılmadan" diye özetlenebilecek bir politika uygulanarak tanındığı görülmektedir.

Tek Parti rejimi boyunca, 1950'ye kadar meclisteki kadın temsilcilerin sayısı hep 15'in üzerinde olmuştur. Ancak çok partili demokrasiye geçilmesiyle birlikte, artık kadınlar "demokrasiyi simgeleme" işlevini yitirdiklerinden, Kemalizme sahip çıkan CHP'nin bile kadınları aday gösterme ve seçtirme gayretlerinden vaz geçmesi ve kadınların sandalye kavgasına erkeklerle aynı olanaklara sahip olmadan girmeleri sonucu, meclise girebilen kadınların sayısı sürekli gerilemeye başlar; oranlar % 1.5'lara, 1.7'lere düşer.

1980'den sonra, askeri rejimin "Atatürkçülük" savlarının bir göstergesi olarak olsa gerek, Danışma Meclisi ve 1983 Meclisi'nde kadınlara daha önceki yıllardan daha ileri bir temsil oranı sağlanmak istenir. 1983 Meclisi'nde 12 kadın temsilci vardır ve meclis toplam sayısının 400'e düşürülmesi sonucu, oranları, eskiye göre bir katı artarak % 3'e (İngiltere parlamentosuyla aynı oran) çıkmış görünür. Ama 1987'de herşey normale döner, benim Türk siyasal hayatının "tunç yasalarından biri" diye gördüğüm, batılı araştırmacıların "neredeyse hiç temsil edilmeme" durumu diye niteledikleri, kadınların mecliste % 1.5'luk orana sahip 6 kadın temsilci ile temsil edilmeleri acı gerçeğiyle karşı karşıya gelinir. Kanımca bu durumun anlaşılmasında, gözönünde bulundurulması gereken en önemli faktörlerden birisi, Türkiye'de, batı ülkelerinde 1970'lerin ortasındaki etkilerine değindiğimiz bir Kadınların Kurtuluşu Hareketi'nin varolmayışı, elli yıldır böyle bir hareketin gelişmesinin çok çeşitli çevreler tarafından engellenmesidir.

Türkiye, kadınların politikada yer almak, seslerini duyurmak bakımından dünya genelinde en geri oldukları yerlerden biridir. Bu **vahim** durumun bence en kesin kanıtlarından birisi, kadınların özgül sorunlarını çözmek ve toplumdaki ikinci sınıf vatandaşlıklarına çözüm bulmak amacıyla, kadın sorunları bakanlığı veya aynı adlı bir müsteşarlık ya da buna benzer bir kurumun ve/veya siyasi partilerin kadın kollarının varlığı ölçütlerine bakılarak düzenlenen dünya haritasında, Türkiye'nin bu gibi kurumlara sahip olmayan 4 ülkeden birisi olarak görünmesidir (diğer üç ülke Guatemala, Nepal ve Sierra Leone'dir).(8)

3. Kadınlar neden politikada yoklar? Bu durumun değişmesi için ne yapmalı?

Bu sorulara belki biraz fazla kabalama, ama işin özüne inilerek yanıt verilmeye çalışıldığında iki temel nedenden söz edilebilir:

1. Kadınların politikaya "bulaşmaları" istenmemektedir. Bunu istemeyenler, esas olarak, politikaya kimin girip giremeyeceği kararlarını veren, suyun başındaki erkeklerdir.

2. Kadınların kendileri politikaya katılma konusunda isteksiz ya da çekingendirler.

Kuşkusuz her iki nedenin de köklerinde yatan, tarihsel geçmişimiz, toplum yapımız ve kültürümüzden gelen çok çeşitli etkenlerin uzun uzadıya incelenmesi gerekir, ama kısa bir sohbet konuşmasında bunu yapmama olanak yok. Kısa değinmeler şeklinde bana önemli gelen hususları sıralamakla yetineceğim.

Türkiye'nin varolan siyasal kültüründe kamusal/özel alan ayrımı çok köklüdür. Osmanlı/islam geçmişine dayanan bu kültüre göre, siyasi karar, kamusal alanın aktörleri olan erkeklere bırakılan bir ayrıcalıktır. Erkek karar alır, emir verir; "Saçı uzun, aklı kısa" olan kadın ise, siyaset gibi çok akıl gerektiren bir alana giremez, girmemelidir; o, erkeklerin aldıkları kararlara boyun eğer, itaat eder. Buna karşılık, özel hayat alanının denetimi, ona bırakılmıştır; ona ait olduğuna inanılan bu alanda kadının (karı/ana) çok güçlü olduğu düşünülür. Yani cinsiyet temelinde yapılan temel bir toplumsal işbölümü gereği, kadınların politika yapmaları istenmemektedir. Bu öylesine güçlü ve köklü bir inançtır ki, laik devletin yargıçları, danıştay gibi bir yüce mahkemenin üyesi olan yargıçlar bile aldıkları kararlarda açık ya da örtük olarak bu kültürü dile getirmektedirler. (9)

Geçmişte kadınları politikadan dışlayan, onlara kapıları kapatanlar erkeklerdir. Bunu çeşitli biçimlerde yapmışlardır.

1980 öncesinde, siyasi partilerin kadın kolları kurmalarına yasal olarak olanak varken, partilerin önemli bir bölümü, kadınların esas olarak kadın kollarında çalışmasına izin vermiş; kadın kollarındansa yalnızca kermesler düzenleyerek partiye mali kaynak sağlamaya ya da oy kazanmaya dönük çalışmalar beklemişlerdir. Parti karar organlarına genellikle, kadın kolları başkanı olan tek bir kadın katılırdı. Kadın kollarında faaliyet gösteren kadın üyelerin büyük bölümü, politik kararların alındığı kademelerden, talep oluşturma, fikir üretme, delegelik, merkez kurullarının seçimi gibi politika yapmanın öğrenildiği, yapıldığı yerlerden dışlanmışlardı. Aday gösterilmeleri, hele listelerin seçilmelerini sağlayacak sıralarından aday gösterilmeleri için bir takım ayrıcalıklara sahip olmaları, kendilerini özel olarak kanıtlamaları ya da parti için önemli bir şeyleri simgelemeleri gerekirdi.

Klasik partilerin benimsedikleri modelleri eleştiren, resmi söylemlerine bakılırsa, kadın erkek eşitliğini ciddiye alan sol partilerdeki uygulama ise biçimsel olarak farklı, ama özünde ondan çok da farklı değildi. Burada iki

değişik modele değinilebilir. Birisi, kadın kollarını, yukarıda betimlediğimiz işleyişi nedeniyle eleştiren ve sonuç olarak Türk siyaset hayatında politika yapması yasaklanan bir erkeğin yerine değil, gerçekten ve kendi adına parti başkanı olan tek kadını (Behice Boran) bu mevkiye getirmiş olan TİP, kadınların partinin ana kademelerinde politika yapmalarını öngörmekteydi. Ama, fiili uygulamada, onlardan beklenen, kararların alınmasına katılmaktan çok, yine düz militanlık sayılabilecek çalışmalar olmuştur. Benzeri bir modeli benimseyen, sol uçtaki öteki pek çok siyasi grup ya da örgütte de, kadınların, eğer örgüt yöneticisi erkeklerin eşi ya da yakını değiller ise, parti karar organlarında etkili olamadıkları, siyasi kararla pek ilgisi olmayan, getir götür, teksir, çeviri ve benzeri işlerde çalışan düz militanlar olarak kaldıkları görülmüş, buna ek olarak, bu kadınların kadınlara özgü sorunlarla ilglili bir politika geliştirmelerine olanak tanınmamıştır.İkinci model de, yasal olarak kurulmasına izin verilmeyen partiler için, salt kadınlardan oluşturulan bir örgütlenmeye gitmektir, ama 1980 öncesinde, üye sayısı bakımından önemli bir başarı göstermelerine rağmen bu tip örgütlenmelerde de, kadın örgütü, ana partinin mesajını, kadınlar aracılığıyla yayma misyonunu taşıdığından, yine kadınların, hele kadınlar için politikalar üretmeleri mümkün olamamıştı.

Aslında her birisi farklı nedenlerle, kadınları politika yapmaktan alıkoyan, genellikle düz militanlık düzeyinin ötesinde bir politik sorumluluk almalarını önleyen bu mekanizmalar, Türkiye'ye özgü değildir. Batı ülkelerinde de 1970'lere kadar kadınların benzeri deneyimleri olmuştur. Ve politik olarak aktif kadınların üyesi oldukları örgütlerden koparak, ya da onlara koşut olarak Kadınların Kurtuluşu Hareketi'ne katılmalarının önemli bir nedenini de, siyasi partilerde yaşadıkları bu deneyimler oluşturmuştur. (10) Batı ülkelerinde görülen çok ilginç bir gelişme, özellikle solda ve uç solda yer alan pek çok örgütün, kadın militanlarının pek çoğunun kendi örgütlerini kadınlara politikada verdikleri rol ve örgütteki politika yapma biçimi bakımından eleştirerek Kadınların Kurtuluşu Hareketi'ne kaymalarından sonra, adeta birbirleriyle yarışırcasına, kadınları siyasi sorumluluk mevkilerine getirmeye başlamalarıdır. Ne var ki, bu kez de, siyasetin, Kadınların Kurtuluşu Hareketi'nde kadın gözüyle eleştirisini yapan liderlik konumuna getirilmiş bu kadınların önemli bir bölümü, kendi istekleriyle liderlikten, hatta çoğu zaman da örgütlerinden ayrılmışlardır. Çünkü, liderlik konumuna getirilen kadınlardan, mevkilerinde kalmayı sürdürmeleri için "erkek modeli"ne uymaları, erkek mantığı ve söylemi içinde politika yapmaları, kabaca söylenirse "erkekleşmeleri" istenmiştir.

Bu gözlemler bizi, Türkiye'de kadınların politikaya katılma konusunda neden isteksiz ya da çekingen olduklarını araştırma noktasına getiriyor. Öyle sanıyorum ki, Türkiye'de de kadınlar, politika yapmanın bedelini, erkekleşerek ödemek istemiyorlar. O yüzden de kadınların yığınsal olarak politikayla ilglilenebilmeleri için, politikanın yapılış tarzının önemli ölçüde değişmesi gerekiyor.

Bu son söylediğim noktayı biraz açmak ve oradan ne yapmalı sorusuna geçmek için, varolan cinsiyete dayalı toplumsal işbölümü koşullarında, politika yapmanın ne demek olduğuna biraz daha yakından bakalım. Erkek politikacılar, herhangi bir başka "meslek" adamı aile reisin-

den de daha fazla kendilerini işlerine adamışlardır, adamak zorundadırlar. Çalışma saatleri belli olmayan bir işte, zamanının çoğunu geceli gündüzlü yapılan oturumlarla, seçim kampanyaları ve parti toplantılarıyla geçiren politikacı erkek, "özel" denilen hayatını, aile ilişkilerini, mesleğinin çok gerilerine atma, onun sürdürülmesini bir bakıma tümüyle karısına yıkma durumunda olan biridir. Aslında, kadınların "doğaları"nda aynı şeyi yapmalarını önleyen hiç bir özellik yoktur. Nitekim son yıllarda batıda politikacı kadın sayısında gerçekleşen artış sonucu, bir Mrs. Tatcher'in tam bir erkek politikacı gibi davrandığı (kocası da geleneksel politikacı eşi kadınların rolünü oynuyor...) ya da Madame Simone Veil'in, bugün Paris'te, yarın Strasburg'da yapılan politik toplantılara rahatlıkla koşuşturabildiği görülüyor. Ama, politikayla ilglilenen (ailesinden, çocukluğundan böyle bir ilgiyi getirdiğini varsayarsak) kadınların büyük çoğunluğunun, cinsiyete dayalı toplumsal işbölümü gereği esas olarak onların sorumluluğu kabul edilen, "özel yaşama" ait uğraşlardan, evişi, çocuk ve yaşlıların bakımı, sevgi ilişkileri gibi çok zaman gerektiren işlerden sıyrılıp, o zamanı politikaya ayırmaları fiilen olanaksızdır. İkinci olarak da, onlar, bu tür insan ilişkilerini boşlama pahasına, o anlamda "erkekleşerek" politika yapmaya, ya da politika yapmak için böyle bir bedel ödemeye istekli değildirler. Bu da, biz kadınlara yerleşik kültür tarafından dayatılmış, ama bugün bizim olmuş olan, bazı yönlerini eleştirsek de içselleştirdiğimiz nice insani (kadınsı) değerlerin güzelliği, karmaşıklığı, zenginliği düşünülürse çok anlaşılır bir durumdur. Bu yüzden olsa gerek, normlarını erkeklerin belirlediği politika etkinliğine girebilen, orada başarılı olabilen kadınların önemli bir bölümü bekâr kadınlardır. Kaldı ki, meslekte başarılı olmuş bir politikacı kadın için, kadın değerlerinden politika uğruna ödün vermeyi haklı kıldığı düşünülebilecek olan, güç, yetki, prestij ve benzeri, bireysel kazanç hanesine kaydedilebilecek kimi değerler, politikacılığın alt basamaklarındaki, düz militan kadınlar için söz konusu değildir. Öyle olunca da gerek kadının kendisi, gerek yakın çevresi, kadınların politika uğruna kendilerinden vermeleri gereken ödünleri anlamlı bulmaz ya da hoşgörmez. Ve son olarak, böyle bir ödünü anlamlı bulan bir ortamda, politika merakını paylaşan bir eşle birlikte yaşayan genç bir kadın olduğunuzu düşünelim; muhtemelen bu eş de politikayla ilgili olacaktır. O zaman akşam işten çıktıktan sonra ya da cumartesi veya pazar günü, parti ya da siyasi çalışmanın genellikle ilk basamağını oluşturan demek çalışmasına katılabilmeniz için, akşam yemeğini hazırlama, çocuğa bakma, çamaşırı yıkama gibi işlerle kimin uğraşacağını belirlemek için yazı-tura atmanız gerekecektir. Ya da en iyi şartlarda, size siyasetle uğraşma fırsatını yaratmak için bu sorumlulukları, ikiniz adına sırtlanmaya hazır bir annenin (başka bir kadın...) olması gerekecektir. Saydığım bütün bu somut, gerçek sınırlar ve kısıtlamalar, kadınların erkeklerin belirlediği biçimiyle politikaya neden girmek istemediklerini veya isteseler bile giremeyeceklerini, dolayısıyla,zincirleme etkilerle sonunda parlamentoda çok sayıda kadın temsilci bulunmasının ön koşulu olan, kadınların içerisinden seçilecekleri **politikacı adayı kadınlar havuzunun** neden çok dar ve sığ olduğunu göstermeye yeter sanırım.

Pekiyi, varolan durum bu ise ne yapmalı? Benim alternatif önerim, veri, yani normlarını erkeklerin belirlediği koşullarda politikaya girmeye cesareti, olanağı olan kadınların önünü tıkamadan (ki burada bu konuşmanın amacı açısından ikincil önem taşıyan, kadınları teşvik etmek üzere alınması gereken, olumlu yönde ayırımcı denilen türde önlemlerin, örneğin, partilerin yeniden kadın kolları oluşturabilmeleri, parti örgütlerinin çeşitli kademelerinde bu kollarda çalışan kadınlara, altına düşülmesi uygun olmayan ve batı ülkelerinde % 40'a kadar yükselen kotalar ayrılması, adaylara, listelerin seçilme olasılığı yüksek yerlerinde yine belirli kotaların sağlanması gibi önlemler, veri koşullarda politikaya girebilecek kadınların sayısını arttırabilecği için önemlidir ve desteklenmelidir), asıl **politikacı adayı kadınlar havuzunu** genişletmek üzere, yani tabanda yapılması gerekenlerle ilglili. Bu şekilde kadınlar için alternatif politika yapma biçimlerinin oluşacağını, bu yoldan, uzun vadede, politikanın yapılış biçiminin genel bir dönüşüme uğratılabileceğini bile hayal edebiliyorum.

Bu önerimin temelinde, yeni-feminizmin, çok önemli, politika ve politika bilimi açısından **devrimci** nitelik taşıyan bir önermesi var: **özel olan politiktir**. Bu, politikanın alışılagelen tanımını, kamusal alanda yapılan bir faaliyet şeklindeki tanımını altüst etmektedir. Çok farklı nedenlerle anlamlı ve değişik açılardan irdelenmesi gereken bu önermenin, ben burada bizi ilgilendiren bir tek yönü üzerinde duracağım. Alışılagelen biçimiyle politika yapmak için, evden dışarıya çıkmak gerekir -ki sanıyorum burada toplanmış olan bizler buna karşı değiliz, tersine kadının ezilişinin kaynağında onun eve hapsedilişi yattığına göre, onun toplum hayatına katılmasını, giderek, varolan politika üzerinde bugün olduğundan daha etkili olmasını istiyoruz. Ama, eğer, yeni-feministlerin önermesi doğru ise -ki ben öyle olduğunu düşünüyorum-, o zaman ev, evdeki özel hayat politikanın içindedir; parçasıdır. o zaman neden, politikaya evden, evlerden başlanılmasın? Nitekim, Kadınların Kurtuluşu Hareketi'ni başlatan ilk çalışmalar, aslında hareket klasik anlamda politize olmuş kadınları ilgilendirdiği halde, yani o kadınların hepsi evin dışına adım atmış kadınlar oldukları halde, evlerde yapılmıştır. Varolan politika mücadelesine yabancılaşan kadınlar, birbirleriyle, evlerde buluşmaya konuşmaya başlamışlardır. Bu da aslında çok anlamlıdır. Nasıl ki, işçi hakları mücadelesi, sendikal mücadele, ancak, işçilerin topluca bulundukları mekanda, fabrikada başlayabilir idiyse, kadınların kendilerine özgü sorunlarından başlayarak politizasyonu da ancak, onların, ev dışında bir işleri olsa, o işle ilgili sendika benzeri örgütlere üye olsalar bile, ancak evden başlayabilir. Çünkü hiç bir toplumda (kapitalist ya da sosyalist, ortadan kalkmamış olan patriyarkal düzene, cinsiyete dayalı toplumsal düzenlemeye göre, kadının asıl içerisinde yaşadığı, sahiplendiği, kendisinin bildiği alan evdir.Bütün mesele, kadınların, o ev içerisinde birlikte yaşadıkları erkekle aralarında kurulan ve kadınların özgül sorunları diye nitelenen alanın kaynağında olan ilişki biçimlerinin olsun, bütün evler gibi o evi de ilgilendiren, gelecek ay nasıl ödeneceği bilinemeyen kira (giderek konut sorunu), akşam yemeğinde sofraya ne konacağı (giderek hayat pahalılığı ve ekonomi sorunları), akmayan su, çamurlu yol, olmayan çocuk

parkı (giderek çevre sorunları), çocuğun okulu, okutulabilmesi (giderek eğitim sorunları), hastalıkları (giderek sağlık sorunları) gibi günlük hayatın kadınlar tarafından çözülmesi beklenen karmaşık sorunlarının hepsinin olsun, özünde siyasal olduklarının ayırdına varmaktır. Çünkü gerçekte politika, insanların özel yaşamlarında, günlük yaşamlarında karşılaştıkları çok çeşitli sorunlarına, tekil değil, **kollektif** çözümler bulunmasından başka birşey değildir ve yanlızca budur. Bu anlamda, ister birbirlerine komşu evler, apartmanlar, siteler, mahalleler, semtler gibi günlük yaşamın sürdürüldüğü en alt mekânsal birimlerde yapılsın, ister Ankara'da, Bayındırlık Bakanlığı, Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı vb'nin bütçelerinin hazırlandığı, denetlendiği parlamentoda yapılsın, politikanın özü farklı değildir.

Demek istediğim, kadınların **politize** olmaları, politikanın ne olup olmadığı konusundaki düşüncelerin, yani politikaya bakış açısının dışında, aslında çok da fazla bir şey gerektirmiyor. Tek tek evlerde. birbirlerinden yalıtılmış, özel denilen hayatların girdabına kapılmış, sürüklenip giden kadın yığınlarının yaşadıkları günlük gailelerin hepsinin (başta kendi ezilmeleri olmak üzere) aslında politik olduğunun görülmesi, kadınların kendilerinin ve hemcinslerinin kaderlerine sahip çıkmaya başlamalarının tetiğini çekecektir. Kadınların eşitliğini, özgürlüğünü ciddiye alan siyasi partilerin, kadınların kurtuluşunu hedefleyen kadın hareketleri gibi, işe, örgütlenmeye, çalışmaya nereden başlamaları gerektiği de böyle bir perspektif değişikliği gerçekleştiğinde kendiliğinden ortaya çıkacaktır.

Teşekkür ederim.

NOTLAR:

(*) Bu konuşma. kadınların siyasi haklarını kazandıkları 5 Aralık 1934 tarihinin yıldönümü vesilesiyle İnsan Hakları Derneği'nin İstanbul Şubesi'ne bağlı Kadın Hakları Komisyonu tarafından 3 Aralık 1988'de düzenlenen toplantıda yapılmıştır.

(1) Joni Seager, Ann Olson, Women in the World, Pan Books. Londra, 1986.Bkz. Tablo 30.

(2) Janine Mossuz-Lavau, Mariette Sineau, Women in the Political Process in Europe, Cilt II, Council of Europe, Strasbourg, 1984.

(3) ibid. Araştırmacıların kullandıkları ifade, ingilizcede "virtually nil'dir. s. 12. Avrupa Konseyi üyesi öbür iki ülkeden Malta hakkında araştırmacılar veri bulamamışlardır. Liechteinstein prensliğinde ise henüz kadınların siyasi hakları tanınmış değildir. Ayrıca. yukarıda yer alan dört grup içerisinde son yıllarda bazı kaymalar meydana geldiğini de 1980'lerin sonlarında yapılan seçimleri gözönüne alarak söylemek mümkündür. Gerçekten, İzlanda'da Kadınlar Partisi'nin iktidara gelmesi ve İtalya'da kadın örgütlerinin "hangi partiden olursa olsun kadınlara oy verin" kampanyalarının etkili olmaya başlaması sonucu parlamentoya çok sayıda kadın milletvekilinin girmesiyle bu iki ülke birinci gruba sıçramışlardır.

(4) Zafer Toprak, Halk Fırkası ndan önce Kurulan Parti: Kadınlar Halk Fırkası. Toplum ve Tarih, No 51, Mart 1988.

(5) Tezer Taşkıran, Cumhurivetin 50. Yılında Türk Kadın Hakları, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1973.

(6) Şirin Tekeli, Kadınlar ve Sivasal-Toplumsal Hayat, Birikim, İstanbul, 1982.

(7) Zafer Toprak. 1935 İstanbul Uluslararası Feminizm Kongresi ve Barış, Düşün. Mart 1986.

(8) Bkz. Seager, Olson, a.g.e. Tablo 38. Bu tabloda. araştırmacıların bu konuda bilgi toplayamadıkları ülkelerden bazıları (şeriat devletlerinde bu tür kuruluşların bulunması zaten gerçekçi bir beklenti değildir) Türkiye'nin de içinde bulunduğu kategoriye dahil edilse bile, bu gruptaki ülkelerin sayısı 12'yi geçmemektedir.

(9) Bkz. Kaymakam olmak için sınava giren ve talebi. kızların bu sınava alınmasını yasaklayan bir sınav yönetmeliği gereğince reddedilen Fatma Yazıcı nın açtığı davaya Danıştay'dan verilen yanıt. Danıştay 5. Dairesi. 1984.

(10) Boons, Brisac, Kerherve, Roussel, Viennot. C'est terrible quand on y pense, Galilee, Paris. 1983. Bu kitap, Fransa'da 1970'lerde bir yandan Kadınların Kurtuluşu Hareketi'nde diğer yandan sendikalarda ve uç sol siyasal örgütlerde faal olan kadınların, politika yapmanın koşullarını ve farklı biçimlerini, kendi deneyimlerine dayanarak, yaptıkları toplu tartışmaların band kayıtları ve bireysel tanıklıklar yöntemiyle aktardıkları son derece ilginç bir çalışmanın ürünüdür.

STELLA'NIN MEKTUBUNA CEVAP

Gülnur Savran

Sevgili Steila,

Seninle bundan üç-dört yıl önce de yazışırdık. Ama o zaman özel mektuplarda tartışırdık. Tartışmayı dergi sayfalarında sürdürebiliyor olmak beni çok sevindirdi. O zaman sen peşpeşe bir takım sorular sıralardın; ben de nefes nefese senin sorularını yanıtlamaya çalışırdım. Bugün de böyle bir sorular seli var karşımda. Gerçi sen mektubunun diziliş biçiminden şikayetçisin ama bence çok birşey değişmiyor: altalta da dizilse yanyana da, yine de bir sel. Bu yüzden içlerinden bazılarını seçip, onları yanıtlamaya çalışacağım.

Aslında, mektubun bütünü "bağımsızlık" sözcüğüne duyduğun tepkiden kaynaklanıyor galiba. "Bir hareketin kendine 'bağımsız' deme gereğini duyması, tam da bağımlı olduğunun teslimidir" diye düşünüyorsun yanlış anlamadıysam. Ama boşlukta yaşamıyoruz; bir tarihimiz ve o tarihimizde "bağımlı" kadın örgütlenmelerimiz var. Bu bağımlılığın reddinde bir kompleksin ifadesini aramak, bana psikanalitik bir yaklaşımı ait olmadığı bir alana, politikaya taşımak gibi geliyor. Ama bu soruna daha sonra, "kazanç alma" peşinde olup olmadığımızla ilgili olarak geleceğim.

Lâkin "ideolojik bağımsızlık" konusunda söylediklerine (sen aslında sormuyorsun, söylüyorsun) değinmek istiyorum. Yanlış hatırlamıyorsam, 8 Ekim Kaktüs toplantısında bu ifadeyi ben kullanmış ve "ideolojik bağımsızlık diye bir iddiamız yok" demiştim. "İddia" sözcüğü rastgele seçilmiş bir sözcük değildi: Feminizm içinde, sadece ve sadece feminist ideolojiyi benimsediklerini söyleyenler genellikle bir iddiada bulunuyorlar bence ve, genellikle de, gerçeği tam olarak yansıtmayan bir iddiada. Farklı feministlerin devlet karşısındaki tavırlarını alalım. Kimileri devlete girmenin ve onu içeriden 'etkileme'nin önemini vurgularken, kimileri de devletten hiçbir talepte bulunulmamasını savunuyorsa, sence bu **yalnızca** onların feminist tahlillerinin farklılığından mı kaynaklanıyor? Yoksa bir bölümünün, örneğin sosyalist-parlamentarist bir ideolojiyi, diğerlerinin ise liberter ya da anarşist bir ideolojiyi benimsemiş olmalarından mı? **Kaktüs**'ün ilk

sayısında da, başka bağlamlardaki tartışmalarda da, 'arı' bir feminizm beklentisinin gerçekçi olmadığını, toplumun bütününün örgütlenmesine ilişkin bir projesi olmayan feminizmin başka ideolojilerle eklemlenmesinin neredeyse kaçınılmaz olduğunu söylerken bunu dile getiriyorduk. Kendimize sosyalist feminist dediğimiz anda da dile getirmiştik bunu zaten. 8 Ekim'de bu açıdan yeni bir şey söylemedik.

Peki, o zaman, "örgütsel bağımsızlık nasıl temellendirilecek?" 8 Ekim'de birçok şey söylendi; bunların bir bölümünü atlamış olman çok doğal da, senin için bu kadar kritik olan bir sorunun yanıtını oluşturabilecek bir noktayı, hiç sözünü etmeyecek kadar atlamış olmana şaşırdım. (Hadi izin ver ben de biraz psikanalistlik oynayayım: Sakın bir 'lapsus' olmasın bu?) Örgütsel bağımsızlığın kendi başına çok birşey ifade etmediğini söyledikten sonra, yine yanlış hatırlamıyorsam, "asıl belirleyici olan **politik** bağımsızlıktır" demiştim. Bundan ne anladığımızı Banu **Kaktüs**'ün 4. sayısındaki yazısında uzun uzun anlatıyor. Kısaca şöyle birşey kastediyoruz: Kadınların kurtuluş mücadelesi, sınırları her sınıftan kadının, kadın olmaktan kaynaklanan özgül ezilme biçimleriyle belirlenmiş, başlıbaşına bir alan. Kadın hareketinin bağımsızlığının güvencesi de, mücadele gündemini ve önceliklerini **bu alan içinde** belirlemesinde yatıyor. Banu'nun yazısından bir alıntıyla bağlayayım: "Bir kez kadın hareketinin mücadele alanının bütünselliği ve bağımsızlığı kabul edildiğinde... kadınlar bu harekete başka kimliklerini... ideolojilerini terkederek gelmeyecekler. Bizim bu alana yaklaşımımız da tarafsız ya da 'arı' bir feminizm değil, sosyalist feminizm olacak."(KAKTÜS 4, s. 33.)

"İdeolojik bağımsızlığımızı" ilan etmediğimize, sosyalizmimiz ile feminizmimiz arasında bir sentez oluşturmaya çalıştığımıza göre, demek ki hepten bağımlıyız; o zaman da birilerinden "icazet alma kaygıları"yla davranıyoruz. Bu yüzden de "ne için var olduğumuzu" bilmeden, kendimizi "ideolojik" olarak tanımlamaya" uğraşıp duruyoruz. Çok fazla çarpıtmadığımı düşündüğüm bu usyürütmende sahte bir ikilem var bence: "kendini meşrulaştırma" ile "kadınlar için neler yapmak istediği hakkında kafa yorma" arasında kurduğun bir ikilem. Bir de sahte özdeşlik: "kendini meşrulaştırma" ile "icazet alma" arasında kurduğun özdeşlik. Bir yandan kadınlar için neler yapmak istediğin konusunda kafa yorarken, bir yandan da ideolojik tartışma yapmak, bu arada da kadınların kurtuluşu hareketine katılmasını gerekli gördüğün insanların gözünde kendini meşrulaştırmaya çalışmanın (tabii ki zaman, yetenek ve enerji sınırlarının elverdiği ölçüde) pek bir ayıbını göremiyorum ben. Kendini politik mücadele içinde görenlerin, başkalarını ikna etmeye, onların gözünde meşruiyet kazanmaya çaba göstermeleri bana çok da doğal gibi geliyor. Evet, biz kendi dışımızdaki sosyalist kadınları kadın kurtuluşu hareketine katılmaya ikna etmek istiyoruz, çünkü onların bu harekette yer almalarının kadınların kurtuluşu mücadelesi için gerekli olduğuna inanıyoruz. Özel yaşamında, komşularının ne düşündüğünü umursamadan, bildiğini okuyan bir feminist kadın yüreklilik ediyordur. Ama kadın hareketinde 'komşularımız'a böyle bir umursamazlıkla davranmanın adı bence tepedenlik, seçkincilik olur. Sen bize böyle davranmadın; biz de başkalarına öyle davranmayacağız. her ikna etme çabasına bir "icazet alma kaygısı" yaftasını yapıştırmak

olanaklı. Ama bu yüzden bir komplekse kapılıp, bundan kaçınmak niyetinde değiliz. Kırmızı çiçeğimiz bizi biryerlere bağlayan zincirlerin üzerindeki süs değil; kaktüs kırmızı çiçeğini bir yük gibi taşımıyor.

Beni en çok şaşırtan (itiraf etmeliyim. en çok da kızdıran) eleştirin, seni de şaşırttığını söylediğin şey oldu. "O toplantı ve daha önce söylediklerinizden karşımızdakinin, bizi ezen ve denetleyen gücün ideoloji olduğunu anladım ve çok şaşırdım" diyorsun. Daha önce söylediklerimize bakıyorum: **Kaktüs**'ün ilk üç sayısının her birinde, erkek egemenliğinin salt bir ideoloji olmadığına tersine kapitalizmin (ve tabii kapitalizm-öncesi toplumların) en temel toplumsal ilişkilerinde kök salmış olduğuna ilişkin en az bir cümle var. Uzatmamak için sadece yerlerini belirtmekle yetineceğim: "Biz Sosyalist Feministiz", **Kaktüs** 1,s. 16; "Sığlık ve Kolay Cevaplar", **Kaktüs** 2, s. 22-26; "Sorgulamaya Doğru İlk Adımlar", **Kaktüs** 3, s. 14-15. O zaman, bu kanıya, daha önce söylemediklerimizden hareket ederek varmış olmalısın. " Ne demedik?" diye düşününce bulduğumu sanıyorum: " Erkek egemenliği erkeklerin kadınları sömürmesinden kaynaklanır" demedik. Çok bilerek, özellikle demedik. Hele senin haklı olarak gerekli gördüğün bir şeyi yapmaya, yani "bütün(a.b.ç.) kadınların ezilmesinin teorisinin yapılması"na, kendi sınırlı boyutlarımızda katkıda bulunmaya çalışırken hiç demedik bunu. Çünkü tam da bütün kadınların ortak ezilmişliği sözkonusu olduğunda, bunun bir sömürü ilişkisi olmadığını düşünüyoruz. Küçük ve orta büyüklükte toprak sahibi köylülerin ve esnafın kanlarıyla (yani üretim birimi olma özelliğini koruyan ailelerdeki kadınlarla), ev dışında ücret karşılığı çalışan evli kadınların ve sadece evkadını olan evli kadınların ev içi emeklerinin aynı şeymiş gibi ele alınması bizce kuramsal olarak olanaksız. Dolayısıyla, ortak ezilmişliğin tek bir sömürü kavramıyla açıklanması da olanaksız. Ama her durumda, kadının ezilmişliğinin temelini, toplumsal üretimdeki yeriyle yeniden-üretimdeki yeri birlikte oluşturuyor. Demek ki, bu temel sömürü değil ama üretimden kopuk değil. Kısacası sömürü olmasa da maddi bir temel; salt ideoloji değil. Ve her durumda erkekler bundan maddi bir çıkar sağlıyor.

Belki sana garip gelecek ama, tam da erkek egemenliğinin ideolojik bir kalıntı olmadığını düşündüğümüz içindir ki, "patriyarka" ya da "ataerkil düzen" gibi terimleri kullanmamayı tercih ediyoruz. Bunların her kullanım biçimine kuramsal-ideolojik olarak kesinkes karşı olduğumuzdan değil; yananlamları bakımından, bu terimler kapitalizm-öncesi bir üretim tarzının ideolojik kalıntılarını çağrıştırdıkları için sakıncalı geliyor bize. Bu biçimde kullanılmayıp, aile içi bir üretim ilişkisini ifade ettiğinde ise "patriyarka" kavramını, demin değindiğim kuramsal-ideolojik nedenlerle benimsemiyoruz. Bir de, daha genel bir erkek egemenliği anlamında kullanılıyor "patriyarka" terimi. O zaman da bu kadar karışıklığa yol açan bir terime bel bağlamak neden?

Bazı noktaları çok kısa geçtim; senin mektubundaki bazı sorulara ise hiç değinmedim. Ayrıca, eskiden son bir-iki paragrafı özel dertlerimize ayırdık. Bu mektupta onlar da yok. Sevgiler.

KOLLONTAY SUSMASAYDI...

Özden Dİlber

Bağımsız bir kadın hareketinin önemini anlamadığımız, anlamak bir yana üzerine hiç düşünmediğimiz dönemlerde okumuştum ilk kez Kollontay'ı. Bu nedenle kulağıma ilk kar suyunu kaçıran Kollontay olmuştur diyebilirim. Yıllar sonra bir kez daha okudum, bir başka gözle...

Kollontay kimdi, nasıl bir aileden geliyordu, özel hayatı nasıldı? Bunlar bu yazının konusu değil. O kendini şöyle tanımlıyordu: "Kadınların yazgısı beni tüm yaşamım boyunca ilgilendirdi ve beni sosyalizme çeken de bu oldu zaten." Kollontay hem işçi sınıf hareketinin hem de kadın özgürlük hareketinin aktif ve etkin bir militanıydı. Günümüzden tam seksen yıl önce 1908 yılında "kadının en kötü düşmanları geleneksel ahlâk ve tutucu evlilik kavramıdır" diye yazıyordu. Hangi sınıftan olurlarsa olsunlar, bütün kadınlar aynı kurum tarafından eziliyordu: evlilik. Ezme-ezilme ilişkisindeki bu sınıflar üstü özelliğini Kollontay şu sözlerle ifade ediyordu: "Bugünkü evlilik yaşamının karanlık görünümleri ve kadının ailesel yapıya sıkı sıkıya bağlı acıları üzerinde daha fazla söz söylemeye gerek yok sanırım. Edebiyat bunun örnekleriyle dolu... Şu anda bizim için önemli olan

yalnızca bugünkü aile yapısının toplum katmanlarının tümünün ve bütün sınıfların kadınlarına baskı yaptığına işaret etmektir. Alışkanlıklar ve gelenekler, hangi halk tabakasından olursa olsun kız annelerinin aynı şekilde canını yakıyor; yasalar burjuva kadınını olduğu kadar proleter ya da köylü kadını da kocanın vasiliği altına sokuyor." Ve devam ediyor: "...ortak istek ve amaçların olduğu yerde burjuva ve proleter kadınlar arasında bir işbirliği doğuyor belki de."

Kollontay'ın yazılarında durmaksızın ifade ettiği bir başka önemli nokta daha vardı: Kadının özgürleşmesi için ekonomik bağımsızlık yetmez, bu çok önemli hatta vazgeçilemez bir koşuldur. Ama asıl önemli olan, ailenin giderek sönümleneceği sınıfsız bir sosyalist toplumdur. Dolayısıyla Kollontay sosyalist devrimin içinde cinsel devrimin de gerçekleşeceğini umut ediyordu: "Mülkiyet ve aile birbirlerine sımsıkı bağlıdır. Burjuvazinin bu iki kalesinden biri sarsılsa diğeri tehlikeye girer. Bu nedenle kapitalizm aileyi sıkı sıkıya korumuştur." Kollontay proletaryanın iktidar olacağı bir başka toplumda ailenin zaten ortadan kalkacağına, kalkmaya mahkum olduğuna neredeyse determinist diyebileceğimiz bir inançla bakıyordu. Bunun böyle olmayacağını ileride görecekti.

Kollontay'a göre evlilik kurumunun kaçınılmaz sonuçlarından biri de fuhuştu. Fuhuş, toplumdaki iki yüzlü ahlâkın -çifte ahlâk- bir ifadesiydi aynı zamanda. Çünkü egemen ahlak anlayışı kadını aileye çözülmez bağlarla bağlıyorken, erkek açısından fuhuş meşrulaşıyor, sokaklar vücutlarını satan kadınlarla dolup taşıyordu. Kollontay yeni toplumda, kadın ve erkeğin her türlü burjuva ahlâk değerlerinden arınmış, yalnızca birbirlerine duydukları sevgi ve saygı temelinde biraraya gelecekleri 'serbest' bir ilişki düşlüyordu. Bunun adına oyun-aşk demişti. "Evliliğin bugünkü zorlanmış biçiminin yerini, özgür bireylerin özgür birliğine bırakacağını tekrarlamaya bilmem gerek var mı? Özgürlükleri için mücadele eden kadınların doyumsuz düşlerinde ifadesini bulan serbest aşk ideali, kollektivist toplumun kuracağı cinsler arasındaki eşitlik düzenine uygun olacaktır hiç kuşkusuz." (**Cinsel Devrim ve Marksizm**, Bilgi Yayınevi, s.113.)

Kollontay'ın kavgasının iki düzeyi -sosyalist devrim mücadelesi ve cinsel devrim mücadelesi- kendisine göre birbirini reddeden iki ayrı mücadele alanı değildi, hatta bir zorunluluk ilişkisiyle bağlıydılar. Ancak erkek yoldaşları onu, bu konuda fazla ısrarlı olduğu için "kendi göbeğini hayranlıkla seyreden bir hint fakirine" (Lenin) benzetiyorlar, eleştiriyorlardı. Onun hiç bir kurala bağlı olmaksızın, yalnızca aşka dayalı birliktelik ideali Lenin tarafından 'burjuva hak iddiası' olarak değerlendiriliyordu. Yeri gelmişken, Lenin'in İnessa Armand'a yazdığı bir mektuptan bir alıntıyla serbest aşk konusundaki düşüncesini aktaralım: "Serbest aşk, aşkın ciddi sonuçlarından kaçınmak, çocuklarla engellenmemek, kocalarını aldatmak isteyen burjuva kadınlar tarafından göklere çıkarılır." (**Kadın ve Marksizm**, Öncü Kitabevi. s.62.) Kollontay buna şöyle cevap veriyordu: "Ancak ortak sınıfsal çıkarlar, cinsler arasındaki yeni ilişkileri belirleyecek olan dayanışma ve dostluk ruhunu doğuracaktır. Önemli olan aşkın içeriğidir, kazanacağı biçim veya formülasyon değil."

Muhaliflerinin bunca güçlü olmasına rağmen, sakınmadan yazıyordu.

Sorun ve çözümü onun için çok netti. Proletarya iktidarı alacak, bu ekonomik dönüşüm kaçınılmaz olarak yeni ahlâk anlayışını ortaya çıkaracak, böylece iki insanın en mükemmel sevgisi, en saf haliyle aşk nihayet gerçekleşecekti. 'Kanatlı Eros' böylece gerçek yerini bulacaktı. Ama önce kadını eve bağlayan görevlerin, çocuk bakımı gibi, mutfak işleri gibi kadını tüketen günlük uğraşıların, kadının sırtından alınıp, topluma devredilmesi gerekiyordu. Kadınlar evlerinden kopup çalışmaya başladıkları zaman kendilerini erkeğe bağımlı kılan maddi bağlardan kurtulup, özgürlüğün kapılarını aralayabilirlerdi.

Ve 1917 yılının Ekim ayında çağın en büyük toplumsal olayı gerçekleşti, Rusya'da işçi sınıfı iktidarı aldı. Kollontay'ın hayatında yeni bir dönem başlıyordu. Artık sosyal güvenlik Halk Komiseri olarak kadın lehine kararların çıkması, çıkan yasaların yürürlüğe konması için oradan oraya koşturuyor, yazıyor, çalışıyor, konuşuyordu. Devrimi takip eden yıllarda bir dizi karar ve kanun çıkmıştı Sovyetler'den. (Ayrıntılı bilgi için Zemin Dergisi, 1987 Mart sayısına bakabilirsiniz.) Ne var ki, Rusya gerici geleneklerine bağlı, çoğunluğunu köylülerin oluşturduğu bir toplumdu. Kadının kendi haklarına sahip çıkma ve kullanma konusunda ciddi bir eğitim ve bilinç eksikliği boy göstermeye başlamıştı. Cinsel özgürlüğün yine erkek tarafı ağır basıyordu. Hele hele ekonomik platformda da zorluklar başgösterince kadının durumu giderek güçleşti. Devlet harcamalarında kısıtlama yapmak zorunluluğu karşısında ilk feda edilenler arasında kadının çalışma özgürlüğü olmuştu. Bir yandan yasalar, kararnameler çıkıyorken, günlük hayatta işler hiç de öyle gitmiyordu. Kadınlar işten çıkarılıyor, bunun sonucu olarak da fuhuş yeniden gündeme geliyordu. Kollontay'ın 1924'lerde yazdığı "Kızkardeş" adlı hikayesi o yılları tanımak açısından oldukça ilginç örnekler sunuyor bize. Bu hikayedeki kadın önce işten çıkarılır; gerekçe, kocası iyi para kazandığı için onun çalışmasına ihtiyaç olmadığıdır. İşten çıkarılan kadın mutsuzdur, kendini kocasına bağımlı hisseder, bu duygu onu kahreder. Bir gün kocası eve bir kadınla gelir. Önce kocasıyla gelen bu fahişeye düşmanlık duyar, ama onun da işten çıkarıldığını, çaresiz olduğunu duyunca aralarında bir dostluk başlar vs.

Bu hikayenin önemi o günlerin önemli yaralarına dokunuyor olması. Kollontay, toplumda hâlâ yerleşik olan (hatta parti yöneticilerinde bile egemen olan) eski ahlâk anlayışını, kadına toplumun hâlâ nasıl baktığını ve buna benzer sorunları gözler önüne sermeye çalışmış.

Şu bir gerçekti: Rusya'da kadın hareketi hiç bir zaman toplumsal bir boyut kazanmamıştı. Bu nedenle yeni devletin çıkardığı, aileyi bir ölçüde dönüştüren ve kadınların lehine olan kararlar pratikte işlerlik kazanmıyor, tersine eski toplumun tutucu gelenekleriyle yeni ahlâk anlayışının kaynaşması gündeme başka sorunları getiriyordu. Bu kez de, kadından, genç fakat yoksul işçi devletinin güçlenmesi adına fedakârlık yapması bekleniyor, evine ve çocuk bakımına geri dönmesi için teşvik ediliyordu.

Bu arada Kollontay'ın cephesinde de geriye dönüş diye nitelendirebileceğimiz birşeyler olmaktaydı. Stalin'in Bolşevik Partisi'ndeki hakimiyeti giderek artmıştı. Stalin kendi dışındaki tüm muhalifleri susturmaya, yok etmeye and içmişti adeta. Kollontay da İşçi Muhalefeti'nin

önderlerindendi. Kadın meselesine yaklaşımı ve İşçi Muhalefeti'nin önderlerinden oluşu elbette cezalandırılacaktı. Önce Rusya'dan uzaklaştırıldı. Aradan geçen süre içinde neler olduğunu bilmiyoruz. Kollontay'da belli belirsiz bir değişiklik başladı. Özgür aşkın bir sembolü olarak adlandırdığı 'Kanatlı Eros' kanatlarını kaybetmeye başlamıştı. 1924'lerden sonra yazdığı yazılarında yeni Eros'u şöyle tanımlıyordu: "Ruh ve heyecan planında kollektiflikten yana olan bu yeni Eros, sevinçli bir birlik ve çalışan, yaratıcı bir kollektifliğin tüm üyeleri arasındaki yerini almaktadır... Bugünkü biçimiyle aşkın kesin yanlışı 'seven gönüllerin' düşünce ve duygularını özümleyerek aşık çifti, kollektifliğin geri kalan kısmından koparması ve tek başına bırakmasıdır. "Aşkın artık Kollontay için kollektiflik adına bir anlamı vardır. "Tarihsel gelişimin her evresinde insanlık onun (aşkın), ne zaman ve hangi koşullarda 'yasaya uygun' (yani kollektiflik çıkarlarına cevap veren) ve ne zaman 'suçlu', yasaya aykırı (yani toplum çıkarlarına ters düşen) olduğunu belirleyen kuralları yasal olarak koymuştur." (**Cinsel Devrim ve Marksizm**, s.244)

O bir yandan suskunlukla noktalanacak olan bir geriye dönüşü yaşıyorken, diğer yandan da daha önce yazmış olduğu yazılar resmi KP'ler tarafından reddediliyordu. Örneğin 1920'de yazmış olduğu "Üç Kuşağın Aşkı" adlı hikayesi (Bakınız **Sevgi Yolları**, Alan Yayıncılık, üçüncü hikaye) 1926 yılında Alman KP'si tarafından mahkum edilmişti. Aynı hikaye 1936 Anayasa tartışmalarında (bu anayasanın Sovyet kadını açısından önemi büyüktür: ailenin devlet güvencesine girdiği ilk kez 1936 anayasasında ilan edilmiştir) küçük burjuva ahlâksızlığı olarak nitelendiriliyor ve mahkum ediliyordu.

(Hikayeyi okumayanlar için küçük bir açıklama: Hikayede aynı aileden üç kadın var; büyükanne, anne, ve kız çocuk. Söz konusu üç kadın da yaşadıkları dönemlerin faal politikasının içinde olan kişilerdir. 1. kuşak kadın 1890'lı yılların kültür işçisidir; 2. kuşak devrim öncesi ve devrim arasında da çalışmış bir partilidir; 3. kuşak ise devrim sonrasının yeni ahlâk anlayışının bir sembolüdür. Üçünün de ortak yanları, birer militan olmalarının dışında, ne koşulda olursa olsun aşkın hayatlarındaki yerinin küçümsenmeyecek kadar önemli oluşudur. Kollontay'ın fikirlerini söyletirdiği üçüncü kuşak kadında ise kıyamet kopuyor.)

Kadınların cephesinde ise durum hiç de iç açıcı değildi. Eve dönüş başlamıştı. Politika olarak da bu dönüş kesin olarak destekleniyordu. Politikin sahnesinde de Kollontay'ın adı giderek daha az geçer olmuştu.

1930'lardan sonra ise hiç rastlanmaz olmuştu. Ne olmuştu Kollontay a, hakkında yüzlerce sayfa yazılar yazdığı, mücadele ettiği 'cinsel özgürlük' düşüne ne olmuştu? Neden geriye dönüşlere bu denli suskun kalıyordu? Kadının özgürleşmesindeki en büyük engel olarak gördüğü, kesin yıkılmalı dediği aile giderek güçleniyor devletin güvencesine giriyordu ve Kollontay susuyordu.

Kollontay 1946'da öldü, kimi kaynaklara göre de kayboldu. Ama şunu hep merak etmişimdir: Kollontay geriye dönüşü gördü, bizzat yaşadı.

Acaba hiç yüreğinde bir yerler sızlamadı mı? Ben sızladığını varsaymak istiyorum. dedim ya kulağıma ilk kar suyunu o kaçırmıştı.

Kaktüs'ün 10 Aralık Toplantısı

KADIN KİMLİĞİ VE KADIN DEĞERLERİ

Hacer Ansal

İkinci gündemli toplantımızın konusunu 'kadın kimliği ve kadın değerleri' olarak seçmemizin nedeni, kadınların özel alanda içinde bulundukları sorunlar ile ilgili konuların **Kaktüs**'ün şimdiye kadar çıkan sayılarında oldukça az yer almasından kaynaklanıyordu. Bunu ciddi bir eksiklik olarak gördüğümüzden sizlerin bu konuda neler düşündüğünüzü anlamak, birlikte düşünmek, tartışmak istedik. Kötü hava koşullarının caydırıcılığına ve insan hakları haftası nedeniyle panel/toplantı açısından bir hayli yoğun bir hafta olmasına rağmen gösterdiğiniz ilgi için çok teşekkür ederiz. Bu arada taa Adana'dan bizlerle tanışmak, konuşmak için toplantıya gelen Ayşegül Önol arkadaşımızın ilgisi bizi ayrıca sevindirdi ve yüreklendirdi.

Toplantı konumuza ilk önce "kadın kimliği ve kadın değerleri nelerdir, ne anlıyoruz?", bunu biraz ortaya dökmeye çalışarak girmekte yarar var sanıyorum. Benim ilk anda aklıma gelebilenler şunlar: annelik, ev kadınlığı, bakıcılık, besleyicilik, yetiştiricilik, yumuşaklık, vericilik, duyarlılık, duygularını tanıma/yaşama ve ifade edebilirlik, cinsel çekiciliği olan bir

estetiğe sahip olmak, fakat bunların yanında zayıflık, korunmaya muhtaçlık, itaatkârlık, irrasyonellik vs. Bunlara daha birçokları eklenebilir kuşkusuz.

Feministler açısından bu kadın kimliği ve değerlerinin ne kadarı "doğal" varsayılıyor, ne kadarı toplumsal olarak belirleniyor, ne kadarı kadınların toplumsal konumundan/ezilmişliğinden kaynaklanıyor, ne kadarı ise onların toplumsal konumunu belirliyor, bunları sorgulamak, açığa çıkartmak çok önemli. Çünkü kadın kimliğimiz ve değerlerimizle, toplumdaki ezilmişliğimiz arasındaki ilişkiyi açığa çıkarmak, bu ezilmişlikten kurtulmak için vereceğimiz mücadelemizin ve taleplerimizin yönünü de belirleyici olacaktır.

Konunun Batı'daki kadın kurtuluş hareketi içinde nasıl ele alındığı ve değerlendirildiği ise yıllar içinde çok ilginç bir gelişme göstermiş. Kadın kurtuluş hareketi ve mücadelesi güçlü bir biçimde 1970'lerde ortaya çıktığında feministlerin kadın kimliği ve kadın değerleri konusuna yaklaşımları ile, 1980'lere gelindiğinde bazı feministlerin yaklaşımları arasında büyük bir değişiklik gözlenmekte. 70'li yıllarda feminist kadınlar kadın ve erkek arasında temel farklılıklar olduğunu şiddetle reddederken, 80'li yıllara gelindiğinde bu farklılığın kadınlar arasında yaygın bir biçimde yüceltildiğini ve mutlaklaştırıldığını görüyoruz. Ben, bu yıllar içinde ortaya çıkan değişik yaklaşımlar temelinde **Kaktüs**'ün kadın kimliği ve kadın değerleri konusuna bakış açısını, kısaca vermeye çalışacağım.

Biliyoruz ki, kadın ve erkek bireyler, toplumda yerleşik cinsiyetçi değerler çerçevesinde nasıl davranacakları, düşünecekleri konusunda koşullanıyorlar ve toplumsal kimliklerimiz erkek egemen kültürün değer yargılarına göre belirleniyor. İşte 1970'li yıllarda kadın ve erkek kimliklerinin ideolojik olarak nasıl inşa edildiğinin incelenmesi, sergilenmesi ve bununla nasıl mücadele edileceği feminist yazının ve kadın hareketinin en önemli konularından birini oluşturuyordu.

Toplumda tüm olumlu niteliklerin, örneğin erkeklere atfedilen cesaret, dürüstlük, dirençlilik, ustalık, bilime, makinaya yatkınlık/yakınlık; diğer yandan kadınlara atfedilen yumuşaklık, sıcaklık, şefkatlilik, duyarlılık, duygularını ifade edebilme gibi tüm olumlu niteliklerin, bireylerin cinsiyetinden bağımsız olarak toplumda herkes tarafından takdir edilip benimsenmesi gerektiğine inanılıyordu (ki buna biz de inanıyoruz).

1980'li yıllara gelindiğinde, kuşkusuz Reagan, Thatcher politikaları gibi tutucu politikaların egemenliğinin kitlelerde yol açtığı moral çöküntüsünün de etkisiyle, kadın hareketi ve feminizm içinde, kadınların hayatında herhangi bir nesnel değişimin gerçekleştirilebilirliği üzerinde bir kuşkuculuk gözlenmeye başlandı. Sonra bunu, kadın ezilmişliğinin ve eşitsiz konumunun değiştirilmesi için verilecek pratik mücadelelerin benimsenmemesine yönelik bir gelişme izledi. Sonra da kadınların erkek egemen toplum tarafından bastırılmış ya da küçümsenmiş olan, kadınların kendilerine özgü duygu, düşünce, deneyimleri ve "kadın dünyası"nın özellikleri ön plana çıkarıldı. Kadının doğası, değerleri ve duygu dünyasının farklılığı hem mutlaklaştırıldı hem de yüceltildi.

Erkek egemen toplumdaki yerleşik kadın kimliği ve bunun değersizleştirilen, aşağılanan yanlarına karşı, kadının bir benlik kazanması ve

bu benliği daha olumlu yaşayabilmesi/ifade edebilmesi kuşkusuz bizim için de çok önemli. Fakat biz kadın kimliğimizin ve kadın olarak yaşadıklarımızın 1980'lerde ortaya çıkan bazı batılı radikal feministlerce böylesine yüceltilmesinin, daha önceki yıllarda bir mücadele alanı sayılan cinslerin kutuplaşması açısından, cinsiyet kimliklerinin mutlaklaştırılması açısından, cinsiyetçi ideolojiye hizmet etme tehlikesini içinde barındırdığına inanıyoruz.

Nitekim, 1970'lerde kadın hareketinin en güçlü olduğu yıllarda, kadınların çok özel ve farklı bir dünyası olduğu mitosuna şiddetle karşı çıkılmıştı. Kadınların kendi kimlikleri ve toplum içindeki yerleri/işlevleri hakkındaki çeşitli yargılar sorgulanmış, bunların değişebilir şeyler olduğu gösterilmeye çalışılmış ve değiştirme yolunda nasıl mücadele edileceği ve ne tür talepler geliştirileceği 70'li yılların en önemli konularını oluşturmuştu. Kadın ya da erkek nitelikleri -ya da değerleri- diye bilinen şeyler içinde iyilerinin tüm bireyler tarafından benimsenmesini hedeflemek, kadın-erkek arasındaki ilişkileri köktenci bir biçimde değiştirmek ve cinsler arasında eşitliğin sağlandığı yeni bir dünya yaratmak 70'li yıllarda kadın hareketinin önemli bir amacı olmuştu. Bizim de katıldığımız bir biçimde, erkekler gibi olunmak istenmedi. Duygu Asena'nın **Kadının Adı Yok**'da kurtuluş için önerdiği gibi erkekler dünyasında yer edinebilmek, güç kazanmak, başka bir deyişle 'yırtmak' değil, bu dünyanın yöntemlerinin ve değer yargılarının sorgulanması önemliydi. Erkeklerin egemen olduğu tüm kurumlarda ve alanlarda, mevcut eşitsiz ilişkiler dönüştürülerek yer almak hedeflendi.

Kadın kimliğinin, değerlerinin, kadın erdemlerinin toplumda onay görmesi ve yüceltilmesinde unutulmaması gereken bir başka nokta da, bu değerlerin, yarattıkları maddi dezavantajlarla ve toplumsal ezilmişlikle içiçe bulunmasıdır. Örneğin kadın kimliği ve değerlerinden en çok sözü geçen annelik ve ev kadınlığı -evi çekip çeviriyor olmak- kadınlara belli bir güç sağlıyor gibi görünebilir. Fakat bu kimliğin onlara aynı zamanda ekonomik bağımlılığı, toplumsal marjinalliği, kamu alanının ya da üretim alanının dışında kalmayı da beraber getirdiği kesinlikle gözardı edilemez.

Toplumda yerleşik kadın imajı, kadınların genel olarak iyi huylu, yumuşak ve verici olmaları, onların temel işlevi hatta varlık nedenleri sayılan annelik ve ailenin bakımını/beslenmesini üstlenmesi ile yakından ilgilidir. Fakat yine bu temel görevleri ve bunu devamlı kılan toplumsal inançlar ve değer yargılarıdır ki kadınların genel olarak ezilmişliklerinin, ekonomik bağımlılıklarının devamını sağlar. Çünkü anne sevgisi ve şefkati hiçbir zaman maddi olarak değerlendirilmediği gibi, toplumda onlara bir prestij ve güç kaynağı da oluşturmaz.

Fakat 1980'li yıllarda, özellikle bazı batılı radikal feministlerce, kadınların anne olma potansiyellerinin, onları, yaratan, doyuran, bakan kişiler olarak doğanın bir parçası haline getirdiği ya da doğaya çok yakınlaştırdığı inancı ön plana çıkarıldı. 1970'li yıllarda ise bizim de katılabileceğimiz gibi, kadınların kadınlık durumlarının ve kimliklerinin biyolojik determinist açıklanmasına şiddetle karşı çıkılıyor, kadın ve erkek arasındaki toplumsal eşitsizliğin biyolojik açıklamalarla mutlaklaştırılmasına karşı şiddetli bir mücadele veriliyordu.

Ayrıca, biz mutlak bir doğallık/toplumsallık ayrımı yapmanın da oldukça yanlış olduğuna inanıyoruz. Çünkü insanlar bedensel algılamalarını, duyularını, deneyimlerini belirli bir sosyal koşullanma içinde/etkisinde algılarlar. Örneğin kadınlara özgü biyolojik/bedensel bazı haller -aybaşı sorunları ve kanaması, hamilelik, meme verme vb.- çeşitli farklı kültürel etkilerle ya da geleneklere göre farklı toplumlardaki kadınlar tarafından farklı yaşandığı gibi, aynı toplum içindeki kadınlar arasında da kadından kadına çok değişebilmektedir.

Kısacası, kadın doğası, kadın içgüdüsü, kadın dünyası denilen şeylerin, erkek egemen kültürün de en temel temaları olduğu ve kadınların toplumdaki ikincil konumlarının mutlaklaştırılması için kullanıldığı göz önünde tutulursa, son yıllarda oldukça yaygınlaşan bu kadın değerleri yüceltmesini daha dikkatle karşılamak gerekir diye düşünüyoruz. Bu tür bir yüceltmenin kadının toplum içindeki eşitsiz konumuna karşı nasıl bir yarar sağlayacağını da sorgulamamız gerekir diyoruz.

Meme vermekten bebeği mama ile beslemeye kolayca geçebilen toplumların neden hâlâ mama verme işini erkeklere yaptırmayı başaramamalarını sorgulamamız ve bu tür değişiklikleri sağlayacak, -cinsiyete dayalı işbölümünü ortadan kaldıracak- toplumsal koşulların yaratılması için mücadele vermemiz gereğine inanıyoruz. Bu bağlamda, kadınların sadece hamilelikte ya da meme verirken yaşadıklarının, hissettiklerinin konu edilmesi, önemsenmesi ve yüceltilmesi ile nereye varılır doğrusu bizim açımızdan anlaşılması güç.

Dolayısıyla, kadınların bugüne kadar bastırılmış, küçümsenmiş duygularını, deneyimlerini -diğer bir deyişle, kadın 'dünyası'nı- cinsler arası sosyal eşitsizliği besleyen/yeniden üreten tüm sosyal pratiklere karşı verilecek bir kadın mücadelesi ile birlikte ele almak gerektiğine inanıyoruz.

Diğer yandan kadınların kendilerine bakmaları, modaya göre zevkli ve güzel giyinip, güzel görünmeye özen göstermeleri, ya da bugünlerin deyişi ile "güzel, gerçek ve hür" olmaya çalışmaları, erkeklere çekici gelmelerine ve fena halde arzulanır bir obje gibi hissetmelerine yol açar. Çok kadınsı bir duygudur bu, hatta kendi çapında bir güç ve statü kaynağı olduğu da söylenebilir. Fakat burada önemli olan, kadının böyle kadınsı duyguları duyması değil, bunun kadının toplum içindeki ezilmişliği ve statüsü açısından nasıl bir sonuç doğuracağıdır. Böyle duyguları yaşamak kadın mücadelesi açısından ne gibi kazanımlar sağlayacaktır, asıl üzerinde durulması gereken nokta budur. Bu bakımdan 'kadın dünyası'nın yüceltilmesi bir feminist politika olamaz. Biz feministler belirli ve çok özel bazı alanlarda statü ve güç kazanmak için değil, toplumun **tüm** alanlarında ezilmişlikten kurtulmak için mücadele vermenin gereğine inanıyoruz.

Buna bağlı olarak ben ayrıca yerleşik cinsiyetçi ideoloji ve erkek kültürü içindeki mevcut biçimleri, kadınca duyguları, deneyimleri yaşarken de sürekli olarak sorgulamamız gerekir diye düşünüyorum. Kendimizi güzel, gerçek ve hür" hissetmek adına neyi nasıl yaptığımız son derece önemli bence. Örneğin dudaklarımızı kıpkırmızı boyayıp, incecik topuklu - hepimizin bildiği gibi son derece rahatsız- ayakkabılar, ince, siyah dantel çoraplar ve "seksi" kıyafetler giymek bizi bu cinsiyetçi toplumda ne

derecede bir seks objesi olarak algılanmaktan kurtarır, bunu çok iyi değerlendirmemiz gerekir.

Bu arada bana son derece ilginç ve düşündürücü geldiği için Atina'da yaşadığım bir deneyimimi de aktarmadan geçemeyeceğim. Feminist bir Yunanlı arkadaşımla, benim otantik bir Rum tavernası görmek hevesim üzerine gittiğimiz tıka basa dolu bir tavernada, bir süre sonra pistin benim arkadaşım da dahil, son derece kıvrak oryantal danslar yapan kadınların (bir-iki erkek dışında) işgaline uğraması beni müthiş şaşırtmıştı. Feminist arkadaşım bunun Yunanistan'da kadın hareketinin gelişmesi ile ortaya çıktığını, kadınların erkekler(-in)in baskısına bir protesto/tepki olarak, özgür bir şekilde, bütün erkeklerin önünde, kıvrak oryantal danslar yapabilmeyi erkek baskısından kurtulma olarak yaşadıklarını anlattı. Yunanlı kadınların böylesine özgür bir şekilde dansedip eğlenmesi bana da çok güzel gelmekle beraber, erkeklerin şehevi bakışları arasında yaşanan bu özgürlüğün ne menem bir özgürlük olduğunu ciddi bir şekilde sorgulamamız gerektiğini de düşündürttü doğrusu.

Bizler kendi duygularımızı, arzularımızı, yaratıcılığımızı ve tüm potansiyellerimizi ifade edebilecek alanlar ve özgürlükler istiyoruz. Fakat bunları yaparken hangi biçimleri kullandığımızı irdelemek, cinsiyetçi ideolojinin normlarını ve kalıplarını yeniden üretiyor muyuz diye sormak bana son derece önemli geliyor. Güzel olduğuna ve sahip çıkılması gereğine inandığımız kadınca duygularımız, deneyimlerimiz ve zevklerimiz için mevcut kalıpların dışına çıkarak, belki de hep birlikte düşünerek, yaşayarak yeni yeni biçimler, buluruz/geliştiririz diye umuyorum ve bunun gereğine de inanıyorum.

Bu biçim kaygısından yine kadınların doğurganlık, bakıcılık ve besleyicilik kimliklerinden dolayı 'doğal' olarak doğaya yakın oldukları varsayımına geri dönersek, bunun bir başka uzantısının da, kadınların-bu özelliklerinden dolayı -yani doğası gereği- kamu alanında ya da üretim alanında ebediyen yer alamayacaklarını kabul etmek demek olduğunu görürüz. Diğer bir deyişle, kadınların bilim, teknoloji, politika vb. gibi alanlarda hiçbir zaman varlık gösteremeyeceğini, güç kazanamayacağını kabullenmek demektir ki bunun da kadının toplumdaki ezilmişliğinden kurtulması açısından hiç de yararına olmayacağı açıktır.

Biz, kadınların toplumda halen dışlanmış oldukları tüm alanların kendilerine açılması ve bu alanlarda yer alabilmeleri için hem maddi hem de ideolojik tüm engellerin aşılması, kendilerine eşit fırsat yaratacak toplumsal koşulların yaratılması için çalışılması ve feminist bir mücadele ile bu alanların dönüştürülmesi gereğine inanıyoruz.

Fakat tüm bunlar demek değildir ki, kadın değerlerini, kadın hallerini anlatmayı, paylaşmayı, araştırmayı önemsemiyoruz. Biliyoruz ki, özel alanda, kadınlar tarafından yaşanan pek çok şey iki cins arasındaki egemenlik ilişkisinin çeşitli boyutlarını ortaya çıkarmaktadır. Özel alanın irdelenmesi ile, cinsler arası egemenlik ilişkisini dönüştürmek için ne tür talepler geliştirmemiz, nasıl bir mücadele vermemiz gerektiği konusunda da ipuçları elde edebiliriz. Bu nedenle de özel alanda yaşadıklarımızın politik mücadelemizin bir parçası haline getirilmesinin önemine inanıyoruz.

Fakat yazının başında da belirttiğim gibi, **Kaktüs**'ün şimdiye kadar çıkan dört sayısında, kadınların özel alanda yaşadıkları, duygu ve düşünceleri, kadın kimliği ve kadın değerleri ile ilgili olan yazılar, dilediğimizden çok daha az sayıda olmuştur. 10 Aralık toplantısına katılan arkadaşlar bunu bir eksiklik olarak yaşamadıklarını, fakat bu tür yazıların kendilerini **Kaktüs**'e karşı daha yakın hissetmelerine yol açtığını, özel hayatta karşılaştıkları çeşitli sorunları paylaşmanın doğurduğu sıcaklığın ötesinde feminist bir bilinç yarattığını, dolayısıyla da böyle yazıların **Kaktüs**'te daha fazla yeralmasını dilediklerini belirttiler. Kaktüs'te yazan arkadaşlar ise ilk sayılarda daha ziyade kendilerinin feminizm anlayışını/sosyalist feminizmi sizlere anlatmaya yöneldiklerini, bunun yanında feministler olarak kamusal alanda da mücadele vermenin önemine inandıklarını ve bunun yazıların niteliğini belirlediğini vurguladılar ve bunun sonucunda da kadınların özel alanda içinde bulundukları sorunlara eğilme konusunda yetersiz kalındığından yakındılar. Ayrıca da bu alanda yaşanan sorunlar çok çeşitli idi. Günlük hayatımızda kadın olarak yaşadığımız özel durumlar -aşk ilişkilerimizden kocalarımıza, kayınvalde-kayınpederden ekonomik bağımlılığımıza, çocuklarımızdan sokakta cinsel tacize uğramaya, bulaşık yıkamaktan kürtaja- çok çeşitlilik gösteriyordu ve bunların herbirimizin hayatındaki öncelikleri ya da önemi çok farklı idi. Bunun yanında **Kaktüs**'ün sınırlı bir kadrosunun oluşu bu konuda bir boşluk ya da yetersizlik doğurmuş bulunmaktaydı.

10 Aralık toplantısında bu durumdan çıkmanın en güzel ve anlamlı yolunun bu konuda hep birlikte çaba göstermek olacağı konusunda fikir birliğine varıldı. Örneğin, kadınların günlük hayatlarında çok özel olarak yaşadıkları, oysa hemen tüm kadınlarca da paylaşılan sorunlarını, deneyimlerini duygu ve düşüncelerini aktarabilecekleri bir köşenin açılması çok güzel bir çözüm yolu olacaktı. Bu fikir toplantıda hazır bulunanlarca genel bir kabul gördü ve böylece **Kaktüs**'te bir "tanıklık" köşesi açılması kararlaştırıldı. Hepinizi kadınlık durumumuzu paylaşmak üzere bu köşeye yazmaya, özel olanı politikleştirmeye çağırıyoruz.

KAREN HORNEY'İ TANITMAK İSTİYORUM

Öget Öktem

Benim Karen Horney ile ilk tanışmam, bir psikolog olarak, yani mesleğim dolayısıyla olmadı. Bu ünlü kadın psikanalist ve kuramcıyı ben, sorunları olan, sorunlarına çözüm arayan bir insan olduğum için tanıdım.

O zamanki durumumu kısaca özetleyeyim. Çocukluğumdan beri, yani kendimi bildim bileli, kadın cinsiyetinden olmayı, beni aşağılayan, küçülten bir şey olarak algılıyor ve kadınlığı reddediyordum. Kadın olmak, "genel olarak" kadınları ya da herhangi bir kadını aşağılatıcı bir şey gibi gelmiyordu bana, ama "benim" kadın olmam "beni" aşağılatır gibi geliyordu, bunu bütün benliğimi tehdit eden, beni rezil eden bir şey gibi duyuyordum. Düşünce düzeyinde bunun böyle olmadığını biliyordum, ama bunu bilmek bu duygumu değiştirmeye yetmiyordu. Benim için "bayan" ya da "genç kız" denilmesine katlanamıyor, üniversite sıralarında bile genç kız değil "çocuk" olduğumu ileri sürerek kendimi rahatlatıyordum. Akılla ve düşünce olarak bunun yanlışlığını bilsem de cinsel ilişkinin beni çok aşağılayacağını duyumsuyor, sonsuza kadar bakire kalmak, hiç büyümemek hayalleri kuruyordum. Kadınların zayıf nahif varlıklar, kırılgan çiçekler, korunması gereken yaratıklar olarak algılandığını gösteren nezaket belirtileri, örnek olarak sigarasını yakmak - otobüste yer vermek - kapıda önden geçirmek, vb. bana yöneltildiği zaman bunları bana yapılan çok küçük düşürücü hareketlermiş gibi hissediyor ve şiddetle reddediyordum. Kadınlara özgü "aşağılık" meraklardır diye saçımı başımı düzeltmekten kaçınıyordum, kılığıma özen göstermiyordum. Buna karşılık daha çok "erkeklerin alanı" gibi görünen "ciddi" entellektüel faaliyetlerle uğraşmak beni rahatlatıyordu; dahası, bilek gücü-kol kuvveti gibi "erkeksi" işlerle uğraşıp bu alanda gücümü göstermekten hoşlanıyordum. Yani "erkek gibi davranarak" aşağılanmaktan kurtulacağımı sanıyordum. Ama cinsel kimliğimi ve onun bütün toplumsal boyutlarını reddetmek, beni, karşı cinsle ilişkilerimden meslek seçimime ve toplumsal yaşamıma kadar uzanan içinden çıkılmaz bir sorunlar yumağı içinde bırakıyordu. Bu yumağı bir yerlerinden çözmeye başlamak gereğini duyuyordum. Durmadan Freud okuyordum; hatta 1 yıl

kadar Freudcu bakış açısı ile yapılan bir psikanalize bile devam ettim. Ama Freud'un ve Freudcu bakış açısı ile sorunlarıma yaklaşımın bana bir yararı olmadı.

Derken bir gün (1 yıllık bir bursla gittiğim ABD'de) Karen Horney'i keşfettim. Horney'i okurken, içinde kaybolduğum sis bulutu yer yer aralanmaya başladı. Neler diyordu Horney, örnekler vereyim mi?

Önce kısaca, Freud'un kadınlara ilişkin olarak ne dediğinden işe başlamalıyım. Freud, kadınlardaki psikolojik bozuklukların çoğunun, kadınların erkek olma yönünde duydukları temel istekten kaynaklandığına inanır(1). Freud'a göre kız çocuğunun hayatındaki en sarsıcı olay, başkalarında bir penis bulunduğu halde, kendisinde bulunmadığını farketmesidir; kız çocuğu penise sahip olanları kıskanır, kendisi de buna sahip olmak ister. "Penis kıskançlığı", kızın normal gelişmesi durumunda bile, değişime uğrayarak etkilerini gösterir: kız kendi "eksikliğini" değiştirilemez bir olgu olarak kabul edince, bu eksikliği gidermek için, penis sahibi olma isteği "erkek çocuk sahibi olma isteğine" dönüşür; Freud'a göre bir kadın aşağılık duyguları duyuyorsa, bunun nedeni "bir penis sahibi olmadığı için kendini hor görmesi'dir; kadınların erkeklerden daha kıskanç olmasının, kocalarını-sevgililerini başka kadınlardan kıskanmasının nedeni de bu "dönüşmüş penis kıskançlığı"dır; bazı kadınların "erkeklere özgü" zihinsel uğraşları ve meslekleri seçmelerinin nedeni, daha genel olarak kadınların mesleklerinde ve yaşamda yükselme çabalarının kaynağı bu kıskançlıktır. Freud, kadında görülebilecek cinsel soğukluğu da, küçükken ailenin erkek kardeşini kendisine yeğ tutuşunu kıskanmasını da, kadınların erkeğin toplumsal konumundaki avantajlardan söz etmelerini de, döndürüp dolaştırıp gene "penis kıskançlığı"na bağlar.

Erkek egemen ideolojinin psikanalize yansıyan bu bakış açısı, ortodoks Freudcular tarafından da aynen paylaşılır: "Hemen hemen bütün kız çocuklar, bir ara, erkek çocuk olmayı istemişlerdir. Kendilerine 'neden?' diye sorsanız, size 'Çünkü erkek çocuk her şeyi yapabilir' derler. Ama analiz gösterir ki, erkek çocuğunu, penisini çıkarıp bir ağaca karşı işeyebildiği için kıskanırlar."(2)

Kadın, erkek olmayı istemek zorunda mı?

Karen Horney'e göre, penis kıskançlığı kavramı, bir kere biyolojik düşünceye aykırıdır: fizik bakımdan kadınlık fonksiyonlarına uygun olarak doğmuş olan kadının, psikolojik bakımdan karşı cinsin özelliklerine sahip olmayı istemeye mahkum olduğuna inanılamaz(3). Evet, der Horney, nevrozlu kadınlarda, yüzeyde, bir "erkek olmayı isteme" eğilimi olabilir ve bu eğilim kadında bilinçdışına itilmiş bazı istekleri gün ışığına çıkarmamak için paravan gibi kullanılıyor olabilir; ama bilinçdışına itilmiş bu istek Freud'un dediği gibi bir "penise sahip olma" isteği değildir; kültürel bakımdan daha ayrıcalıksız (imtiyazsız) bir gruptan olmak (kadın olmak), hastaya bu durumu başka kaynaklardan gelen aşağılık duyguları için bir paravan gibi kullanmak olanağını sağlar(3). Ayrıca kadın hastalarda bir "erkek olma istiği" varsa, bunun ardında yatan kültürel etkenleri görmek gerekir; erkek olma isteği, kültürümüzde maskülen sayılan bütün o niteliklere ve ayrıcalıklara (kuvvet, cesaret, bağımsızlık, başarı, cinsel özgürlük, eş

seçme hakı, vb.) duyulan özlemin bir ifadesi olabilir(4). Erkeğe toplumsal hayatta tanınan üstünlüklerden kaynaklanan bir duyguyu, hiçbir çaba göstermeden hemen "penis kıskançlığı" diye almak, kadının toplumsal açıdan dezavantajlı durumunu gözden kaçırmak demektir.(5)

Daha da genel olarak Horney Freud'u, içinde yaşadığımız kültürün tam bir çözümlemesini yapıp, hangi toplumsal yapının ve hangi toplumsal-kültürel etkenlerin bizde ne gibi nevrotik eğilimler doğurduğunu araştıracak yerde, yalnızca belli bir toplumun belli bir kesiminden (Batı Avrupa orta sınıfından) gelen hastaları üzerinde yaptığı gözlemleri evrensel sandığı, bunları biyolojiye bağlıyarak "insan doğasında" var olduklarına inandığı için eleştirir (3;4). Horney'e göre Freud, çevrenin etkisinin arkasında yatan kültürel değerleri görecek yerde, bu etkileri tek tek bireylerin rastlantısal kaderi saymıştır; böylece de Freud'a göre belli bir kadın hastanın ailesinin, hastanın çocukluğunda, erkek kardeşini hastaya yeğlemiş olmaları bütünüyle rastlantıdır; oysa, der Horney, erkek çocuğun yeğlenmesi, ataerkil toplum düzeninden gelme bir olaydır, ve bu, kız çocuğuna daha aşağı, daha değersiz olduğu duygusunu veren bir çok etkenden biridir; Freud'un erkek kardeşin yeğlenişini rastlantı sayması, kızı etkileyen faktörlerin bütününü göremediğine işarettir(3). Aynı şekilde Freud, batı kültüründe gözlemlediği "kadının kıskanç olduğu" olgusunu kadının anatomisine bağlayıp ("penis'e sahip olma isteği daha sonra penis'i olan bir erkeğe sahip olma isteği halini alır ve çocukken oğlanların penisi olmasını kıskandığı gibi büyüyünce de başka kadınların erkeklere sahip olmasını kıskanır" diyerek) bütün kadınlığı kapsayacak şekilde genelleştirdiği için; bazı toplum biçimlerinde erkeklerin daha kıskanç olduğunu, bazı toplum biçimlerinde hiç kıskançlık olmadığını gözden kaçırdığı için; ve bizim kültürümüzde hangi hayat koşullarının kadın-erkek kıskançlığı arasında böyle bir farka neden olduğunu görmediği için yanılmaktadır (4).

Boyun eğicilik, sevgi gereksinimi "Kadınca" mı?

Freud'un, kadın psikolojisi konusunda, penis kıskançlığına ek olarak ileri sürdüğü diğer iki savdan biri, kadınların temelde "boyun eğme ve bağımlı olma" istekleri ve mazohist eğilimler taşıdıkları, diğeri de kadının doğası gereği en temel korkusunun "sevgiyi kaybetmek" korkusu olduğu savlarıdır. Horney'e göre, eğer var ise kadındaki boyun eğici ve "mazohist" eğilimler gene içinde yaşanılan kültürün koşullarından ve toplumun yapısından gelmektedir, kadının doğasından değil; o zaman da bize düşen, bu yapıdaki ve bu kültürdeki bu tür eğilimleri oluşturan, besleyen etkenleri araştırmaktır. Horney bu etkenlerin, toplumsal ve ekonomik koşulların kadını bağımlı olmaya zorlayışı, kadınların genel olarak daha zayıf ve kırılgan diye algılanışı, ve "kadının hayatının, ancak başkaları aracılığıyla, yani ailesi-kocası-çocukları aracılığıyla doyum ve anlam kazanabileceği" şeklindeki ideoloji olduğunu düşünür(3). Horney'e göre, "kadının en büyük korkusunun, sevgiyi kaybetmek korkusu olduğu" savı da bundan bağımsız değildir. Kadın yüzyıllarca ekonomik ve politik sorumluluklardan uzak tutularak ve özel bir duygusal çerçeveye hapsedilerek yaşamak zorunda bırakıldı. Çalışması, emeği, aile çerçevesinin içinde

kalacak biçimde sınırlandı. Sevgi ve kendini adama, tamamiyle kadınsı özellikler diye görüldü. Kadının, erkekle ve çocuklarla olan ilişkisi, onu mutluluğa, güvenliliğe ve prestije götürebilecek tek yol olarak kaldı. Onun için de, kadın açısından "sevgi" çok gerçekçi bir değer taşıyordu. Dolayısıyla batı kültüründe kadının, sevgiye olduğundan fazla değer vermesi ve sevgiyi kaybetmekten erkeklerden daha çok korkması için gerçekçi nedenler vardı (3). Horney bu nedenlerin, çağdaş kadına da yansıyan etkiler taşıdığını düşünür; bunlardan biri de "yaşlanma korkusu"dur. Yüzyıllar boyunca, kadının ulaşabildiği doyumlar (aşk, cinsellik, ev, çocuklar) ancak erkekler yoluyla geldiği için, erkeği hoşnut etmek de büyük önem taşıyordu. Güzellik ve sevimliliğin bir mezhep düzeyine çıkmasını, erotik çekiciliği kaybetme zamanının yaklaşmasından korku duyulmasını, bu bağlamda değerlendirmek gerek. Erkek, ellilerine yaklaştığı için korkar ya da depresyona girerse bunu nevrotik bulmamız, kadında ise aynı şeyi doğal saymamız burdan kaynaklanıyor (3). Horney'e göre, kadının kendini geliştirmeyi iş edinmemesinin nedeni de bu: çünkü yaşlılık yıllarını gerileme yılları diye görüyor!

Horney, bütün bu kültürel etkilerle, kendi öz değerlerini özgürce geliştirmekten alıkonan kadında kendine güven duygusunun da kolay zedelenir oluşuna, ya da kadının "aşağılık duyguları" geliştirmesine şaşmamak gerektiğine dikkati çeker. Kadının "feminen (kadınsı) rol"den hoşnutsuzluğunun kültürel gerekçelerini araştırmadan, Freud'un yaptığı gibi bunu "penis kıskançlığı"na bağlayıvermek çok yanlış olur, der. Ayrıca da, der Horney, cinselliğin püriten etkilerle kazandığı "günah" ve "aşağı" değerlendirmesi de, kadının alçaltılmasına katkıda bulundu; ataerkil bir toplumda bu değerlendirmenin kadını günahın simgesi haline getirmesi kaçınılmazdı. Bu, kadının, bugün bile hâlâ, cinsellikle kendini "kirletilmiş", aşağılanmış hissetmesinin ve kendi gözünde değerini kaybetmesinin en büyük kültürel nedenlerinden biridir(3).

Erkeksi kültürün yansımaları

Horney, kadın psikolojisinin hep erkek bakış açısıyla ele alınıyor olduğu konusunu da ortaya getirir. Toplumun temelindeki erkeksi yapılanmaya dikkati çeker; küçük, önemsiz, yetersiz başarılara "kadınca"; kadınların gerçekleştirdiği büyük ve göze çarpıcı başarılara da, övgü anlatımı olarak "erkekçe" denilmesi üzerinde durur(5). Kadınların da kendilerini erkeklerin isteklerine ve bakış açılarına uyarladıklarını ve bu uyarlamayı kendi doğalarıymış gibi algıladıklarını söyler, bunun da sonucunun kadının bilinçsiz olarak erkeksi düşünceye boyun eğmesi olduğunu belirtir. Psikanalizin kadına bakış açısının da bu düşünce biçiminden etkilendiğini, onun içinde kadının gerçek doğasını dile getirmekten uzak kaldığını ileri sürerek "Düşüncelerimizi bu erkeksi düşünce yapısından kurtarmayı başarırsak, kadın psikolojisinin hemen bütün sorunları bambaşka bir görünüm alacaktır."(5) der.

Kadında görülebilen cinsel soğukluk (frijidite) olayının da, erkekliğe uyarlanmış kültürden kaynaklandığı görüşündedir Horney. Bu erkek kültürünün kadının özgürce kendini ortaya koymasını, gelişmesini ve kadının bireyselliğini büyük ölçüde engelleyerek, küçük kızın genel bir

değersizlik izleniminin etkisiyle yetişmesine yol açtığını, bu izlenimin de kızın kendi kadınlık rolünü içten onaylayıp benimsemesini çok engelleyeceğini belirtir. Horney'in "dişiliğin bilinçsizce yadsınması" diye nitelediği cinsel soğukluk, kaynağını buradan almaktadır(5). Burada bir cümle ile, bu erkeksi kültürden, erkeklerin de kurban olarak nasiplerini alışlarına değinmeden geçemiyeceğim: Horney, kadında binde bir görülen "sevginin duygusal ve duyusal bileşenlerinin birbirinden ayrılması" olgusunun aydın erkeklerde çok sık görülmesini de bu erkeksi kültüre bağlar(5).

"Normalleştirme" bir yeniden ezme biçimi mi?

Peki, böylece bastırılan, ezilen, horlanan, özgür gelişimi engellenen, kendi özüne yabancılaştırılan kadın, bütün bu baskıları ve bunların kaynaklarını açık seçik ve net bir biçimde tanıyıp çözümleyemediği, ama bu bastırılışa için için uyum da sağlayamayıp "sorunları olan kadın" (ya da "nevrotik kadın" mı demeliyim?) haline geldiği, ve sorunlarına çözüm aramaya başladığı zaman, psikanaliz bu kadına nasıl bir yardım götürüyor? Egemen kültürün kendisine biçtiği ve dayatmaya çalıştığı role uyum sağlamadığı için "sorunlu" duruma gelen, yani bir çeşit "başkaldıran" bu kadına tedavi süreci içinde ne yapılıyor? Bu başkaldırı destekleniyor mu, yoksa kırılmaya mı çalışılıyor? Kadının, kendisini kıskıvrak saran bağları birer birer koparmasına mı yardımcı olunuyor, yoksa başkaldırısına son vermesi, "kadınlık kaderine" yani kadın için biçilen kültürel-ideolojik role ve konuma boyun eğmesi öğretilip sindiriliyor mu?

Karen Horney "tedavinin amacını" sorgulayarak bu konuya da kafa yorar. Horney'e göre tedavinin amacı, elbette hastanın kendiliğindenliğini kazanmasına, kendi değer ölçülerini kendi içinde bulmasına, yani "kendi kendisi" olmasına yardım etmektedir(3). Ama, der, kültürün nevrozlar üzerindeki etkisini tam olarak kavramamak, psikanalizin tedavi değerini de azaltır. Tedavicinin kafasında "sağlıklılık" ölçütü ile "normallik" ölçütü (yani istatistik olarak o toplumda çoğunluğu, ortalamaya uygun olduğu için) bunları "normal" sayarak, hastanın bazı sorunlarını hiç ellemeyebilir. Hatta hastanın kendisi de bazı sorunlarını (çoğunluğa uygun oldukları için "normaldir" diye düşünerek) ortaya getirmeyebilir. Tedavicinin "sağlıklı olan" ile "normal olan"ı iyi ayırdedememesinin tedaviye yaptığı sınırlandırıcı etki, elbette ki kadın-erkek bütün hastalar için söz konusu. Horney, konuya örnek getirmek için gene bir kadın sorununu seçiyor. Örnek olarak, diyor (3), bir kadın bütün enerjisini kocasını mesleğinde ilerletmek, ona destek olmak için harcıyorsa, bu arada kendi yetenekleri, kendi mesleği arka planda kalıyorsa, bir tedavici burada (kadının bu davranışı "normal" kadınsı bir tutum sayılabileceği için) bir sorun bulunduğunu görmeyebilir. O zaman da psikanalitik tedavinin amacı, yanlış bir şekilde, hastayı "normale" uydurmak haline gelebilir.

Sonsöz

Bu yazıda, Horney'in psikanalize ilişkin kuramının ve görüşlerinin, kadın psikolojisi ile ve kadının sorunları ile ilgili olanlarını seçerek bunlar-

dan bir kesit vermeye çalıştım. Kadınla ilişkili olarak dokunduğu noktaları tüketmediği gibi (örnek olarak "erkeklerin kadınlardan farklı şekilde çok eşliliğe yatkın olduğu" görüşü için söylediklerine değinmedim) kadın sorununun yalnızca bir parçasını oluşturduğu "Nevrozların Oluşumu" ile ilgili görüşlerini de (Horney "Kapitalist ekonomik sisteme dayanan kültür"ün, hangi etkenlerle, hangi eşitsizlikler, hagi güvensizliklerle, sömürü ve bireysel rekabetin neden olduğu hangi potansiyel düşmanlıklarla insanlarda nevrozlar oluşturduğunu çözümlemeyi dener) (3;4) burda hiç ele almadım. Çünkü bu, **Kaktüs** için yazılmış bir yazının boyutlarını çok aşardı.

Ama şunu söylemek isterim; Karen Horney'in, kendisine "marksist" demediği halde insanın ruhsal hayatını ve burdaki bozuklukları marksist bir bakış açısından irdelemeyi denediğini, ve gene kendisine "feminist" demediği halde kadınla ilgili sorunları feminist diyebileceğimiz yaklaşımlarla ele aldığını düşünüyorum.

Bu arada "bana" ne olduğunu merak edenler bulunabilir diye kısaca söyliyeyim. Horney'i ilk okuyuşumda, dediklerini şimdi size aktardığım nitelikte görmüyordum elbette. Ama gördüğüm kadarı bana yepyeni ufuklar açmaya yetti. Kendime Horneyci bir psikanalist aramaya koyuldum. Sonunda, New York'taki Karen Horney Enstitüsünde psikanaliz eğitiminin sonlarına gelmiş genç bir doktor (mali koşullarım bu kadarına elveriyordu) buldum. 1 yıl kadar onunla, dönüşte burada yalnız olarak, sorunlarım üzerinde çalıştım; ve büyükçe bir bölümünü çözümledim sanıyorum.

KAYNAKÇA

1. **The Basic Writings of Sigmund Freud.** (ed. A.A.Brill) Random House Inc. New York 1938.

2. A.A.Brill. Psychoanalytic Psychiatry. Vintage Books. New York 1946.

3. Karen Horney. New Ways in Psychoanalysis. Norton and Comp.Inc. New York 1939

4. Karen Horney. Çağımızın Tedirgin İnsanı. (çev. Avda Yörükan) Tur Yayınları. 1980.

5. Karen Horney. Kadın Ruhbilimi. (çev. Selçuk Budak) Payel Yayınevi. İstanbul 1986.

CİNSELLİK TEDAVİ İŞİ Mİ?

Şahika Yüksel

Kasım 1988'de İstanbul'da 'bilimsel' bir toplantı vardı: 'I. Cinsel Fonksiyon ve Bozuklukları Ulusal Kongresi'. Tıbbın farklı disiplinlerinden gelen kişiler 'cinselliği' ve 'tedavisi'nin ne olduğunu tartıştılar. Kongre kendi türünde ilk kez yapılan bir toplantı olması nedeniyle ilgili çevrelerden övgüler aldı. Ben bir doktor, psikiyatr, feminist ve kadın olarak bu toplantı vesilesi ile düşündüklerimi aktarmak isitiyorum.

Son yıllarda giderek artan sayıda kadın ve erkek, çeşitli cinsel yakınmalarla bize, cinsel sorunların onarılmasıyla uğraşanlara, başvurmakta. Zorlukları kimi kez az-çok anlayarak, kimi kez kavramakta güçlük çekerek dinliyorum. Yanıt getirmem ve durumu düzeltmem (adına tedavi deniliyor) gerek. Danışanlara, 'hastalara' öneri götürmem gerek. Cinsel zorluklarından yakınanları, başka bir ruhsal, bedensel zorlukları var mı diye biraz daha kurcalıyorum, varsa daha rahat durum. 'Önce diğerlerini halledelim' diyorum. Eğer başka bir zorluk yoksa ben ne yapabilirim?

Geleneksel tıp ve psikiyatri eğitimim sırasında, sağlam olan ama 'cinsel isteği olmayan' veya cinsel hevesi olup ta yarı yolda keyfi kaçanlara önerilecek reçeteyi öğrenmedim. Bu eğitim sırasında öğrendiklerimi gözden geçirdiğimde: cinselliğin belirli sınırlar içinde tanımlandığını, tıbbın cinselliğin çeşitliliğini kabule açık olmadığını, farklı cinsellik anlayışları olanların 'hastalıklı'/'sapmış' olarak etiketlendiğini anımsıyorum. Dahası, önerilen yaklaşımlar daha çok var olan ideolojilerin bir uzantısı olarak, ailenin tedavisine, tek eşle ilişki sürdürülmesine yönelik. Geliştirilen yaklaşımlar çifte yönelik: partnerini tedaviye katamayan, ya da bir sevgilisi olmayan dışlanabilmekte.

Cinsiyete ve cinselliğe göre yapılan ayrım çocuğun yaşamına daha ilk günden girmekte ve hayatının her aşamasında artarak sürmektedir. Çocuklar, ayrı iki düzen içinde, farklı normlara ve kalıp yargılara göre büyütülüyor. Hemen özetlersem: Cinslerden biri, erkek olan taraf, amaca, başarmaya, duygusal açık vermemeye yönelik. Kadınların kurgusu ise (onlar tek başlarına bir şey başaramayacağına göre) olayın sürecine yönelik. Genç bir kız cinselliği "romantik" bir bakış açısından, gerçekleşmesi beklenenden hayli farklı beklentilerle doldurularak öğrenir ve gerçekleşmeyecek bir şeyi bekler. Diğer yandan, cinselliğinden uzak tutularak, onu yok sayarak, bastırarak büyütülen bir kadının, ansızın 'meşru' ve 'sevgi dolu' bir ilişkiye girmekle cinselliğini yaşayabilir hale gelmesi de şaşırtıcı olur. Cinselliğini yaşayabilmesi "iyi kız" kimliğini yitirme pahasına olacaktır.

Adı geçen toplantıda tartışılan yeniliklerden biri, erkek cinsel organının bir iğne ile şişirilerek işlevini sağlaması ve, toplantıda kullanılan deyimi ile, başarılı bir cinsel yakınlık kurması üzerine idi. Bir seanslık ilişki için bir ilaçla erkeklik organının başarıya yönelik bir biçim alabilmesi yeni bir olay; ama ardında yatan, erkek cinselliğini ve orgazmı hedef alan cinsellik anlayışı çok eski. Aslında, sonuca, başarıya yönelik olmanın erkeğin yaşamındaki yeri işlevsel. Karşı tarafla (kadınla) mesafesini ayarlayıp "tehditkâr" bulduğu duygularından uzak kalmasını sağlar. Böylece bilmeden (!) içten içe ihtiyaç duyduğu yakın olma durumundan (intimacy) korunabilir. Belirli bir imgeyi sürdürmek için her zaman duygusal yönden denetimli ve böylelikle başarılı olma durumunda kalan erkek, gerçek isteklerini kendinden bile saklar. Bu durumunun bir uzantısı olarak, cinsellikte teknik uygulamalar ve sonuçları ile takıntılı bir biçimde ilgilenir ve hem duygularına, hem denetlediği cinselliğini yaşamasına yabancılaşır.

Olayı kadın açısından tanımlarsak, olgun bir kadının cinselliğinde hedef, doyumu cinsel birleşme sırasında gerçekleştirme beklentisidir; erkekte de her duygusal/cinsel yakınlığın cinsel uyanma ile tamamlanmasına sınırlanır. Böylece, cinselliği yaşamanın ölçüsü orgazm ve ona götürecek bir dizi işlem olarak tanımlanır. Amaç bir haz, hoş bir yakınlık yaşamaktan uzaklaşır. Halbuki cinsellik salt bir değı olmadığı gibi, iyi bir cinsel ilişki de teknik bir sorun değildir. Birlikte olunan kişi ile süren tüm yakınlıkların bir uzantısıdır. Beden aracılığıyla, fiziki ve sosyal bir ilişki kurulur. Kişinin sosyal, bireysel, cinsel önceliklerinin, konumunun ve çok kere de yaşadığı baskıların, onları üreten kişi (koca, sevgili) ve kurumlarla (özellikle aile) ilişkilerinin bir parçasıdır. Dolayısıyla cinsellik ve duygusal yaşam, insan yaşamının bütünlüğü içinde birbirinden çok farklı biçimlerde adlandırılabilir ve yaşanabilir. Kişiden kişiye farklılıklar olabildiği gibi, aynı inasının yaşamının farklı devrelerinde değişen ifadeleri olabilir. Cinselliğin ifade edilmesindeki farklılıkları kabullendiğimiz zaman onu tek bir amaca veya duruma kısıtlayamayız. Erkek cinselliğini merkez gören, orgazmı tek hedef alan bir cinsellik anlayışının ve yapay klitoral/vaginal orgazm tartışmasının meşrulaştırılmasında, "bilimsel" olarak savunulmasında, Freud'un yeri tartışılmaz ve dönüştürülmesi gereken bir miras olarak karşımızda durmaktadır.* İşte bu noktada cinsiyetçi ideolojinin bir uzantısı olan erkek cinselliğini ve aileyi değişmez bir biçimde temel alan cinsel tedavi anlayışı, bir feminist olarak beni çok ilgilendiriyor. Özetlemeye çalıştığım bakış, erkek cinselliğini temel alan ve aileyi korumaya yönelik bir bakışın ürünü olarak bir tarafın görüşünü yansıtmakta. Ben de cinselliğin sorgulanma işinde bir feminist olarak tarafım. Bilimselliğin soyutluğundan kendimi kurtarıp olayı sorgulamak istiyorum.

1. Basmakalıp cinsiyetçi rol beklentilerini destekleyen psikoloji kuramlarının kadına bakışı nedir?

2. Bu yaklaşımların kadının gelişmesi ve kendi yaşamı üzerinde denetim sahibi olmasında önerileri nedir?

Kaktüs'ün gelecek sayılarında ele almak istediğim konu,Feminist terapi Bir muhalif olarak bu konu içinde yukarıda yer alan almaşıkları da tartışacağım.

* Bu konuda geniş bir açıklamayı Öget Öktem'in yazısında bulabilirsiniz.

KADINLAR VE FİLİSTİN HAREKETİ
Geriye Dönüş Yok mu?

Julie Peteet

Ortadoğu'da, bunalımların hüküm sürdüğü ve kitle seferberliklerinin başlıca örgütlenme stratejisi olduğu, ulusal siyasal yapıların oluşması sürecinin aşamalarında, siyasal hareketler genellikle kadınları ve eviçi alanını siyasal arenaya çekerler. Eviçi alanının sürüp giden bunalımlara karşı hiçbir bağışıklığı olmadığından, kadınlar da mücadeleye katılmaya itilirler. Lübnan'da 1982 öncesi Filistin topluluğunun durumu buydu.

Ne var ki, kadınların Filistin ulusal hareketine katılışları, biçimi, içeriği ve anlamı açısından eşitsiz olmuştur. Bazıları, geleneksel kadın alanları ve kadınlığa uygunluk tanımlarını çok fazla tehdit etmeden siyasal etkinliklerini eviçi yaşamlarıyla bütünleştirdiler. Diğerleri için eylemcilik evlilik yaşamının ve çocuk yetiştirmenin saldırısının geçici olarak tehdit edilmesiydi. Siyasal etkinlik eviçi yaşamına sürekli bir alternatif oluşturdu. Ayrıca, kadınların siyasal katılımının erkek-kadın ilişkileri üzerindeki etkisi de eşitsiz olmuştur. Bazı durumlarda hızlı değişim apaçıktır. Kadınların evlilikteki eşlerini kendileri seçmekle yeni yeni seslerini çıkarmaya başlamaları bunun en iyi örneğidir. İşbölümü gibi başka konularda, kadın-erkek ilişkilerindeki dönüşüm eser denecek kadar azdır.

Kadınlar Ulusal Harekete Katılıyor.

Filistin kadın hareketi 1920'lerin ulusal çalkantısı içinde başladı. Genellikle önemli siyasal şahsiyetlerin akrabaları olan, kentli yüksek sınıf kadınları, ulusal davaya yardımda bulunmak için hayır dernekleri ve kadın örgütleri kurdular. Amaçları ve etkinlikleri, ulusal bağımsızlık ve toplumsal gelişme sağlamaya yönelikti. Kadınların durumunun iyileştirilmesi ve bu alanda reformlar yapılması doğrultusundaki talepler önemsenmeyecek kadar azdı; bunlar, büyük ölçüde, ulusal mücadelenin bastıran acilliği

karşısında geri plana düşmüştü. Kadınların rollerinin esas olarak ev işiyle belirlenmesi ve hukuksal olarak ikincil statüde olmalarıyla ilgili değişiklikler çok az tartışıldı. Filistinli kadınlar kendi hareketlerini ulusal harekete bağlayan bağların farkındaydılar ve kendi sorunlarını ve beklentilerini daha geniş toplumsal bütününkilerin içinden çekip çıkarmaya pek çaba göstermediler. Tıpkı bugün olduğu gibi, içinde kadınların talepleri için mücadelenin verileceği ve bu taleplerin gerçekleştirileceği bağımsız bir Filistin devletinin yokluğu, bu tür bir hareketi engelliyor gibiydi. İlk örgütleyicilerden ve önderlerden birinin kadınların statüsüyle ilgili olarak söylediği gibi, "bu tür reform önlemleri sadece ulusal hükümetler veya yetkesini halktan alan kişiler tarafından getirilebilirdi." (1)

Ulusal hareket ile kadın hareketi arasındaki asimetrik ilişki, kadın hareketinin sınırlı özerkliğinde apaçık ortaya çıkıyordu. Hareketin ilk önderlerinden biri olan M.Mogarnam, erkeklerin, kadınların protestolarını ve hayırsever çalışmalarını teşvik ettiklerini anlatıyor ama şöyle devam ediyordu:

Biz her zaman onlarla, yani Yürütme Komitesi'ndeki erkeklerle güçbirliği yaptık. Örneğin, majesteleri Britanya Kralı'na bir not göndermek istediğimizde, Yürütme Komitesi notun uygun olup olmadığına bakmadan yapmazdık bunu."(2)

1948 yılı kadın hareketinin tarihinde önemli bir dönüm noktasıydı. Köylü kadınlar topraklarından kopartılıp bir gece içinde mülteciler haline geldiler. Orta sınıf ve seçkin tabaka kadınları da mülteci oldular. Bunu izleyen on yıl için, Filistin kadın hareketi çöküntüye uğramış ve İsrail'de kalanlarla, sürgünde çeşitli ülkelere dağılanlar arasında bölünmüştü.

1960'larda Filistin Kurtuluş Örgütü'nün kurulmasıyla kadın hareketi yeniden oluştu ve resmi olarak, daha geniş ulusal bütünün bir parçası haline getirildi. Bu çok önemli değişikliğe bir başkası eşlik etti: Hareket kendisini Filistinli kadınların büyük bir çoğunluğunu temsil eden bir kitle örgütüne dönüştürdü(...)

1960'ların sonundan 1982'ye kadar, Lübnandaki Filistin ulusal hareketi kadınları içine aldı ve gündüz bakım merkezleri, okul sonrası etkinlikler, klinikler ve sağlık eğitimi programları, okuma-yazma ve mesleki eğitim kursları ile ev ekonomisi gibi, kadınların gereksinimlerini karşılamaya yönelik çeşitli sosyal hizmet kurumları oluşturdu. Siyasal örgütlerde hâlâ azınlıkta olsalar da, kadınlar her alanda direniş hareketine katıldılar. Çok azı önder konumuna gelebildi; büyük çoğunluğu sosyal hizmetler kesiminde yer aldı. Yine de, kadınlar artık sadece eş ve anne değildiler; savaşçıydılar, önderdiler, işçiydiler, öğrenciydiler, militandılar, siyasal kadrolara dahildiler ve şehittiler. Bu roller ve statüler yeni bir kimliğin ve yeni emellerin oluşmasına yol açtı.

Kadınların ulusal politikaya girmeleri kadın hareketinin marjinalize olması anlamına gelmedi. Ama ulusal siyasal bütüne resmen katılma süreci, hareketin kadın sorunlarına bağlılığını ve politikalar, tavırlar ve gelişme konusundaki özerkliğini zayıflattı. Görünüşte ulusal birliği ve mevcut tutucu tabanın bağlılığını korumak adına, direnişin önderleri, kadın hareketinin, direniş hareketini ataerkil yapıları ve yetkeyi tehdit eder konuma düşürecek herhangi bir eylemini engellemeye özen gösterdiler.

Aynı zamanda ve daha da önemlisi, önderliğin kendisi, küçük burjuva değerleriyle, cinsler arası eşitlik konusundaki ikircikli tavrını sürdürdü.

Eviçi Alanı Politikleşiyor.

Ulusal hareketin parçası haline gelmek kadınların, yerel düzeyde sürdürdüğü politikaya katılımını azaltmadı. Tersine, bu eylemlere yeni bir atılım gücü ve militanlık kazandırdı. Kadınların militanlığı iki açıdan eve bağlıydı: Kamplarda yaşayan kadınların siyasetle yakın ilişkisi olmayanları, siyasal eylemlerini gündelik eviçi yaşamlarıyla bütünleştirdiler. Militan kadınlara gelince, onların siyasal görevleri geleneksel eviçi görevlerinin ve ziyaret kalıplarının bir uzantısıydı. Köylü kadınların köy düzeyindeki kendiliğinden eylemcilik geleneği şimdi ulusal bir bağlama yerleşmişti.

(.....)

Süregiden bunalım sırasında eviçi alanının seferberliğe katılması olgusu, Formel-enformel(*), yada kamu-eviçi alanları arasında kolayca bir ikilik kurulmasını engeller. Sabra/Şatila ve Tel al Zaater katliamlarında olduğu gibi, saldırıya uğrayan bir topluluk olduğunda eviçi alanının sınırları yıkılır ve eviçinin, formel siyaset alanından uzak, özel, aile ilişkilerinin alanı olarak görülmesinin bir yanılsama olduğu ortaya çıkar.

Kadınlar, bunalımlar arasındaki dönemlerde eviçi alanına geri çekilmediler, kamplarda ve çevredeki yoksul mahallelerde, kadınların, militanların cenaze törenlerine, mitinglere, ulusal olaylara, siyasal konferans ve film gösterilerine katılmaları eviçi alanının kabul edilir bir parçası haline gelmişti. Kamplarda bir konferans veya bir kadın toplantısı olacağı zaman, kadınlar ev ev dolaşıp herkese haber verirler, arkadaşlarını ve komşularını katılmaları için toparlarlardı. Kadınlar akrabaları, arkadaşları ve peşlerinde çocuklarıyla gruplar halinde gelirlerdi. Geleneksel eviçi işleri daha geniş topluluğa hizmet etmek için seferber edilmiş ve ulusal bir bağlama yerleştirilmişti; eviçi görevleri de halkın siyasal etkinliklerini kapsayacak biçimde genişletilmişti. Eviçi alanı, mücadele ve militanlıkla bağdaştırılır oldu. Kadınların kendi etkinliklerini betimlemek için kullandıkları sözcükler bu dönüşüm sürecini çarpıcı bir biçimde ifade etmektedir.

Siyasal Katılım

Filistinli kadınların bir bölümü ulusal harekete resmen katıldı. Daha çok orta sınıftan gelen, genç ve eğitim görmüş bu kadınlar çeşitli siyasal örgütlerin kadın üyelerini, militanlarını ve kadrolarını oluşturdular. Bu bağlantılar kadınların eviçi işlerini yürütüşlerini açık bir biçimde etkilemiş, bu kadınları çatışan bağlılıklar ve taleplerle karşı karşıya bırakmıştır. (...)

Örgütsel çalışmanın bir alanı vardı ki burada kadınlar çoğunluğu

(*) Yazar, feminist politikanın kamu alanı/özel alan ayrımını ortadan kaldırma özelliği ile sınıfsal, ulusal politik mücadelenin kamu alanıyla sınırlı oluşu arasındaki farkı vurgulamak için feminizm dışındaki politik etkinlik için "formel (formal) politika" kavramını kullanıyor. (Kaktüs'ün notu.)

oluşturuyorlardı: kamplarda ve çevredeki yoksul, kent mahallelerinde sürdürülen kitle çalışması (amal camahiri). Kitle çalışmasının amacı topluluğu direnişi desteklemesi için harekete geçirmek, topluluk üyelerinin siyasal bilinçlerini yükseltmek ve aynı zamanda da gereksinimlerinin karşılanmasını sağlamaktır. Halkın desteğine önem veren bir siyasal ideolojiyle şekillenmiş olan kitle çalışması, direniş hareketiyle kamplarda yaşayan Filistinlilerin çoğunluğu arasındaki iyi ilişkilerin korunup genişletilmesine hizmet eder. Amacı onlara direnişin bir parçası olduklarını kavratmaktır.(...)

Kitle çalışması, kadınların geleneksel ziyaret kalıplarının pek dışına çıkmayacak biçimlerde sürdürülür. Kitle çalışmasına katılan kadınlar kamplardaki evleri, gayri resmi bir hava içinde fakat açık bir siyasal amaçla ziyaret ederler. Geleneksel ziyaretlerle kitle çalışması ziyaretleri benzer amaçlara hizmet ederler: topluluk içinde bütünlük ve uyum sağlamak.

Kadınların geleneksel eviçi işlevleri artık ulusal davaya hizmet etmek üzere kullanılmaktadır.

Bilinç Harekete Geçiyor.

Kadınların etkinlikleri feminist bir bilincin harekete geçmesine yol açmış olabilir. Kadınlar siyasal örgütlerde yer almak ve ulusal mücadeleye katkıda bulunmak istediklerinde aileden ve toplumdan kaynaklanan engellerle karşılaştılar. İkincil konumlarının uzantıları onların gözünde böylece açıklığa kavuştu. Ne var ki, yeni yeni uyanan bu bilinç, ataerkil düzenle yüzleşmeye hazır bir kadın hareketinin oluşmasını beraberinde getirmedi. Bunalımların düzeyi, ulusal mücadelenin sürüp gitmesi ve direnişin topluluk içindeki tabanı açıkça bu tür eğilimlerin aleyhine işiiyordu.(...)

Kadınlar siyasal bilinçlerinin ve etkinliklerinin kendilerini bireyler ve aile üyeleri olarak etkilediğinin çok bilincindeler. 23 yaşında bir orta sınıf üniversite öğrencisi olan Münife, "Benim gibi bir kız için geriye dönüş yoktur" derken, kadınca davranışın sınırlarını belli ölçüde yıktığını söylüyordu. Topluluk içinde, evli olmayan militanların, erkeklerle oldukça yakın ilişkilere girmelerine fırsat tanıyan siyasal etkinlikleri sonucunda kabul edilemez davranışlarda bulunacaklarına ilişkin ortak bir kanı vardır. Münife'nin görüşüne göre, ailelerinin karşı çıkmasına karşın aktif kalmayı başarabilmiş ve aile denetiminin dizginlerini koparabilmiş kızlar, onlar adına başkalarının kararlar aldığı bir varoluş biçimine geri dönemezler. Geleneksel olarak bir kadın alanı olmayan siyasete katılım, kadınlar için kendilerine uygun görülen davranış biçimine, görevlere ve mekânın kullanımını düzenleyen toplumsal kurallara meydan okuma anlamını taşır.

Siyasal etkinliğin görünürdeki radikal etkisi değerlendirilirken, kadının yaşamındaki, evlilik ve doğum gibi önemli olaylara denk düşen büyük kopmalar göz önüne alınmalıdır. Bu, genellikle, eviçi yaşamına tam bir dönüş olmasa da, en azından etkinliğin azalmasına işaret eder. Siyasal etkinlik, "genç kızlığın", yani artık kadınların işgücüne ve siyasete katılımının yüksek olduğu ve evliliğin hemen öncesinde gelen dönemin kabul gören bir parçası haline gelmiştir. Evlilikte ise, eviçi yaşama bağlılık ve onunla

özdeşleşme genellikle siyasal bağlılığın önüne geçer. Bu her zaman, basit bir şekilde erkeğin karısının aktif oluşuna karşı çıkışı olarak görülemez. Eviçi görevleri ağır ve sürekli bir etkinlikle bağdaşmayan işler olabilirler. Bunun kadar önemli olan bir başka nokta da, birçok kadının ev kadınlığı ve anneliği kadınların en önemli rolleri olarak görmeleridir. Siyasal etkinliğin görünürdeki radikal niteliği, ayrıca, ev emeğinin, kadınlarla erkekler arasında değil, kadınların kendi aralarında yeniden dağılımı olgusuyla da bir arada düşünülmelidir.

(...)

Aynı zamanda, biraz değişerek de olsa, ataerkil denetimin geleneksel biçimleri ve mekanizmaları direniş hareketi içinde kadınların davranışlarını yönetmeye devam etmektedir. Geçmişte, haremlik-selâmlık, peçe gibi yapısal mekanizmalar ve tahrip edici bir dedikodu ve şiddet tehdidiyle desteklenen karmaşık bir dizi toplumsal kural erkek-kadın ilişkilerini düzenler ve kadınların toplumsal kurallara uymasını sağlardı. Kadınların alanı, ailenin dışına taşarak siyasal arenayı kapsayacak biçimde genişlemiş ve biçimler değişmiş olabilir; ama günümüzdeki siyasal etkinlik kadınları bu zincirlerden kurtarmamıştır. Yeni denetim mekanizmaları şiddet tehditi ve aile şerefinden çok aşağılamaya, sansüre ve olumsuz nitelendirmelere dayanmaktadır. Erkekler, kadınların kendi sorunlarıyla ilgilenmelerini alaya alarak ve kadın sorunlarının hiç de "siyasal" olmadığını ima ederek kadınlar üzerinde baskı uygulamayı sürdürmektedirler.

(....)

Filistin önderliği özerk bir kadın hareketinin uzun dönemli toplumsal uzantılarını bir türlü kavrayamadı -ya da fazlasıyla iyi kavradı. Böyle bir hareket ulusal siyasal yapıya ne kadar sıkı bağlarla bağlı olursa olsun, toplumsal yapıları ve akideleri tehdit etme potansiyeline sahip olabilirdi; yakın gelecekteki ulusal kurtuluşun çok ötesine geçebilir, direniş hareketinin ikincil olarak gördüğü ya da düşünmeye hiç hazır olmadığı bir toplumsal dönüşüme varabilirdi. Yine de, Filistinli kadınlar eşitlik mücadelelerinin ulusal hareketin ayrılmaz bir parçası olduğunu kararlı bir biçimde savunuyorlar. Kadın hareketi içinde feminist bir gündeme sahip ayrı bir kadın örgütlenmesi için propaganda yapan bir kanat ya da bireyler yok.

Bilinç Yön Değiştiriyor.

Kadınların ulusal politikaya katılımı, yaşamlarında ve ilişkilerinde tartışma götürmez bir etki yaratmıştır. Tartışılması gereken şey değişimin derecesi ve eşitsizliğidir. Militan ulusal kurtuluş hareketleri kadın hareketleri için esin kaynağı olabilirler; ancak, her zaman hak ve fırsat eşitliği sağlamazlar, ne de asimetrik olan cinsler arası ilişkileri yeniden düzenlerler. Kadınlar, siyasal alana katılarak kendilerine uygun görülen davranış kurallarını gerçekten tehdit ederler. Ama cinsler arası ilişkiler üzerindeki bu etki, işbölümünde köklü bir dönüşüme ya da ataerkil denetimin temellerine kadar uzanmaz. Ortaya çıkmakta olan feminist bilincin yönünü değiştirme süreci nasıl işlemektedir?

Devletlerin ortaya çıkması ve (temellerinin) sağlamlaşması, genellikle,

kadınların daha önceki kendiliğinden etkinliğini marjinal hale getirir. Militan ulusal kurtuluş hareketlerinin durumunda ise farklı bir süreç işler. Hareket eviçi alanını ve kadınları siyaset alanının dışına itmek yerine, kitle seferberliği stratejisinin bir parçası olarak onları da kendine katar. Önceleri militan olan bu ulusal kurtuluş hareketleri devletleştiğinde ve kitle seferberliği bir gereklilik olmaktan çıktığında ise, eviçi alanı ve kadınlar dışarı itilirler.

Ancak geçici yanıtlar bulunabilecek olsa da, Filistin örneğinde dikkate alınması gereken bazı sorular vardır. Ulusal mücadeleye katılmak kadınların eviçi rollerini ve ataerkil denetim yapılarını tehdit etmiş midir? Yoksa ulusal mücadele, kadınların yeniden üretim ve üretim alanlarındaki geleneksel rollerine basit bir biçimde yedirilmiş midir? Eviçi alanının kendisi, yeniden üretim ve üretim işlevlerine ek olarak, ulusçu bir siyasal anlam mı yüklenmiştir? Erkeklerle kadınlar arasındaki ve kadınların kendi aralarındaki ilişkilerde bir dönüşüm olmuş mudur?

Filistinli kadınların siyasal etkinliği genellikle eviçi rollerinin bir uzantısı olmuştur. (...) Ayrıca, siyaset bütün gücüyle eviçine girmiş, eviçi görevlerini siyasal eylem için seferber etmiş ve bu süreç içinde bu görevlere siyasal bir anlam yüklemiştir. Askeri bunalımlarda, kadınların etkinlikleri ev çevresinde yoğunlaşır ve savaşçıların bakımının sağlanmasına yönelik olur. Kadınlar ekmek pişirirler, yemek hazırlarlar ve yaralılara bakarlar. Ayrıca, halkı teselli etmek ve kamplarda kalmaya teşvik etmek için sığınakları ziyaret ederler.

Kadınların yeniden-üretimdeki rolleri de siyasal bir anlam kazanmıştır; kendileri de, genel olarak bütün topluluk da doğurganlık yetisini, artık, mücadeleye dolaysız bir katkı olarak görürler. "Şehit annesi" şunun bir ifadesidir: Kadının kendisi siyasal olarak aktif olmasa da, onun annelik özverisi topluluk içinde saygınlığa ve önemli bir konuma yol açan yüce bir siyasal edimdir.

(....)

Kadınlar genellikle evişlerini siyasete tercih etmelerini, çocuk yetiştirmeye yurtseverlik atfederek gerekçelendirirler. Cemile diplomalı bir hemşire ve iki çocuk annesi. Kocası onun kamp kliniğinde çalışmasına birşey demiyordu. Ama Cemile örgütteki kadınların onu harekete katma çabalarına karşı çıktı. Kararını şöyle gerekçelendiriyordu: "Eğer bir kadın çocuk yetiştiriyorsa zaten devrime bir şekilde katkıda bulunuyor demektir." Eviçi alanına meydan okumak yerine kadın rollerini bu biçimde yeniden-tanımlamak, bu rollere bağlı görevleri daha da arttırmakta.

Çelişen İlişkiler

Kadınların söylemi, direniş hareketiyle aralarındaki ilişkinin çok boyutlu ve çelişkili niteliğini vurguluyor. (...) Kadınlar kendilerini savaşçıları doğuranlar diye adlandırıyorlar; evişlerinden ve ev yaşamlarından söz ederken de, sürgündeki kadınların askeri mücadeleyi ve siyasal militanlığı ifade etmek için kullandıklan sözcükleri kullanıyorlar: mücadele (nidal) ve sebat (sumud). Geçmişte yalnızca erkekler için kullanılan terimlere sık sık kendilerini betimlemek için başvurmaları, kadınların siyaset alanına girmiş

olmalarının işaretidir ve kendilerini daha güçlü görüyor ve daha geniş bir biçimde tanımlıyor olmalarını ortaya koymaktadır. Yine de, kadınların sözlüklerindeki bu dönüşüm, onların eviçi alanla daha az özdeşleştikleri anlamına gelmez.

(...)

Filistinli kadınlar siyasal etkinliğe, eviçi alanına bağlılıklarını sürdürecek biçimde katılarak, kadınlarla erkekler arasındaki asimetrik işbölümüne temel bir tehdit yöneltmemiş oldular. Aslında, onların eylemciliği eviçi alanının siyasal amaçlarla kullanılmasına yol açmış ve farklı kuşaklardan ve sınıflardan kadınlar arasındaki mevcut iş paylaşımı ilişkilerini pekiştirmiştir. Militan bir ulusal politikaya katılım, kadınların eviçi alanına tahsis edilmelerini ve erkeklerin bu alandan dışlanmalarını pekiştiren ve meşrulaştıran ataerkil yapılara ve ideolojilere meydan okuma sürecini başlatabilir; ancak bu sürekli ve kapsayıcı bir dönüşümün güvencesi olamaz. Gerçekte, bir topluluğun, cinsler arası eşitlik ideolojilerinden ve beklentilerinden yoksun bir perspektifle seferber edilmesi, eviçi alanına ulusçu, yurtsever anlamlar aşılayacağı için kadınların eviçi alanıyla bağdaştırılmaları olgusunu daha da çok kurumsallaştırabilir.

NOTLAR

1) Matiel Mogannam. **The Arab Woman and the Palestine Problem.** Londra, 1937.
2) Ağustos 1985'te Rosemary Sayigh ile birlikte. Washington'da yaptığımız görüşme.

KAHİRE'DE FEMİNİZM

Yakın Ertürk

3-5 Kasım 1988 tarihleri arasında Arap Kadınları Dayanışma Derneğinin (AKDD) ikinci uluslararası konferansı Kahire'de yapıldı. Teması "Çağdaş Arap Düşüncesi ve Kadın" olan konferansa yedi ayrı Arap Ülkesinden gelen konuşmacıların yanı sıra Türkiye, A.B.D., İtalya, Almanya, İsveç, Sri Lanka ve Hindistan, ayrıca bazı uluslararası kadın örgütleri ve Filistin Kurtuluş Örgütü temsilcileri de katıldılar. Bu arada, Suudi Arabistan'dan davetli olanların gelmemiş olmaları özellikle dikkat çekti ve bu durum Kral Fahd yönetiminin kadınlar üzerindeki baskıları yoğunlaştırmış olmasının bir sonucu olarak yorumlandı.

Kalabalık ve heterojen bir grubun izlediği konferans AKDD başkanı Dr. Neval El Seddavi'nin konuşması ile başladı. 1982 yılında kurulan AKDD'nin çeşitli Arap ülkelerindeki kadınların toplumsal konumlarını iyileştirmeyi ve bu kadınlar arasındaki ilişkiyi güçlendirmeyi amaçladığını açıklayan Dr. Seddavi, Orta Doğu'da yaygınlaşan dinci (fundamentalist) hareketin ilk hedefinin kadınlar olduğuna dikkat çekti. Bu tehlike karşısında kadınların toplum ve aile içindeki rollerinin daha iyi anlaşılması gereğine değindi.

Daha sonra sunulan tebliğler arasında kuramsal ve evrensel temalar işlendiği gibi Arap ülkeleri arasındaki farklılıkları ve benzerlikleri ortaya çıkartıcı tartışmalar da vardı. Ancak bildirilerde ele alınan konuların ağırlık noktasını İslam, ataerkil toplum ve ulusal kurtuluş hareketleri bağlamında kadının toplumsal konumu oluşturuyordu. Konferansın en ilginç

konuşması Dr. Seddavi'nin eşi Dr. Hetata tarafından yapıldı. Kendisini bir sosyalist olarak tanımlayarak konuşmaya başlayan Dr. Hetata, cesur ve açık yüreklilikle, Neval El Seddavi gibi bir kadınla evli olmanın kendisi için ne anlama geldiğini anlattı. Dayanışmacı ve eşitlikçi bir ilişkinin sadece kadın için değil, erkek için de özgürleştirici olacağını ifade etti. Dr. Hetata, kadının bağımlı konumunu meşrulaştırmak için baş vurulan dini öğretinin yorumdan bağımsız algılanamıyacağına işaret ederek, bu anlamda, dinin bir insan ürünü olmak zorunda olduğunu vurguladı.

Gerek Dr. Hetata'nın konuşması, gerekse diğer konuşmalar farklı ve ilginç tepkilere yol açtı. Kendilerine islamcı, laik, sosyalist, feminist v.s. gibi tanımlamalar atfedilebilecek olan izleyiciler, soru ve görüşleri ile çoğulcu bir tartışma ortamının oluşmasına katkıda bulundular. Konferansın dinamik bir havada geçmesini sağlayan görüş farklılıkları, zaman zaman gerilim yarattı, hatta bazı durumlarda saldırgan denebilecek tepkilere neden oldu.

Her konferansta olduğu gibi bu konferansta da en ilginç tartışmalar program dışı özel toplantılarda gerçekleşti. Bu toplantılardan biri Seddavi-Hetata çiftinin evinde bir akşam yemeğinde oluştu. Ev sahiplerinden başka 6 kişinin bulunduğu (İtalyan, Suriyeli, Lübnanlı ve Türkiyeli) yemekte konferansın değerlendirilmesi yapılırken konu biraz daha genişleyerek AKDD'nin kimliğini de kapsayan bir içerik ile değerlendirildi. Bu süreç içinde ortaya çeşitli sorular çıktı: 1) AKDD için uluslararası bir örgüt olma sorunu neden öncelik taşıyor? 2) Derneğin konferans ve toplantıların dışında somut bir etkinliği var mı? 3) Bir kadın örgütü olarak AKDD neden erkeklerin üyeliğine ve katılımlarına gereksinim duyuyor? 4) Konferansın başlığı " Çağdaş Arap Düşüncesi ve Kadın" neyi ifade ediyor, - tüm Arap ülkeleri için aynı derecede geçerli olan bir düşünceden söz edilebilir mi?

Seddavi ve Hetata soruları yanıtlarken AKDD'nin mevcut yapısında göze çarpan çelişkilerin temelde iki nedenden kaynaklandığını ifade ettiler. Birincisi bilinçlenme sorunu, ikincisi ise strateji sorunu. Onlara göre, feminist bir örgüt olmayı amaçlayan AKDD tam bir bilinç içinde değil; bir başka deyişle, örgüt kendi kimliğini henüz somut olarak tanımlayamamış durumda. Bu nedenle, pek çok tutarsızlıkları içinde barındırarak geniş bir tabana yönelik etkinlik gösteriyor. Bilinçlenme düzeyi açısından tutarsızlık olarak nitelendirilen bu durum strateji açısından düşünülürse oldukça tutarlı ve rasyonel bir yaklaşım. Zira, Mısır'daki siyasal ortamda varlığını sürdürebilmesi için AKDD'nin genel bir kadın hakları kavramı etrafında örgütlenmesi gerekiyor. Uluslararası kimlik ise örgüte yasal meşruluk ve maddi destek kaynakları sağlıyor. Aksi takdirde örgütlenmek ve toplantı yapmak için dahi izin almaları mümkün olmayabilirdi. Kuruluş izni alabilseler bile, yerel bir örgüt olarak, Sosyal İşler Bakanlığı'nın denetim ve kontrolü dışına çıkmaları olanaksız olurdu. Bu noktada, İtalyan feministleri kendi örgüt-lerinde yasa dışı kalma stratejisini benimsediklerini belirterek İtalya'da bir örgütün yasal olmadan meşru olabileceğini vurguladılar. Oysa, Mısır gerçeğinde yasallık ve meşruluk neredeyse eş anlam taşıyor.

AKDD'nin geniş bir taban oluşturma çabalarının diğer bir nedeni de daha fazla insanı "hareketin" içine çekebilmektir. Nihayet, erkeklerin feminist bir derneğe üye olmaları konusuna gelince, Seddavi ve Hetata,

derneğe üye olan erkeklerin yönetimde yer almadıklarını, ancak ataerkil bir toplumda kadın hareketinin başarıya ulaşabilmesi için erkeklerin desteğinin kazanılması gerektiğini ve bu nedenle de erkek katılımının zorunlu olduğunu savundular. Buna karşı benimsenen diğer görüş ise, kadınların kendi kendilerini tanımlamaları ve birbirleri ile dayanışmacı bir ilişki kurmalarının ancak erkeksiz bir ortamda mümkün olabileceğidir. Her ne kadar ikinci seçenek çoğu batı toplumlarındaki kadın örgütlerinin benimsediği bir yaklaşım ise de, geleneksel olarak etkinlik alanlarının cinsiyete göre biçimlendiği ve yapılandığı Orta Doğu toplumları için bunun ne dereceye kadar geçerli bir yaklaşım olabileceği tartışmaya açık bir konu.

Konferansın son oturumunda benzer konular tartışıldı, değerlendirildi ve gelecek konferansın Mısır dışında bir Arap ülkesinde yapılmasına karar verildi. Konferans, içlerinde Saadawi'nin kızı ve oğlunun da bulunduğu, AKDD üyelerince hazırlanan ve sunulan müzik şöleni ile sona erdi.

YUNANİSTAN

26.6.1988'de Atina Belediye Binası'nda toplanan 'Kadın Forumuna Bağımsız Kadın Grubu Lamia'nın (cadı) sunduğu aşağıdaki yazı *İmprekor* dergisinin Aralık 1988 sayısının almanca baskısından türkçeye Hülya Eralp tarafından çevrilmiştir.

Bu yazımızda iki sorun üzerinde yoğunlaşmak istiyoruz: Bugün Yunanistan'da Kadın Hareketi'nin eğilimleri, anlayışları ve etkinlikleri nelerdir? İkinci olarak, çeşitli akımların eylem birliğinin zorunluluğunu vurgulamak istiyoruz. Ama önce, 1974'ten beri süregelen mücadele platformumuza ilişkin bir giriş yapmak istiyoruz.

Modern kadın hareketinin ve politik partilere bağlı kadın hareketlerinin doğuşuna tanık olduğumuz parlamentarizme geçişten bu yana feminizm çeşitli güçlüklerle karşılaştı. Geleneksel olanla modern olan arasında bir çatışma vardı. 60'lı yıllarda hızlı bir kapitalist gelişme ve derin ekonomik ve toplumsal değişiklikler olmuştu ve bu değişiklikler kadınların eski geri durumları ile yeni konumları arasında bir gerilim ortaya çıkarmıştı. Gelişen yeni duruma uymak üzere eski durumu ve kurumları değiştirmemizin gerekliliği açıktı.

Diktatörlük süresi boyunca bu toplumsal gelişme eğilimleri sadece engellenmedi, aynı zamanda hükümet kadınlarla ilgili gerici ve yobazbir ideolojinin propagandasını yaptı ve toplumsal modernleşme eğilimlerine karşı doğrudan bir muhalefet geliştirdi. Toplumsal gelişmelerin böylesine bloke edilişi, ilk demokratikleşme açılımında bir patlayışa yol açtı.

Geleneksel Olan ve Modernleşme

O zamandan bugüne, gerek kapitalizmin değişimlere daha iyi ayak uyduracak kurumlara olan ihtiyacından dolayı, gerekse kadın hareketinin mücadelesiyle, Yunan toplumunda kadının konumunda önemli değişiklikler oldu. Yunanistan'ın "Avrupalılaşma"sı çerçevesinde, toplumsal yaşamın her alanında geleneksel olanla modernleşmenin yüz yüze gelişi sözkonusu. İktidara gelişinden itibaren PASOK bu çelişkileri, kayda değer bir toplumsal huzursuzluk ortaya çıkmadan parlamentarist reformlar çerçevesinde yönlendirmeyi tam bir başarıyla denedi. Bu durum özellikle de kadınların toplumdaki (ki bu toplum Avrupa'ya kıyasla çok daha erkek egemen) konumu için geçerlidir.

Genç kadınlar yeni hukuksal konumların yarattığı olanaklardan yararlanıyor ve sadece biçimsel olan bu eşitliğin sınırlarını daha iyi an-

layabiliyorlar. Bu kesime, kadın hareketinin yenilenmesi konusunda ümitle bakabiliriz.

Yunanistan'da sol partilere bağlı büyük kadın örgütleri var. Bu partilerin, gelişme düzeyleri ve güçleri açısından, kadınların kitle hareketliliğinin alışılmış bir olay olduğu gelişmiş Avrupa ülkelerindekilerle benzerliği yok. Bu örgütler, etraflarında görünüşte bağımsız bir dizi birlik, cephe oluşturan, ama aslında bunları belirli politik alanlarda ve belirli sorunlara ilişkin parti çizgisinin aktarıldığı araçlar olarak kullanan geleneksel komünist partilerinin anlayışlarına uygun. Böylesi yapılar sınırlı demokratik olanakların olduğu, ya da demokrasinin sürekli tehdit altında olduğu ülkeler dışında elbette temel bir politik role sahip olamazlardı. Bu koşullarda kadın hareketliliği hümanist bir karakter taşır. (baskılara karşı kampanyalar, eğer illegal ise doğrudan politik faaliyetlerde yeden güçle dayanışma.) Bu tür kadın örgütleri genel olarak Latin Amerika ülkelerinde ve Yakındoğu'da var. (Yunanistan'da da 50'li yıllarda vardı.) Kadın kitle örgütlerinin yeniden oluşması ya da oluşturulması 1974'ten sonra parlamenter sol muhalefetin işi oldu.

Şimdi, Kremlin bürokrasisinin çizgisine angaje olan Yunanistan (dış) Komünist Partisi KKE'ye bağlı Yunanistan Kadın Örgütü OGE'ye değinmek istiyoruz. OGE'nin ana hedefi kadınların demokratik haklarını savunmak, eşit haklara ilişkin sorunlarla ilgilenmek ve işyerlerindeki ekonomik haklar için uğraşmaktır.

OGE kadınların aile içindeki konumlarına, cinsel baskıya ve bunun sonuçlarına (örneğin kadınlara yönelik şiddet gibi) karşı savaşmamaktadır. Aynı şekilde bu örgüt halkın içindeki yerleşik geleneksel annelik değerlerine ve diğer gerici düşüncelere karşı tavır almamaktadır. Kürtaja, kadınlara kötü davranılmasına, cinsel eğitim sorunlarına ilişkin inisyatifleri hiç anlamamıştır. Çeşitli toplumsal alanlarda, kadınların, karar verme merkezlerinde yer alabilmeleri için gerekli koşulların yaratılması sorununu ortaya atmamaktadır. Bu nedenle OGE, sendikal hareketler içindeki mücadelede bütünsel bir talepler sistemini kapsayan bir strateji oluşturamamıştır. Çünkü bu örgüt hiçbir şekilde mevcut erkek anlayışlarıyla ve yapılarıyla çelişkiye düşmek istememektedir. OGE'nin işleyiş biçimi hiyerarşiktir; bünyesindeki bir dizi kadronun görevi kendi gördükleri biçimiyle kadın sorunlarını devlet organlarına karşı temsil etmektir, ama kadınları somut talepleri çerçevesinde harekete geçirmek değildir. Kitle eylemleri örgütlediklerinde, bu eylemler sadece genel hedeflere yönelmekte ve partili kadınların çalışmalarını sergilemektedir. Genel olarak kadınların bilincinde ve eylemlerinde gelişmeler yaratacak bir taban çalışması yapmamaktadırlar.

EGE, Yunanistan Kadın Birliği, 1978'de daha ziyade PASOK'un kendisini kitle hareketi olarak yaratma ve yapılanma denemeleri çerçevesinde kuruldu. OGE ile birçok benzerliği var. OGE'den farkını özgül kadın sorunlarında daha hassas oluşu, daha güçlü bir kitlesel karaktere sahip olması, daha kendiliğinden oluşu ve özellikle eyaletlerdeki taban çalışması oluşturuyor.

Feminizmin Gelişimi

EGE'nin kaderi sadece feminizmin Avrupa ve Yunanistan'daki gelişim derecesine bağlı olarak değil, aynı zamanda büyük ölçüde PASOK'un diğer çalışma alanlarındaki (sendikalar, köylülük vs.) gelişimine bağlı olarak da şekillendi. 70'li yılların sonlarında PASOK'un iktidarı devralmasını takiben bu hareketler kapsanarak eritilmeye, etkisizleştirilmeye ve bu alanlardaki hükümet politikasının araçları olarak şekillendirilmeye çalışıldı. Bu yolla EGE birkaç yıl içinde oldukça kuvvetli, canlı bir hareketten, ana hedefleri hükümet politikasını uluslararası planda geliştirmek olan kemikleşmiş bir kadın grubuna gönüştü.

"Devlet Feminizmi"nin bir başka biçimi de, cinsiyetlerin hak eşitliğini geliştirmek üzere PASOK tarafından oluşturulmuş bir devlet kurumu olan Eşit Haklar Konseyi. Gerçekte bu Konseyin karar verme yetkisi yok; genel görüşleri yaygınlaştırma mekanizması ve kadın sorunlarının çözümünün annelik olduğunu anlamamış kadınları yatıştırma aracı olarak hizmet görüyor.

Demokratik Kadın Hareketi KDG, sol bir partiyle bağlantısı olan üçüncü kitle örgütü. Avrupa Komünizmi çizgisindeki İç Yunan Komünist Partisi'ne bağlı olan bu örgüt, kadın hareketine ve onun bağımsızlığına tanıdığı alan açısından, amaçları ve işlevleri açısından, kadrolarının bileşimi bakımından yukarda anılan örgütlerden farklı. Bu kadrolar bağımsız kadın hareketinin hedeflerini benimsiyor ve eylemlerine katılıyorlar. Ama elbette bu çevreye eklemlenmiş, tamamen katılmış durumda değiller. KDG'nin bağımsızlığı göreceli oldu ve kendi ortamlarındaki seçim olanakları, zayıflıklar, eylemler ve bölünmeler de hareketi etkiledi.

Bağımsız kadın hareketi Yunanistan'da 1975'in başlarında ortaya çıktı. Elbetteki solun yeniden inşası, büyük parlamenter partilerin yeniden şekillenişi, radikal sol örgütlerin çeşitlenişi, sendikaların yeniden kuruluşu da aynı zamana rastladı.

Başlangıçta bu hareketi oluşturan kadınlar genellikle entellektüellerdi; sol ve radikal sol çevrelerdendiler, bu politik çevrelerle sıkı bağları ama aynı zamanda pek çok çelişkileri vardı. İdeolojik nüanslara rağmen bu kadınlar kadınların sosyal bir kategori olarak ve sistematik bir biçimde ezildikleri ve bunun sadece kadınların kendi örgütlü mücadeleleriyle değişebileceği üzerinde hemfikirdiler. Parlamenter ve parlamento dışı solun düşmanlıklarını kazandılar. Bu başlangıç aşamasında, "politika dışı pozisyon" aldıkları iddialarını zayıflatmak bu kadınlar için en önemli sorundu. İlkeli açıklamalar ve eylemlerle antikapitalist pozisyonlarını ortaya koymayı denediler ama kadın hareketi için devrimci stratejiler oluşturmayı denemediler. Bu savunma pozisyonu, hareket içindeki birçok kadının zaten ikili bağlılıkları yüzünden ortaya çıkan çelişkileri kuvvetlendirdi. Böylece hareket, ezilen bir kesim olarak feminizmin tabanını oluşturmaya daha yatkın olan kadınlara değil, sola angaje oldu.

Herşeye rağmen bu hareket bağımsız kadın hareketinin varoluş temelini oluşturdu. Kadınların askerlik yapmasına ve güzellik yarışmalarına

karşı, ayrıca doğum kontrolü ve kürtaj için kampanyalar yürüttü. İşyerlerindeki cinsel baskılara ve aşırı sömürüye karşı kadınlarla dayanışmayı örgütledi. Öğrenci yurtlarındaki kız öğrencilerin hakları için, İran ve diğer ülkelerdeki kadınların ezilmelerine karşı mücadele verdi.

1978'de hareket çözülmeye başladı. Aynı dönemde Atina'da ve diğer birçok eyalette küçük feminist gruplar ortaya çıktı. Mahallelerde, üniversitelerde gruplar oluştu.

Kitle hareketinin yenilgisinin sonuçları

Parlamenter demokrasiye geçiş aşamasıyla birlikte kabaran hareket sona erdi; resmi parti ve sendikal yapılar aracılığıyla parlamenter kanallara akıtıldı. Radikal solun parçalanması da aynı dönemde başladı.

1978'de örneğin tecavüze karşı kampanya örgütleyen bir feminist hareket ortaya çıktı. Ama bu dönem pek elverişli değildi, çünkü halk hareketi yatışmıştı. Bu koşullar sola güvenmeyen, içe dönük, apolitik bir feminizmin gelişip, varlığını sürdürmesine yardımcı oldu. Bu dönemde, devrimci feminist bir stratejinin yaratılması yerine, özel bir feminist alan yaratma çabasını görüyoruz. Bu eğilim bağımsız kadın hareketinin bugüne kadar öne çıkmış eğilimi; bu da hareketin marjinalleşmesine yol açtı.

Avrupa'da kadın hareketi içinde birbirinden ayrılmış ve açıkça tanımlanmış iki akım var. Buna karşın Yunanistan'daki akımlar kristalleşmiş değil. Bağımsız kadın hareketinin başından beri net olmayan yönelimleri oldu. Örneğin sosyalist kadınlar iki tarafa da dahil olma anlayışını veya solla genel bir ilişkiyi temsil ettiler; diğerleri ise devrimci bir feminist politika yaratmak ve somut ayrılık noktaları için bir hareket oluşturmak yerine, genel olarak ideolojik, politik ve cinsel baskıyı vurguladılar.

Açık bir tartışmanın gerekliliği

Birinci eğilim ekonomik, sosyal, ideolojik, politik ve cinsel bakımdan çok yönlü bir baskının olduğuna inanıyor. Tecavüzle ilgili kampanya dışında kadın hareketinin tüm girişimleri sosyalist kadınlar tarafından yürütüldü. Ama onlar da sistematik bir strateji önermediler. Bu farklılıklar açıklanırken çok temkinli, çekingen davranıldı. Oysa farklılıkların daha keskin biçimde ortaya çıkarılması ve teorik olarak ortaya konması, tartışmaları geliştirecek ve ilerletecekti. Farklılıkların, kadınlar arasındaki dayanışmayı zedeleyeceği korkusuyla üstü örtülmüştü. Bu suskunluğun asıl nedeni toplumun feminizme düşmanlığı idi. O nedenle bağımsız feministler farklılıklarının üzerini örterek varlıklarını korumaya çabalamışlardı. Bu gizleme, neticede birliği ilerletmeye ve kadın hareketini geliştirmeye değil, aksine onun etkisizleşmesine yol açtı. Bu, bizlerin bugün birlikte yürüteceğimiz çalışma ve eylemlerde dikkate almak zorunda olduğumuz tarihi bir derstir.

Biz, kadınların her alanda temsil edilmeleri için kampanyalar, cinsel eğitim, dövülen kadınlar için evler, sendikalar tarafından kadın sorunlarının

özel olarak ele alınması gibi ve kadınların ezilmesine ilişkin tüm sorunlarla ilgili girişimlerde bulunmaya yetenekli bir hareket istiyoruz.

Farklı eğilimlerin varlık hakkının, eleştiri hakkının en temel demokratik haklar olduğunu anlamak zorundayız ve geçmişte varolmayan böyle bir anlayış temeli üzerinde çalışmaya başlamalıyız. Biz, anlayış, sorumluluk, eleştiricilik temelleri üzerinde gelişecek canlı bir feminizm istiyoruz.

FUTBOL SÖYLEMİNDE DİŞİ AKRABALAR

Nesrin Tura

Salazar Portekiz'i yıllarca futbolla yönettiğini söylemiş; pek abartmıyor herhalde. Geçenlerde Galatasaray'ın Neuchâtel'i yenmesi ve ardından gelişen olaylarla birlikte, Türkiye'de de cumhurbaşkanı ile sokaktaki **adama** aynı heyecan ve kaygıyı yaşatan, 'dış taarruz" tehlikesinin bulunmadığı olağan durumlarda birbirlerini gırtlaklayan Fenerbahçelilerle Galatasaraylıları vb. gözyaşları içinde kucaklaştıran bir "milli birlik ve beraberlik ruhu" yaşandı. Eski düşmanlar dost oldu, bu arada enflasyon, işsizlik, baskı vb. "aile içi" sorunlar dış düşman karşısında geri plana itildi. Cezaevlerindeki siyasi tutukluların mücadelelerinin en yoğun olduğu günlere denk düşen bu olay sırasında, İHD'nin İstanbul'da düzenlediği dayanışma mitingindeki insan sayısı bir kaç bini aşmıyordu. Aynı günlerde İstanbul sokakları onbinlerce futbol militanının korsan mitinglerine sahne oldu. İHD'nin "izinli" mitingine gelenleri videoya çeken, dağılırken bir grup bir kaç slogan attı diye kalabalığa copla saldırıp insanları gözaltına alan polis, trafiği kesip küfürler ve "slogan"larla bir terör havası estiren muştalı, sopalı, çakılı kalabalığı **pederşahi** bir hoşgörüyle seyretti.

12 Eylül öncesinde insanlar farklı nedenlerle meydanları doldururlardı. Bugün bu nedenlerin çoğunun adını anmak bile yasak. Bugün futbol için yürüyenlerin bir kısmının geçmiştekilerle aynı insanlar olduğu ortada. Hoşnutsuzluk şu ya da bu biçimde kitlesel bir ifade buluyor; ama ne biçimde olduğu çok önemli. Gerçek sorunların biriktirdiği öfke bir şovenizm dalgası halinde hayali dış düşmanlara kanalize edilebiliyorsa, insanlar öfkelerini stadyumlarda bağırarak tüketip rahatlayabiliyorlarsa, futbolla yalnız Portekiz değil koca bir gezegen de yönetilir.

***

Ama bu futbol çılgınlığının birlik ve beraberlik ruhu içine pek de katamadığı, yapısı gereği katamayacağı ve katmak da istemeyeceği bir toplumsal grup vardı: Nedense sokakları pek çekici bulmayan kadınlar!

Belli ki futbol çok ama çok önemli bir olay. Toplumsal yaşamın önemli alanlarında kadınlar pek bulunmazlar. İstisnalar bir yana kadınlar ile erkeklerin futbol konusundaki tavırları arasındaki fark bildik bir şeydir. Bu

farkın sıradan bir ifadesini bir pazar günü, herhangi bir ailenin oturma odasında bulmak mümkün: televizyondaki maçı seyreden erkek; bir yandan ütü yaparken bir yandan da kendisiyle, çocuğuyla ve evdeki işlerle ilgilenmediği ya da kendisini sinemaya götürmediği için kocasına (ve maça) öfke duyan kadın. Bu alışılagelmiş tablo içinde kadının öfkesinin erkek ile futbolu kendiliğinden bir biçimde özdeşleştirmesi oldukça isabetli. Çünkü bugün yaşandığı biçimiyle futbol tepeden tırnağa maşist bir spor. Kadınlar futbolun maşist dünyasına erkeklerle eşit konuma sahip seyirciler olarak bile giremezler.Ya futbol kadınların hayatına nasıl giriyor, kadınlar için ne anlama geliyor?

***

Kadınlar aslında futbolun maşist dünyasına hiç de istemedikleri bir biçimde **sokuluyorlar**: kadınlara ilişkin cinsiyetçi bir söylem futbolun ayrılmaz bir parçası. Futbolun toplum içinde Salazar'ın işaret ettiği işlevi yerine getirebilmesi için "erkekçe" bir rekabet, bir savaş alanı haline gelmesi ve seyircinin bir "düşman" karşısında "bizimkiler"le özdeşleşmesi gerekiyor. Siz Galatasaray mısınız, düşmanınız sözgelimi Neuchâtel'dir. Siz Türkiye misiniz, düşmanınız örneğin Avusturya'dır. Kuşkusuz Neuchâtel ve Avusturya da sizin kadar erkek olmalıdır ki zafer bir anlam kazansın.

Savaşta düşmanın en zayıf noktası yakalanmalıdır. Futbol seyircisinin söyleminde bu zayıf nokta genellikle düşmanın **dişi** akrabaları olarak kabul edilir. Bunun bir kaç nedeni var: bir kere **dişi**ler kancık (yani dişi hayvan) olurlar; genellikle "bizatihi bir varlık" olmadıkları için yaptıklarından sorumlu tutulabilmeleri güçtür.

Kısacası bir erkeğin vesayeti ve denetimi altında tutulmalıdırlar çünkü namusları erkekten sorulur. Maddi ve manevi varlığı erkeğin mülkiyetinde olduğundan, bir dişiye verilen zarar dişiden çok ondan doğrudan sorumlu bulunan erkeği etkiler. "Biz"in, "düşmanın zayıf noktası"nın tanımı bu biçimde yapıldıktan sonra, geriye düşmanın bu zayıf noktasından nasıl vurulacağı sorunu kalır ki bu hemen her zaman zorla kurulan cinsel ilişki tehdidi olmaktadır. Bu, düşman için en büyük hakarettir çünkü: 1. Sahip olduğu cinsel nesne (eşi) düşmanı tarafından kullanılma tehdidi altındadır; 2. Cinsellik gibi kirli şeylerle ilgisi olmadığı halde kendisini doğurabilmiş olan annesi veya çocuklarını doğurmayı başarabilmiş olan eşi ya da namuslarının bekçisi olduğu ablası, kızkardeşi vb. yoluyla düşmanın namusu ve şerefi iki paralık edilmektedir.

Kuşkusuz, bu arada bu **dişi** akrabalara ne olduğu, onların bu durumu nasıl yaşadıkları aslında hiç önemli değildir. Önemli olan düşmana verilen şu mesajdır: 'Ben **senin** kadınlarınla cinsel ilişki kurarım, sen de hiç bir halt edemezsin çünkü **iktidar** bende, sen **iktidarsız**ın tekisin." Gol! Tebrikler 1-0 galipsiniz. Bunda şaşılacak bir şey yok. Yoksa rakip takımın kalesine top (burda iktidar aracı yani fallus) sokmak neden bu kadar şehevi duygulara, iktidar sarhoşluğuna yol açsın ki? Kısacası futbol çok yönlü iktidar ilişkilerinin birbirine eklemlendiği, karıştığı bir alan olup çeşitli **boşa**lmalara neden olmaktadır. Kadınların futboldan değilse de futbolun yaşanış biçiminden pek hazetmemeleri, hatta kendiliğinden bir tepki duymalarında da pek şaşılacak bir şey yoktur: Hiç kimse taraf olmadığı

bir iktidar kavgasında arada kalıp tecavüze uğramaktan hoşlanmaz.

Bu, işin en kaba biçimiyle küfürlerde dile gelen söylem kısmı. Ama bunun söylemle sınırlı kaldığını kim söyleyebilir? Sokaklarda ortalığı kasıp kavurarak üstlerine gelen erkek seli, bu kalabalığın sergilediği şiddet potansiyeli karşısında acaba kadınlar kendilerini nasıl hissediyorlar? Bunun söylemle sınırlı kaldığını, eyleme dökülmeyeceğini sananlar varsa, futbol çılgınlığı sırasında, yalnızca Avrupalı ve kadın oldukları için düşmanın dişi akrabaları olarak kabul edilen, bu yüzden saldırıya uğrayıp polise sığınmak zorunda kalan bir grup Hollandalı kadın olayını kolaysa başka türlü açıklasınlar.

***

Kapitalist sistemde futbolun kuşkusuz bir de piyasası ve bu piyasada da cinsiyetçi işbölümünün bir uzantısı olarak "kadın işleri" ve "erkek işleri" var. 22 Aralık 1988 tarihli **Cumhuriyet** gazetesi, Spor Toto Teşkilat Müdürlüğü Değerlendirme Bölümü'nde 437 kadının gözle kupon taradıklarını, bu iş için asgari ücret dışında kolon başına **33 kuruş** prim aldıklarını ve yanlışlık yapanlardan kaçırdığı ikrameyenin yüzde 8'inin ceza olarak kesildiğini yazıyor: Ucuz kadın emeği hâlâ bilgisayardan daha kârlı. Gerisini alıntılara bırakıyorum:

> "(Hamdiye) Karakaş, Loto'nun 14. haftasında 6 milyonluk ikramiyeyi kaçırarak bunun yüzde 8'i olan 480 bin lirayı ödemek zorunda. Ancak Karakaş asgari ücretle çalışan 1 çocuklu ve 85 bin lira ev kirası veren birisi olduğu için her ay aylığının dörtte biri kesiliyor. 7 senedir teşkilatta çalışan Karakaş, ödemek zorunda olduğu paranın yanı sıra bir de 1 yıllığına ceza olarak değerlendirme bölümünden alınıp getir-götür işlerine veriliyor."

> "İsmini vermekten çekinen bir bayan, 20 yıldır değerlendirme yaptığını, dolayısıyla gözlerinin bozulduğunu anlatıyor. Sevgi Topkan isimli bir başka çalışan ise 28 yıldır çalıştığını söylüyor, ancak hâlâ emekli olamadığından yakınıyor. Topkan bunun nedenini ise şöyle açıklıyor: 'Bizler değerlendirme başladığı zaman çalışırız. Çoğumuz ev kadınıyız. Ancak cumartesi-pazar buradayız. İşlerin sıkışık olduğu dönemde haftada 4 gün çalıştığımız da olur. Ancak 2 gün çalıştığımız da. Bizim sigorta primlerimiz bu çalıştığımız günler üzerinden yatırılıyordu. 1982 yılında durum düzeltildi. Onun için bir türlü 5 bin işgününü dolduramadık."

***

Geçtiğimiz günlerde ilginç bir olay daha yaşandı: Kızılay dahice bir uygulama başlattı ve futbolseverlerin çeşitli renklerde akan kanlarını bağışlayarak karşılığında maç bileti almalarına **olanak** sağladı. Uzayıp giden kan verme kuyruğundaki erkeklerin arasında kadınlar vardı! Aile bütçesine ağır gelen bilet parasını **ucuza** getirmek uğruna oğlu, kocası, babası için saatlerini ve kanlarını veren kadınlar. Buna da futbolun kadınların yeniden üretim işlevine bir katkısı mı desek!

"Hooligan"ları maşizmlerini sorgulamaya çağırmak için fazla saf olmak gerek. Kuşkusuz futbol seven her erkek ille de maşist değildir. Ama bu "zaaf"tan ötürü bazı şeylere prim verme, hoşgörüyle yaklaşma eğiliminin sonuçları sanıldığı kadar masum olmuyor. Kadınların ise futbolun yaşar, ma biçimini sorgulamak için çok fazla nedenleri var.

HEMŞİRELİK: TOPLUMSAL "ANNELİK"

Banu Paker

30.10.1980 tarihinde **Sabah** Gazetesi'nde "Hastahanelerde Aşk Dörtgeni" başlıklı yazı dizisinde, yer ve zaman gösterilmeden, hastahanelerde yaşanan doktor, hemşire, personel ve hasta ilişkileri cinsellik temelinde ele alınıyor ve yazıda, özellikle hemşirelere karşı aşağılayıcı bir tutum sergileniyordu.

Sabah gibi, erkek egemen toplumun ideolojisini pekiştirmek üzere her gün hizmet veren bir gazetede, yalan, çarpıtılmış ya da uydurma haberlerin yer alması beklenmedik bir şey değil. Bize asıl önemli gelen -**Sabah** gazetesinin beklemediği-, hemşirelerle başlayan ve giderek yaygınlaşan sert tepkilerin gelmesi. Sağlık Meslekleri Odalarından, İstanbul Hemşireler Derneğine kadar genişleyen boyutlarda protestolar yükselmesi... Ebeler derneği bu olaya sessiz kalmıyor, **Nabız** dergisi de olayı kınayan bir özel sayı yayınlıyor.

İstanbul, Ankara ve İzmir'de **Sabah** gazetesi bürolarına hemşireler ellerinde protesto bildirileriyle yürüyorlar. Gazete yöneticileri ile görüşerek tekzip yazısı çıkmasını istiyorlar. Tepkiler daha sonraki günlerde de devam ediyor, grup grup hemşireler gazete bürolarına siyah çelenk bırakıyorlar. Gazete çalışanlarının, ardı arkası kesilmeyen telefonlara yanıtları ise, "Sanki böyleleri yok mu, yarası olan gocunur", "belki ben manyağım, böyle yazı yazıyorum" vb. türünden. Basında çok az yer alan protestolar ve basın bildirileri **Sabah** gazetesini tekzip yazmaya zorluyor ve on dört günlük bir dizi olarak düşünülen yazı üçüncü günde bitiyor.*

Sabah gazetesinin hemşirelere karşı takındığı tutum sadece bir gösterge. Yaşadığımız toplumda, erkek egemen bakışın kadınlara "layık" gördüğü konumun çarpıcı bir biçimde ortaya dökülmesi. Yalnızca kadınların oluşturduğu bir meslek grubu olarak hemşireler de bu saldırının hedefi oluyorlar.

Toplumda yerleşik olan cinsiyete dayalı iş bölümü, meslekler düzeyinde, çok çarpıcı bir biçimde sağlık hizmetleri sektöründe, hastahanelerde karşımıza çıkıyor. Aile içinde annenin işlevleri, hastahanelerde hemşirelik hizmetlerine dönüşebiliyor. Genel olarak kadınların -aile içinde annelerin- yaşadıkları sorunların benzerleri, hemşire ve

* Nabız özel sayı.

hastabakıcı kadınlar tarafından da yaşanıyor. Evde çocukların ve kocanın bakımı, beslenmesi, hastahanelerde has-taların bakımına, iyileştirilmesine, beslenmesine; tek tek her kadının evinde, sokakta uğradığı cinsel taciz, aşağılama bütün olarak bir meslek grubuna ait kadınlara karşı aşağılama, suçlamalara dönüşüyor.

Hemşirelerin ve hastabakıcıların görevleri "ev işleri" diyebileceğimiz türden; hastaların yataklarının düzeltilmesi, temizlenmesi, lâzımlıkların boşaltılması, hastaların yedirilmesi, ağızlarının silinmesi gibi "kirli işler". Kuşkusuz hemşirelik bunlarla sınırlı değil. Hastaların ilaçlarının düzenli verilmesinden, serumlarının takılmasına, idrar testlerinden teknik bilgi isteyen bir sürü hizmet hemşirelik kapsamına giriyor.

Tıpta, hastalıklarda,ilaçlarda ve tedavilerde kullanılan yöntemlerde sağlanan değişimlere rağmen, hemşirelerin rolü öneminden bir şey kaybetmiyor. Üstelik görevlerini, sabırla, fedakârlıkla, itaatkâr bir biçimde yapmaları bekleniyor. Bütün kadınlardan beklendiği gibi... Ama yine de, bütün kadınlar gibi, hemşirelerin de küçümsenmesine, aşağılanmasına engel yok.

Çalışan kadınların, genellikle, kadının evde üstlendiği işlerin uzantısı işlerde çalıştığını belirtmiştik. Hemşirelik de bu durumu gösteren belirgin bir örnek. Aile içinde çocuklara verilen eğitim -kadınlık ve erkeklik değerleri üzerine- kız ve erkek çocukların geleceklerini büyük ölçüde biçimlendiriyor. Cinsiyetçi işbölümünün her gün üretildiği aile kurumu, diğer bir kurum -hastahaneler- içinde de her gün üretiliyor. Bu sefer rollerin isimleri değişik, cinsiyetler aynı. Erkek-kadın, baba-anne, doktor-hemşire.

Doktor-hemşire ilişkisi, genel olarak sağlık kurumlarının işleyiş mekanizmalarını ve bunlara denk düşen statüleri, ast-üst ilişkilerini biçimlendiren temel bir ayrımın göstergesi. Bu ayrım "Tıp ilmi" ile "hasta bakımı" arasındaki farklılaşmaya denk düşüyor. Doktor "bilimsel bilgi"nin temsilcisidir, güvenilendir. "İlişki" kurulmak istenilendir. Hemşire ise "pratik" bilgilerin temsilcisidir. "İlişki" kurmak isteyendir.

Sabah gazetesi tarafından Hemşirelerin mesleklerine yönelik saldırıda somutlanan bu durum, aslında toplumda kadınlara ve dolayısıyla kadın mesleklerine saldırının bir parçası. Hemşirelerden gelen tepki bir başlangıçtı, önemli bir başlangıçtı. Birlikte ve kararlı bir biçimde yürüttükleri mücadelenin ödülünü de aldılar.

Bir kadın mesleği olarak Hemşirelik, tanımı gereği kadınların yoğun biçimde bir arada olabilmesine, güçlerini birleştirebilmelerine olanak sağlıyor. Kadınların mücadelesinin uzun sürecek bir yol olduğunu düşünürsek, birliğimizi sağlayacak ve gücümüzü arttıracak mücadele biçimleri yaratmalıyız. Meslek odalarına, derneklere, sendikalara ihtiyacımız var. Ve belki de en önemlisi, bulunduğumuz alanlarda, örneğin hastahanelerde, somut sorunlarımız etrafında, hareket edebilmemizi sağlayacak odaklar, dayanışma ağları oluşturmalıyız. Böyle bir mücadelenin başarısı, sadece bir kadın mesleği olarak hemşireliğe atfedilen değerlerin değiştirilmesini sağlamakla kalmayacak, aynı zamanda da, tıbbın "mistik", "ulaşılmaz", ayrıcalıklı konumunu değiştirecek. Sağlık hizmetlerinin kollektif bir çalışmanın ürünü olabileceğini gösterecek.

Kaktüs'ten hemşirelere kucak dolusu Merhaba.

NABIZ DERGİSİNİN PANELİ

SF KAKTÜS

Nabız dergisi yayın hayatına girişinin 1. yıldönümünde İstanbul Tabipler Odasında bir panel düzenledi. 17 Kasım tarihinde yapılan panelin açış konuşmasını üstlenen Sevgi adlı hemşire, derginin amacının ebe ve hemşirelerin sorunlarını tartışmak, bu meslek çalışanları arasında iletişim kurmak ve mesleki bilgi aktarmak olduğunu söyledi. Dergi çalışanlarının sayısının yüzlere ulaştığını ancak maddi sıkıntılar nedeniyle derginin Eylül ayından bu yana çıkamadığını söyleyen Sevgi hemşire destek talebinde bulundu.

Aynur Dik isimli hemşirenin yönettiği panele konuşmacı olarak gazeteci Şükran Ketenci, B.Ü.Sosyoloji Bölümü eski araştırma görevlisi, gazeteci Alev Çınar ve İstanbil Lepra Araştırma Uygulama Göz Bölümü sorumlu hemşiresi Tülay Çakıner katıldı. Sorular kadın sorunu ve çalışan kadınların sorunları olarak iki ana başlık etrafında toplanıyordu. Aynur Dik insan nüfusunun yarısını kadınların oluşturduğunu ve kadın sorununun aslında insanlık sorunu olduğunu belirttikten sonra, bu konuyu seçme nedenlerini öncelikle kadın olmalarına ve hemşireliğin bir kadın mesleği olmasına bağladı.

Konuşmasına gelişmiş ülkelerde de kadın sorununun çözülmediğini belirterek başlayan Şükran Ketenci, kadının sömürülmesinin mülkiyet ve üretim araçlarıyla doğrudan bağlantılı olduğunu ve işbölümünden kaynaklandığını, gelenek ve dinin de sömürüyü arttırdığını söyledi. Ketenci, 80'li yıllarda tüm dünyada kadın hakları mücadelesinde bir canlanma olduğunu belirterek bunun ekonomik krizden, demokratik hak kayıplarından, sosyal devletin gerilemesinden kaynaklandığını söyledi. Ketenci bu durumu İngiltere'de madenci karılarının feministler ve sendikacılarla birleşerek verdikleri mücadele ile örnekledi. Konuşmacı bu örneğin aydınları ve sendikacıları etkilediğini, mevcut gücün yarısı olan kadınların kullanılmadığını farketmelerine yolaçtığını belirtti. Bu potansiyeli ("güçlü ve dirençli kadınlar") kullanabilmek için aydınların sendikacıların ve İşçi Partisi'nin kadın hareketini önemsemeye başladıklarını söyleyen Ketenci, Türkiye'de ise kadınların mücadelesinin yılgınlık döneminde ortaya çıktığını ama temelin Avrupa'da da Türkiye'de ·de aynı olduğunu

vurguladı: Kadınların kötü koşullarında ortaya çıkan direnme güçleri. Cezaevi mücadelelerinde kadınların ön planda olduğunu söyleyen Ketenci bunun yalnızca analık içgüdüsüyle açıklanamayacağını, çok ezilen insanın patlaması olduğunu belirtti ve bu arada, sözkonusu gücün her kadının harcı olmadığını da şu sözleriyle ifade etti: "Özenle yetiştirilmiş kadınlar kadın haklarını savunabilirler ama direnme güçleri yoktur".

Sözlerine eğitim görmüş, kültür düzeyi yüksek, maddi koşulları iyi olan kadının sömürülmediğini söyleyerek devam eden Ketenci, hemşirelik ve ebeliğin kadın mesleği olmasının beceriyle ilgisi olmadığını, çok ağır ve ucuz işler olmalarından kaynaklandığını söyledi ve özveri edebiyatının sömürüyü gizlemeye yaradığını vurguladı. Ketenci izleyicilerden birinin "erkeğin egemen olduğu toplumda, ekonomik bağımsızlık kazansa bile kadın nasıl kurtulmuş sayılabilir?" biçimindeki sorusuna yanıt olarak sözlerinin yanlış anlaşıldığını söyledi. Bir izleyicinin fahişelere hiç değinilmediğine dikkat çekmesi üzerine ise "cinsel yaklaşım konusunda feministlere yaklaşmak lazım. Seks, kadına yasak. Bu yüzden fahişelere sahip çıkmaktan çekiniyoruz" dedi.

İkinci konuşmacı Alev Çınar kadının sosyal durumunu ele alarak feodalizmde kadının yerinin daha belirleyici olduğunu, Sanayi Devrimi'yle bunun değiştiğini söyledi. Çınar kadınların temel sorunlarından birinin kimlik sorunu olduğunu, **Marie Claire** gibi dergilerin kadının kimlik arayışına cevap verme iddiasında oldukları için tutulduklarını söyledi. Kadının hep cinsel rolüyle tanımlanmasının erkeğin değil toplumun suçu olduğunu söyleyen konuşmacı kadınların kendilerine özgü alt kültürü geliştirmeleri gerektiğini söyledi. Alev Çınar, çeşitli feminist hareketlerin kadına bir kimlik sundukları için etkili olduklarını belirtti ve konuşmasını eğitimin, meslek sahibi olmanın ve katılımın kimlik konusundaki önemine değinerek bitirdi.

Son konuşmacı Tülay Çakıner hemşirelerin sorunlarının diğer çalışan kadınların sorunlarıyla hem benzer hem de farklı olduğunu belirtti. Türkiye'de hemşireliğin bağımsız bir meslek olarak algılanmadığını, hemşirenin doktorun sağ kolu olarak görüldüğünü, diğer personelin ve laboratuar işçisinin işlevlerini de üstlendiğini söyledi. Hemşirelik Kanunu'nun mesleğin gelişimini engellediğini belirten Tülay Çakıner hemşirelerin maruz kaldıkları strese değindi (eleman yetersizliği, enfeksiyon riski, refakatçiler, bakımlı ve güleryüzlü görünme zorunluluğu). Ücret yetersizliğinin de iş verimini düşürdüğünü söyleyen Çakıner, hemşirenin çocuk doğurmasının bile zor olduğunu belirterek, kreş sorunundan, çocuklar için de geçerli olan enfeksiyon riskinden sözetti. Konuşmacı, bu kötü çalışma koşullarına ek olarak hemşirelerin evde de tüm kadınlar gibi çalışmak zorunda olmalarına da değindi. Tülay Çakıner, Doğu ve Güneydoğu'da çalışan hemşire ve ebelerin tüm bunlara ek olarak bir de iklim, sosyal baskı ve geri bir teknoloji ile karşılaştıklarını, can güvenliklerinin olmadığını belirtti.

Çakıner konuşmasının son bölümünde hemşirelik eğitiminden sözetti: "Günümüz koşullarında yeterli bilgi verilmiyor. Eğitim sosyal yönü geliştirmeye yönelik değil, teorik ve bilimsel ağırlıklı yaratıcı düşünce, bağımsız

davranma yeteneği teşvik edilmiyor."

Çakıner konuşmasını şu öneri ve taleplerle noktaladı: "Güçlü olmak için derneğe üye olmalı, odalaşmalıyız. Ücretler yıllık enflasyonun üzerine çıkarılmalıdır. Kreş sağlanmalı, iş yükü azaltılmalıdır. Doğu'da hemşire müdürlükleri kurulmalı, eğitim yeniden düzenlenmeli ve periodik olarak tazelenmelidir."

İKD BAŞKANI BERİA ONGER TÜRKİYE'YE ALINMADI

Uzun yıllardır sürgünde yaşayan ve 10 Aralık 1988 günü Türkiye'ye donen İKD Başkanı Beria Onger vatandaşlıktan çıkarıldığı gerekçesiyle geri gönderildi. **SF Kaktüs** olarak, diğer kadın gruplarıyla birlikte, 12 Eylül öncesinin en büyük kadın derneğinin başkanının yurda döndüğünde uğrayabileceği baskıları protesto etmek için bir bildiriye katılmıştık. Bu kez, hem Beria Onger'in hem de sürgünde bulunan bütün siyasi mültecilerin yurda dönme haklarını savunuyor, vatandaşlıktan çıkarma uygulamasını protesto ediyoruz.

DAYANIŞMA AĞLARINI OLUŞTURUYORUZ

Kadınların Dayağa Karşı Dayanışma Kampanyası olarak bize başvuracak kadınlarla ***dayanışma ağlarımızı*** *kuruyoruz. Amaç erkeklerin egemenliğinin her an şiddete dönüşebildiği ve kadınların dayağı kabullenmeye zorlandığı bu toplumda, dövülen kadına yalnız olmadığını göstermek, direnmesine yardımcı olmak, dayak sorununun birimizin değil hepimizin sorunu olduğunu göstermek. Tamamen gönüllü katılım üzerine kurulu bir örgütlenme olmanın yanısıra, kaynakları ve çalışanları sınırlı olan Kampanyanın bu konuda yapabileceği şeyler çok olmakla birlikte sonsuz değil. Bize başvuran kadınlar için ve onlarla birlikte yapabilecekleriniz, başvuranın daha önce hangi işlemleri yaptığına bağlı olarak değişir. Ama bir dayak olayında şikayetçi olmak isteyen kadının yapması gerekenleri en baştan sıralarsak, bizim yapabilecekleriniz de ortaya çıkmış olur: Dövülen kadın, -hemen semtindeki karakola gidip olayı anlatmalı, olaya tanık olanların ad ve adreslerini vermelidir. - Görevli polis memuru "daha etkili olur" gerekçesiyle bir dilekçe yazıp Cumhuriyet Savcılığı'na başvurmasını söylerse, şikayetin orada tutanağa geçirilmesinde ısrar etmelidir. Çünkü dayağı gece veya Cumartesi ya da bir bayram günü yemiş olabilir ve o saat ve günde savcılar yerlerinde olmayabilir. Karakolda tutulacak tutanak daha sonra Savcılığa gönderilir. - Tutanağın tarih ve numarasını almalıdır. - Karakol görevlisinin kendisini ilgili doktora göndermesi için ısrar etmelidir. - Doktora gidip muayene olmalı ve günlük işlerden ne süreyle geri kalması gerektiğini bildiren bir rapor almalıdır. - Hükümet Tabibi yerinde değilse, bu raporu en yakın hasta neden almalı, sonra hükümet tabibine tasdik ettirmelidir. - Karakolda tutturduğu tutanağın tarih ve numarasıyla doktor raporunu, bir dilekçeyle birlikte Cumhuriyet Savcılığı'na vermelidir. Dilekçede kendisini dövenin cezalandırılmasını istemelidir. - Bu arada isterse boşanma davası açabilir. Saldırganın eve girmesini önlemek için kapı kilidini değiştirebilir.*

Yukarıda sayılanları tek başına yapmak da mümkündür. Ama çeşitli haklı nedenlerle çekiniyorsanız, başınıza gelenleri anlatmak ihtiyacı duyuyorsanız, bizi arayın. Bunların hepsini ***biz sizinle birlikte*** *yapabiliriz. Yalnız olduğunuzda size sorun çıkarabilecek birçok kişi veya kurum, bu konuda suskun kalmamaya ve haklarını aramaya kararlı kalabalık bir kadın grubuyla karşılaştıklarında başka davranacaklardır. Yukarıda sıraladığınız işlemlerin yanısıra, kurduğumuz doktor ve avukat ağı sayesinde size duruma göre düşük tarifeyle ya da ücretsiz olarak tıbbi bakım ve hukuki danışmanlık sağlayabiliriz.*

Dövüldüğünüzde bizi arayın! Başka kadınlar dövüldüğünde onlarla dayanışabilmek için bizimle ilişki kurun! Kampanyamıza, dayanışma ağlarımıza katılın!

KADINLAR DAYAĞA KARŞI DAYANIŞMAYA!

OKURLARIMIZA DUYURU:

Yardım için kampanyamıza başvuran kadınların iş ve ev bulma sorunlarını çözebilmek için sizin katkılarınıza da gereksinimimiz var. Bundan böyle, başvuran kadınların iş ve ev taleplerini sayfalarımızda duyuracağız. Yardımda bulunmak isteyenler şu telefon ve adreslere başvurabilir:

SF KAKTÜS: 159 16 28
Barbaros Bulvarı Hüsnü Savman sk. 12/3 Beşiktaş-İstanbul

AKKD: 148 86 83
Türkbeyi sk. Pembe apt. 33/1 Pangaltı-İstanbul

BEDENLERİMİZE YÖNELİK SALDIRILAR "RESMİ"LEŞİYOR:

BEKÂRET KONTROLÜ

Geçtiğimiz hafta **2000'e Doğru** dergisinde Milli Savunma Bakanlığı'na bağlı bir kuruluşta kadınların "sağlık muayenesi" adı altında bekâret kontrolüne tabi tutuldukları yolunda yazılar yayınlandı.

Ayrımcılığa Karşı Kadın Derneği, **Feminist** Dergisi, Kadın Haklarını Koruma Derneği, Kadın Kültür Merkezi, İHD Kadın Komisyonu ve SF **Kaktüs** grupları olarak basına verdiğimiz ilânda ve tek tek kadınlar olarak Milli Savunma Bakanı'na çektiğimiz telgraflarla bu "muayene"yi protesto ettik.

Basında bu konunun gündeme gelmesi üzerine bir açıklama yapan Milli Savunma Bakanı Ercan Vuralhan, böyle bir uygulama olmadığını ve bu tür bir kontrolü tasvip etmediğini beyan etti. Ne var ki, bu beyanatın ertesinde Genel Kurmay Başkanlığı'ndan muayenenin teyid edilmesi anlamına gelen bir açıklama yapıldı.

Kadınların bedenlerine yönelen saldırının yeni ve resmi bir biçimiyle mi karşı karşıyayız?

Memur olmak için gereken nitelikler arasına "kızlık zarı" ne zaman girdi?

Bekâret kontrolünün yalnız orduda değil başka kurumlarda da yapıldığını biliyoruz. Sağlık kurumları (hemşireler), polis okulları, cezaevleri, kız öğrenci yurtları vb.

Bu sorunun evli, bekâr, bütün kadınların sorunu olduğunu düşünen tüm kadınlar!

Konuyu tartışmak, mücadele yollarını birlikte aramak istiyorsanız, yukarda sayılan kadın grupları ile ilişki kurabilirsiniz.

BEKARET KONTROLÜ BEDENLERİMİZE YÖNELİK BİR SALDIRIDIR. KARŞI ÇIKALIM!

'BAKİRE OLMAK' BİZİ BASKI ALTINA ALMANIN, YAŞAMLARIMIZI SINIRLAMANIN ÇOK TEMEL BİR ARACIDIR, UNUTMAYALIM!

SF KAKTUS

Kamuoyuna,

Çeşitli bahanelerle resmi makamlarca yaygın olarak uygulanan **bekâret kontrolü** kadınlar üstündeki denetim ve baskının en saldırgan biçimlerinden biridir.

Bedenimiz üzerindeki tam tasarruf hakkının ihlâli olan bu uygulamaları protesto ediyor, taraf olan herkesi aşağıdaki dilekçeyi imzalamaya çağırıyoruz.

Ayrımcılığa Karşı Kadın Derneği

Demokratik Kadın Derneği

Feminist

Kadın Çevresi

Kadın Kültür Evi

Kadın Haklarını Koruma Derneği

İHD (Kadın Komisyonu)

Sosyalist Feminist Kaktüs

Sosyalist Öğrenci Gazetesi (Kadın Komitesi)

Milli Savunma Bakanlığı'na

*25 Aralık 1988 tarihli **2000'e Doğru** dergisinde ve sonraki günlerde değişik gazetelerde, "Harita Genel Komutanlığı na alınacak bayan memurların bekâret kontrolünden geçirildiği" haberi yer almıştır.*

Haberden sonra Genel Kurmay başkanlığı genel sekreterliğinin yayımladığı basın bülteninde "bayan memurlara jinekolojik muayene yapıldığı" doğrulanmıştır.

Bakanlık tarafından konuyla ilgili olarak açıklama yapılmış ve soruşturma açmak üzere bizzat kendisine başvurulması için bakan tarafından çağrı yapılmıştır.

Genel Kurmay'ın açıklaması olayı doğrulamış, en az dört kadın memur adayı olayı bizzat yaşadığını açıklamış ve birçok uzman doktor da böyle bir muayenenin sağlık kontrolü açısından gerekli olamayacağını belirtmiştir. Son olarak da çağrı üzerine bir kadın memur gördüklerini anlatacağını söyleyerek bakanlığa başvurmuştur.

Ancak bütün bunlara karşın henüz herhangibir soruşturma açılmış değildir.

Türkiye Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine imza atmıştır. Sözleşmenin 3. maddesinde "Hiç kimse işkenceye, gayri insani yahut haysiyet kırıcı muameleye tabî tutulamaz" denilmektedir. Madde 14.'de ise bu sözleşmedeki hak ve hürriyetlerden bilhassa cins, ırk, vb. ayrımı yapılmaksızın yararlanılması sağlanmalıdır" deniliyor.

Türkiye ayrıca "Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi"ni de imzalamıştır. Bu sözleşme ile kadınlara karşı her türlü ayrımcılığın ortadan kaldırılması için gereken bütün önlemleri almayı ve gelişmeleri Birleşmiş Milletlere rapor etmeyi taahhüt etmiştir.

Bütün bunlara dayanarak, bundan sonra da olabilecek veya hâlâ varolan bu tür olaylara örnek teşkil etmesini de önlemek maksadıyla; kadın bedenine ve kişilik haklarına saldırı niteliği taşıyan bu olay hakkında soruşturma talep ediyoruz,

DEVRİMDEN YİRMİ YIL SONRA

KÜBALI KADINLAR

Tüten Ateş

Margaret Randall

Çeviren R.Şen Süer. İstanbul Bibliotek Yayınları1988. 143 s., 2000 TL.

FMC posteri. Uluslararası Kadın Gunu 1977.

Amerikalı yazar Margaret Randall 1969'dan bu yana Havana'da yaşıyor. Randall 1978 yılında Mt. Holyoke College'de toplanan 4. Berkshire Kadın Tarihi Konferansı'nda "Sosyalizm Kadınları Kurtarır mı?" adlı bir çalışmaya katılmış ve konferansın ardından ABD'de 70 kadar üniversitede "Kübalı Kadınların Yaşamı" konulu dersler vermiş. Kitaptaki yazılar, Randall'ın ABD'de verdiği derslere, Küba'ya döndükten sonra derlediği çeşitli istatistikleri ve güncel malzemeyi de eklemesiyle oluşmuş.

Kitabın önsözünde,

Gerçek şu ki, kadınların kurtuluşu ne heves ne de yanılsamadır... Bu yolculuktan sonra ABD'den mutlak bir inançla ayrıldım - sosyalizmle

feminizmin birbirine gereksinimi var!" diyor Randall.

Kitap altı bölümden oluşuyor. Birinci bölümde yazar, Küba'da devrim sonrası cinsiyetçiliğe karşı yürütülen savaşımın kısa bir özetini veriyor. Sonraki bölümlerde devrimin köylü kadınlara kazandırdıkları, anne olarak Kübalı kadın, Küba'da devrim öncesi ve sonrası aile, sanatta kadınlar ve son olarak da "Bir kadın örgütünün devrimci süreçteki rolü" başlığıyla FMC'yi (Kübalı Kadınlar Federasyonu) konu alan bir yazı yer almıyor.

Devrimden önce Küba'da, kadınlar toplumun okuma yazma oranı en düşük kesimi. Çoğunluğu ücretli işlerde çalışmıyor, çalışanların % 70'i ise hizmetçilik yapıyor. Kadını, ona baskı uygulamanın bir yolu olarak tanrılaştıran İspanyol-Afrika türü cinsiyetçilik özellikle kırsal bölgelerde derin kökler salmış durumda. Kübalı aile birbirine sıkıca kenetlenmiş bir grup. Geleneksel olarak bir kaç aile aynı evde oturuyor. İspanyol geleneği özellikle küçük- burjuvazi açısından geçerli. Genç kızlar ve bekâr kadınlar yanlarında bir refakatçi olmadan sokağa çıkamıyorlar. Kocalarla babaların sözleri ise kanun hükmünde.

Yine devrimden önce, kadınlar, ön cephede önemli görevler almasalar da mücadeleye her alanda katılıyorlar. Savaşın son yılının ortalarına doğru, Castro'nun teşvikiyle ilk kez ön cephede savaşacak olan bir kadın müfrezesi kuruluyor ve önemli çarpışmalara katılıyor. Ne var ki savaş sona erince Kübalılar "savaş bitti, kadınlar evlerine dönebilir" düşüncesine geri dönüyorlar. Ancak süreç bu yönde gelişmiyor.

1960'da, yani devrimden bir yıl sonra, farklı geçmiş ve ideolojilere sahip kadınlar FMC'yi (Kübalı Kadınlar Federasyonu) kuruyorlar. Randall FMC'yi "en başından beri yaratıcı ve coşkulu bir örgüt" olarak tanımlıyor. Devrimin ilk yıllarında FMC ev kadınlarını gönüllü işlere katmaya çalışıyor; fahişelerin yeniden eğitimi ve köylü kadınlar için okullar kuruyor, kreş sorununa büyük önem veriyor; sonraki yıllarda, kadınların işgücüne katılması için aktif olarak çalışıyor.

Öte yandan, 1974'te Castro'nun Matanzas'taki (Küba'da o zamanki 6 büyük ilden biri) ilk halk iktidarına geçiş seçimlerinde kadın delegelerin % 3 gibi düşük bir oranda olmalarına dikkat çeken konuşması, dört ay sonra FMC kongresinde ayrımcılığın tartışılması, eski Latin "machismo"suna karşı gelişen bilincin yayılmasına yolaçıyor. Yargı ve yasama sistemi hızla yenileniyor. 1975'te yeni aile yasası kabul ediliyor ve her türlü ayrımcılık yasaklanıyor.

Küba devriminin kadınlara kazandırdıkları, yasal düzenlemeler ile sınırlı değil elbette. Eğitimde eşitlik, ücra köşelerde yaşayan kadınlar da dahil parasız eğitim olanağı, iş olanağı ve giderek artan ölçüde işgücüne katılma, her kadına parasız ve hastane koşullarında doğum hakkı, doğum öncesi ve sonrası bakım, giderek artan sayıda kreş, kürtaj hakkı (ilk üç ay içinde, ücretsiz ve hastane koşullarında) gibi, devrimden önce Küba'da düşlenmesi bile güç olan kazanımlar...

Margaret Randall sosyalist devrim sonrası toplumda cinsiyetçiliği araştırırken şunları söylüyor.

"Sosyalizm aslında cinsiyet ayrımcılığının otomatikman sona ermesi demek değildir, fakat bütün eşitsizlik biçimlerine karşı verilen savaşı kazanmak için bir önkoşuldur. Ekonomik eşitliğin uzlaşmaz karşıt sosyal

sınıfları kaldırarak sağlanmasına karşın, sınıf savaşımı üstyapıda sürer. Düşünce ve tavırları ele almak gerekir. Cinsiyetçiliğe karşı savaşımın önemli bir kısmını oluşturduğu, süregelen ideolojik bir savaşımdır bu. Siyasal bilince sahip kadınların önderliğinde, kadınlarla erkeklerin birlikte ilgilenmeleri gereken bir görevdir. Küba'da kadınlar, devrimden yirmi yıl sonra, devrim öncesi, eğitimsiz, önemsiz işler bulabilen, nesneleştirilen, kulluk eden ve öbür sömürü ve baskı biçimlerine maruz kalan konumlarını aşmışlardır."

Kitabın bağımsız kadın hareketi, kadın kurtuluş hareketi ve feminizm içi tartışmalar açısından en ilginç bölümü kuşkusuz "bir kadın örgütünün devrimci süreçteki rolü" başlıklı bölüm.

Devrimden önce ve hemen sonra Küba'da yaygın ve etkin bir kadın hareketi yok. Bazıları çeşitli siyasal gruplara bağlı, bazıları da bağımsız olan bir kaç grup ise yeterince kapsayıcı değil. Devrimden hemen sonra ilk devrimci eylemleri desteklemek ya da kadın haklarını savunmak amacıyla bir kaç kadın grubu daha ortaya çıkıyor. 23 Ağustos 1960'ta ise tümünü birleştiren ve saflarını sınıf, ırk, inanç ayırımı yapmadan tüm kadınlara açan FMC doğuyor.

FMC'nin ilk kurucuları, 26 Temmuz Hareketi'nden, öğrenci direktörlüğünden, eski Komünist Partisi'nden (PSP) ve işçi hareketinden gelen kadınlar. 1980'de FMC'nin üye sayısı 2.312.472, bu da 14 yaşın üzerindeki Kübalı kadınların % 81'i demek.

Randall FMC'yi yarı-bağımsız bir kadın örgütü olarak tanımlıyor.

"FMC merkezi bir partinin liderliği altında yarı bağımsız bir kadın örgütüyle ilgili Leninist kavramı açıklığa kavuşturmada model olarak kullanılabilir. Böyle bir örgütün hem savaşımın gelişmesi hem de kadınların tek tek ve toplu kurtuluşları için önemi FMC aracılığıyla gösterilebilir. Son olarak da FMC böyle bir örgütün kadınların değişim sürecine katılımlarında hayati önemde olduğunu göstererek, örnek oluşturabilir."

Randall'ın yarı-bağımsız nitelemesi ile neyi kastettiği kitapta yeterince açık değil. Ancak sanırım kitapta yer alan şu durum FMC'nin "bağımlı" yarısına örnek olabilir:

FMC 1962'ye dek kadınların üretime kitlesel olarak katılımını amaçlarından biri olarak görmüyor. Bu katılım hedefi, dönemin ekonomik planlamasında uzun vadeli bir hedef olarak bile yeralmıyor. Çünkü zaten o yıllarda işsizlik olağanüstü boyutlarda ve erkeklerin çoğu da işsiz. Dolayısıyla parti erkeklerin iş bulmasına öncelik tanıyor. FMC de bu önceliği kabulleniyor. Süreç ilerledikçe kadınların toplumsal üretime katılmaları kalkınma için zorunlu hale geliyor ve ancak o zaman FMC kadınları işgücü açığı olan işler için eğitmeye başlıyor.

Örgütün "bağımsız" yarısına gelince; belirttiğim gibi Randall konuyu yeterince açıklamamış; FMC'nin 1974'te kadınların parti ve yönetimdeki düşük yüzdesi ve Matanzas'taki ilk halk iktidarı projesinde kadın delegelerin yetersiz sayısı konusunda bilincin yükseltilmesinde büyük rol oynadığını, Kasım 1974'te,FMC'nin 2. Ulusal Kongresi'nde kadınların hâlâ karşılaştığı sorunların çoğunu inceleyip, bir sonraki yıl 1. Komünist Parti Kongresi'nde daha derinliğine ele alınacak önerilerde bulunduğunu

belirtmekle yetinmiş.

FMC Küba'da kadınların olduğu her yerde etkin. Kadınların kadın olmaktan kaynaklanan özgül sorunlarının sözcülüğünü de yapıyor. Küba'da devrim kadınlara çok şey vermiş. Bunda partinin ve Castro'nun tutumu kadar FMC'nin de rolü olduğu kuşkusuz. Ancak, devrimin gereksinmeleri ile kadınların özgül talepleri çatıştığında, kadınların talepleri, devrimin öncelikler sıralamasının neresinde yer alacaklar? Sıralamanın gerisine düştüklerinde FMC'nin tutumu ne olacak? Örneğin bir ekonomik krizin faturası, ağırlıklı olarak kadınlara çıkarıldığında (kapanan ya da yenisi açılmayan kreşler, işsizliğe karşı ev kadınlığının özendirilmesi vb.) FMC'nin bağımlı yarısı mı yoksa bağımsız yarısı mı ağır basacak? Randall bu konuda bir şey söylemiyor.

"Devrimden 20 yıl sonra Kübalı Kadınlar", özellikle sosyalist feminizm ve bağımsız kadın hareketi tartışmalarına kaynak olacak kitaplardan biri kuşkusuz.